228

HEMINGWAY paris bir şenliktir

b

HEMINGWAY

PARİS BİR ŞENLİKTİR

bilgi yayınevi

BİLGİ YAYINLARI 227

Birinci Basım
Ağustos 1975

ERNEST HEMINGWAY

Paris Bir Şenliktir

Türkçesi: Saydam Özel

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni: fahri karagözoğlu

Eğer gençliğinizde Paris'te yaşamak şansına ermişseniz, ömrünüzün geri kalan bölümünde nereye giderseniz gidin, o sizinle birliktedir artık, çünkü Paris devingen bir şenliktir.

Ernest Hemingway'den bir arkadaşına, 1950

Ernest bu kitabı yazmaya 1958'in yazında Küba'da başladı ve çalışmalarını 1958-59 kışında Ketchum, Idaho da sürdürdü; nisan 1959'da İspanya'ya gidişimizde kitabı da birlikte götürdü; Küba'ya dönüşte ve o güzün sonlarına doğru Ketchum'a gidişinde kitap yine yanındaydı. 1959'da İspanya'da Antonio Ordonez ile Luis Miguel Dominguin arasındaki öldürücü arena rekabetini anlatan *Tehlikeli Yaz* adlı başka bir kitap yazmak için çalışmalarına ara verdikten sonra Küba'da bitirdi, ve 1960 güzünde Ketchum'da kitap üzerinde bazı düzeltmeler yaptı. Kitap Paris'te geçen 1921-1926 yılları arasını kapsamaktadır.

MARY HEMINGWAY

İÇİNDEKİLER

1	Place St-Michel'de İyi Bir Café	5
2	Bayan Stein Öğretiyor	13
3	'Une Génération Perdue'	28
4	Shakespeare and Company	38
5	Seine Halkı	43
6	Şaşkın Bahar	50
7	Bir Uğraşının Sonu...	63
8	Açlık Eşitti Disiplin	71
9	Ford Madox Ford ve Şeytanın Yoldaşı	83
10	Yeni Bir Okulun Doğuşu	94
11	Pascin'le Dôme'da	103
12	Ezra Pound ve Bel Esprit'si...	112
13	Çok Garip Bir Son	121
14	Ölümle Damgalı Adam	126
15	Lilas'da Evan Shipman	135
16	İblis'in Ajanı	147
17	Scott Fitzgerald	153
18	Atmacalar Paylaşmaz	192
19	Bir Ölçü Sorunu	203
20	Paris'in Sonu Yoktur	210

ÖNSÖZ

Yazar için yeterli nedenler dolayısıyle birçok yerler, insanlar, gözlemler ve izlenimler kitap dışı bırakılmıştır. Bunların bazıları gizdi, bazılarını ise sağır sultan bile duymuştu, çünkü yazmayan kalmamıştı bu konularda, kuşkusuz daha da yazılacaktır.

Ağaçların altına yerleştirilen masalarda yumrukçuların garsonluk yaptığı, ringi bahçe içinde olan Stade Anastasie'den hiç söz edilmemiştir. Larry Gains ile yaptığımız yumruk çalışmalarına, Cirque d'Hiver'de düzenlenen yirmi dönülük büyük dövüşlere de hiç değinilmemiştir. Ne Charlie Sweeney, Bill Bird, ve Mike Strater gibi canciğer dostlardan, ne André Masson'dan, ne de Miro'dan söz edilmiştir. Kara Orman'a yaptığımız yolculuklara, Paris'in çevresinde, o delisi olduğumuz ormanlardaki bir günlük araştırma gezilerine de hiç dokunulmamıştır. Bütün bunlar kitapta yer alsaydı elbette daha iyi olurdu, ama şimdilik onlarsız yapmak zorundayız.

Okuyucu, canı isterse kitabı bir kurgu olarak düşünebilir. Ama yine de, böyle bir kurgu kitabının, yazılmış gerçeklere daha da bir aydınlık getirebilme şansı her zaman vardır.

ERNEST HEMINGWAY

San Francisco de Paula, Cuba
1960

PLACE ST-MICHEL'DE İYİ BİR CAFÉ

1

Sonunda kötü havalar geldi çattı. Güz biter bitmez bir gün içinde kötüleşirdi havalar. Geceleyin pencereleri yağmur nedeniyle kapatmak zorunda kalırdık, soğuk rüzgâr place Contrescarpe'daki ağaçların yapraklarını söküp atardı. Yapraklar yağmur altında ıpıslak dururlar, rüzgârın etkisiyle yağmur son duraktaki büyük yeşil otobüse doğru serpiştirirdi; içerdeki ısıdan ve dumandan pencereleri buğulanmış olan Café des Amateurs tıklım tıklım olurdu. Burası, çevrenin ayyaşlarının bir araya toplaştığı zavallı bir café'ydi ve çok kötü işletilmekteydi; kirli bedenlerin ve esrikliğin o ekşimsi kokusuna dayanamadığım için adımımı atmazdım buraya. Amateurs'ün süreklilerinden olan erkek ve kadınlar her zaman, daha doğrusu para buldukları her zaman esrik olurlardı; yarım litre yada bir litre hesabıyle aldıkları şaraptan

içerlerdi çoğunlukla. Garip adlarla bir sürü aperitif reklam edilirdi, ama onları içmeye pek azının gücü yeterdi; o da mideyi şaraba hazırlamak gibi özel durumlarda. Kadın ayyaşlara, dişi antikalar anlamına gelen **poivrettes** denirdi.

Café des Amateurs, place Contrescarpe'a çıkan o harika, daracık, ama kalabalık mı kalabalık alışveriş sokağı rue Mouffetard'ın lağım çukuruydu. Eski apartmanların, her katta merdivenin yanında yer alan, **locataire**in[1] kaymaması için deliğin her iki yanında takozla tutturulmuş ayak biçimli yükseltiler bulunan alaturka helâları lağım çukurlarına boşalır, ordan da geceleyin pompalarla, atların çektiği vagonlara aktarılırdı. Yazın bütün pencereler açıkken pompa gürültüsünü ve lağımın keskin kokusunu duyardık. Vagonlar kahve ve safran renklerine boyanmışlardı; rue du Cardinal Lemoine'ı temizlerlerken, atların çektiği tekerli silindirleriyle, ay ışığında, Braque'ın resimlerini andırıyorlardı. Nedendir bilinmez, kimse gelip de Café des Amateurs'ü boşaltmazdı; genel esrikliğe karşı çıkarılmış olan yasanın kurallarını ve yaptırımlarını açıklayan bildiri, café'nin kötü kötü kokan sürekli müşterileri kadar pis ve umursanmazdı.

[1] Kiracı.

Kışın ilk soğuk yağmurlarıyle birlikte kente birdenbire büyük bir hüzün çöküverir, yüksek beyaz yapıların tepeleri artık görünmez olurdu; görünen yalnızca sokağın ıslak karanlığı, baharatçı, kırtasiyeci ve gazeteci gibi küçük dükkânların kapalı kapıları, ebe —ikinci sınıf— ve Verlaine'in öldüğü yer olan, en üst katındaki bir odada yazılarımı yazdığım bu oteldi.

Otel, altı yada sekiz katlıydı ve çok soğuktu; odayı ısıtmak için gerekli bir kucak çalı çırpı ile onları tutuşturacak yarım kalem boyunda telle sarılmış üç demet çıranın ve bir kucak da yarı kuru sert odunun kaça patlayacağını biliyordum. Bu yüzden yağmur altında sokağın ta öteki ucuna gidip bacaların çekip çekmediğini ve dumanın nasıl çıktığını görmek için çatıya baktım. Ne duman vardı ne bir şey; kimbilir baca ne kadar soğuktur diye düşündüm; olur ya baca çekmeyiverir oda dumanla dolar, böylece yakıt ile birlikte para da boşa gitmiş olurdu; böyle düşünerek yağmur altındaki yürüyüşümü sürdürdüm. Lycée Henri Quatre'ı, eski St-Etienne-du-Mont kilisesini ve rüzgârın silip süpürmüş olduğu place du Panthéon'u geçtim; yağmurdan korunmak için sağa saptıktan sonra boulevard St-Michel'e çıktım, rüzgâr almayan yanı izleyerek Cluny'ye ve boulevard

St-Germain'e doğru indim ve sonunda place St-Michel'de bildik iyi bir café'ye kapağı attım.

Burası şirin bir café'ydi: sıcak, temiz ve sevimli; kuruması için eski sugeçirmezimi paltoluğa asıp yıpranmış ve yağmurdan bozulmuş keçe şapkamı peykenin üstündeki rafa koyduktan sonra bir café au lait[1] ısmarladım. Garson kahveyi getirdikten sonra paltonun cebinden defterle kalemi çıkararak yazmaya koyuldum. Michigan dolaylarını yazıyordum; burda hava nasıl sert, soğuk ve fırtınalı ise öyküde de öyleydi. Güzün sona erişini çocukluğumda, gençliğimde ve delikanlılığımda da görmüştüm, ama insan nedense bu sona erişi ancak belli bir ortamdayken anlatabiliyor. Sanırım buna öteyerlenme ,deniyordu ve gelişme gösteren öteki tür varlıklar kadar insanlar için de gerekli olabiliyordu. Öykümün kahramanları içiyordu, bu beni de susatmıştı; bir St James romu ısmarladım. Böyle soğuk bir günde tadına doyum olmuyordu romun, kendimi çok iyi duyuyordum; nefis Martini romunun bütün bedenime olduğu kadar ruhuma da vermiş olduğu sıcaklığı duyarak yazmayı sürdürdüm.

Bir kız café'ye girerek tek başına pencerenin yanındaki masaya oturdu.

[1] Sütlü kahve.

Güzel mi güzeldi: yağmurla tazelenmiş yüzü yeni basılmış madensel paralar gibi tertemiz ve pürüzsüzdü, saçları kömür karasıydı ve kesin çizgilerle yanağı boyunca köşegenlemesine kesilmişti.

Kızı görünce altüst olmuş, büyük bir coşkuya kapılmıştım. Ona bu öyküde yada bir başkasında yer vermeyi çok istiyordum, gelgelelim sokağı ve kapıyı görebilecek şekilde oturmasından belliydi ki birini bekliyordu. Dönüp yazmayı sürdürdüm.

Öykü kendi kendisini yazıyordu ve ben ona yetişmekte güçlük çekmekteydim. Başımı her kaldırışımda yada talaşları içkimin altındaki tabağın içine doğru kıvıran kalemtıraşla kalemimi her açışımda kıza bakıyordum.

Seni ben gördüm güzelim, artık benimsin sen; birini bekliyormuşsun yada seni bir daha göremezmişim, dert değil: şimdi benimsin ya! diye geçirdim içimden. Sen benimsin, Paris de benim; eh işte, ben de bu defterle kaleme aitim.

Sonra yeniden yazıya döndüm ve öyküye öylesine daldırdım ki kendimi yitirmişim. Artık ben yazıyordum öyküyü, o kendini değil; ne başımı kaldırıp bakıyor, ne zamanı, ne de nerede olduğumu merak ediyordum, artık St James romu da ısmarlamaz olmuştum. Üzerinde hiç de kafa patlatmadığım halde bu St James ro-

mu bezdirmişti beni. Sonunda öykü bitti ve yorgunluğumu o zaman anladım. Son paragrafı okuyup bitirince başımı kaldırıp kızı aradım, ama kız gitmişti. Umarım iyi biriyle çıkmıştır, diye geçirdim içimden, ama üzülmekten de kendimi alamadım.

Öyküyü defteri kapatıp iç cebime koyduktan sonra garsondan bir düzine portugaise[1] ile burada bulunan susuz beyaz şaraptan yarım sürahi getirmesini istedim. Bir öyküyü bitirince hep bomboş duyardım kendimi: yarı mutlu, yarı mutsuz, sanki sevişmişim gibi; yazdığım öykünün, —gerçi ertesi günü yeniden okuyuncaya değin kesin bir şey diyemezdim ama— çok güzel olduğuna emindim.

Keskin deniz ve belli belirsiz de maden tadındaki istiridyeleri, maden tadını yok etmek ve yalnızca deniz ve körpe et tadını alabilmek için soğuk beyaz şarapla birlikte yerken, her istiridye kabuğunun içindeki soğuk özsıvıyı cana can katan şarabın yardımıyle mideye indirirken o boşluk duygusundan yavaş yavaş kurtuldum; mutlu olmaya, tasarılar yapmaya başlamıştım bile.

Kötü havalar geldiğine göre, artık Paris'ten ayrılıp bir süre için başka bir yere, buradaki yağmur yerine, çamlar

[1] Bir çeşit istiridye.

arasına serpiştiren, yolu ve yüksek yamaçları örten karın yağmakta olduğu, gece evimize dönerken altımızdaki karın hışırdadığını duyabileceğimiz yükseltide bir yere gidebilirdik. Les Avants'ın aşağısında pansiyon olanakları son derece iyi olan bir dağevi vardı, orada istediğimiz gibi birlikte olabilir, kitap okuyabilir ve geceleyin, pencereler açık, yıldızlar gökte parıldaşırlarken biz yatağımızda sımsıcak yatabilirdik. Evet; gidebileceğimiz bir yerdi orası. Üçüncü sınıf trenle yolculuk pahalı sayılmazdı. Pansiyon ücreti ise Paris'te ödediğimizden birazcık daha fazlaydı.

Yazılarımı yazmakta olduğum otel odasından vazgeçersem, geriye yalnızca 74 rue du Cardinal Lemoine'ın ada yazılı kirası kalıyordu. Toronto için muhabirlik yapmıştım, bunun karşılığı olan çeklerin günü gelmişti. Bu işi her yerde ve her türlü koşul altında yapabilirdim, geziye yetecek paramız da vardı.

Nasıl ki Michigan'ı ancak Paris'teyken yazabildiysem, belki Paris'i de Paris'ten uzaktayken yazabilirdim. Oysa bunun için zamanın henüz çok erken olduğunu, çünkü Paris'i yeterince tanımadığımı bilmiyordum. Fakat yine de sonunda olacağı buydu. Her neyse; eğer karım da isterse gideriz. İstiridyeleri ve şarabı bitirip café'deki hesabımı ödedikten sonra

yağmur altında en kestirme yoldan Montagne Ste-Geneviève'e çıkıp tepedeki dairemize vardım; yaşamı değiştiren, bölgesel iklim farkından başka bir şey değildi anlaşılan.

Karım, «Ah, ne iyi olur Tatie» dedi. Yumuşak çizgilere sahip bir yüzü vardı; gözleri ve gülümsemesi, kararlarımı duyunca, sanki dünyamn bütün gömülerini ona veriyormuşum gibi ışıldadı. «Ne zaman gideriz?»

«Sen ne zaman istersen.»

«Ah, hemen istiyorum. Bilmiyor muydun?»

«Belki döndüğümüzde havalar açılıp güzelleşir. Açık ve soğuk havaların keyfine doyum olmaz.»

«Öyle olacağına eminim» dedi karım. «Böyle bir şeyi düşündüğün için çok iyisin.»

BAYAN STEIN ÖĞRETİYOR

Paris'e döndüğümüzde havalar açık, soğuk ve güzeldi. Kent kışa hazırlanmıştı: oturduğumuz sokağın karşı tarafındaki odun ve kömür deposunda satılık iyi odunlar vardı, kalburüstü café'lerin çoğunda dışarıya da mangal konmuştu; böylece terasta da oturulabilirdi üşümeden. Kendi evimiz ise sıcak ve sevimli bir yerdi. **Boulet** denilen kalıplanmış, yumurta biçimli kömür tozu topaklarını odun ateşinde yakarak ısınıyorduk, sokaklardaki kış aydınlığının seyrine doyum olmuyordu. Göğe doğru yükselen çıplak ağaçları görmeye alışmıştık artık, temiz ve sert rüzgârda Luxembourg bahçelerinde, suyun yıkayıp tazelediği çakıllı yollarda gezinmenin zevki bambaşkaydı. Yapraksız kalan ağaçlar, bir kez alışınca insana heykel gibi görünüyorlardı, kış rüzgârları havuz yüzeylerine doğru

estiriyor, fıskıyeler parlak ışıkta sağa-sola serpiştiriyorlardı.

Yükseltideki değişimden olacak, yokuşlar beni hiç zorlamıyor, tersine, zevk veriyordu: yazılarımı yazmakta olduğum otelin son katma tırmanmak en büyük zevklerimdendi. Oteldeki odam semtin en yüksek tepesindeki bütün çatı ve bacaları görüyordu, şömine iyi çekiyordu, sıcak ve çalışmak için eşi bulunmaz bir yerdi burası. Odaya kâğıt torbalar içinde mandalina ve kestane kebap getirirdim, karnım acıkınca kestaneleri ve küçük kırmızı portakalları soyup yer, kabuk ve çekirdekleri ateşe atardım. Yürümek, soğuk ve çalışmak oldum olası acıktırırdı beni. Odada, dağlardan getirmiş olduğumuz bir şişe yabansı vişne rakısı vardı; bir öykünün ya da günlük çalışmamn sonlarına doğru bir içimlik alırdım bu rakıdan. O günkü çalışmam bitince defteri ya da kâğıtları masanın çekmecesine koyar, kalan mandalina varsa onları da cebime atardım. Geceleyin odada kalırlarsa donarlardı.

Başarılı bir çalışma yapmış olmanın rahatlığı içinde o uzun merdivenleri inmek ne hoş olurdu. Genellikle, dişe değer bir şey çıkarana değin yazar, ondan sonra ne olacağını bildiğim anda da bırakırdım. Böylelikle, yazmayı ertesi gün de sürdürmeyi güvencelemiş oluyordum.

Ama arasıra, bir öyküye başlayıp gerisini getiremediğim de olurdu; o zaman ateşin önünde oturup küçük portakalların kabuğunu yalazların ucuna doğru sıkar, saçılan mavi yalımcıkları izlerdim. Ayakta dikilip Paris'in çatılarına bakar ve düşünürdüm. 'Tasalanma. Şimdiye değin hep yazdın, şimdi de yazacaksın. Yapman gereken tek şey doğru bir tümce yazmak. Bildiğin en doğru tümceyi yaz.' Sonunda doğru bir tümce bulup yazar, bu tümceyle yazımı sürdürürdüm. O sıralarda kolaydı bunu yapmak; çünkü bildiğim, gördüğüm, ya da birinden duyduğum doğru bir tümce bulunurdu her zaman. Eğer yazım, bir sunucunun kılı kırk yarar havasıyle başlamışsa, durur, o cicili bicili, süslü bölümleri kesip atar, önceden yazmış olduğum yalın bildirim tümcesiyle yeniden başlayabilirdim. Bildiğim her bir şey hakkında öykü yazabilecek yetenekte olduğuma bu odada inanmıştım. Bütün yazı yaşantım süresince bunu yapmaya çalıştım; sert ama yararlı bir disiplindi bu.

Yazmayı bıraktığım andan ertesi günü yeniden başlayana değin yazdığım şeyler üzerinde hiç bir şey düşünmemeyi yine bu odada öğrenmiştim. Böylelikle, bilinçaltımın konuyu işleyebileceğini, aynı zamanda kendi açımdan da öteki insanlara kulak verebileceğimi, çevreyle

ilgilenebileceğimi, öğrenebileceğimi umuyordum; bir yandan da, yazdıklarımı düşüne düşüne yazma yetimi körletmemek için okurdum. İyi bir çalışmamn ardından —ki bu, disiplin kadar şan da gerektiriyordu— merdivenleri inerken nerdeyse uçacak gibi olurdum; Paris'in dilediğim her yerinde dolaşabilirdim, özgürdüm artık.

Eğer çeşitli sokakları izleyerek öğle sonunda Jardin du Luxembourg'a gelmişsem bahçeler arasında dolaşır, sonra da, şimdi çoğu Louvre yada Jue de Paume'a aktarılmış olan büyük tabloların bulunduğu Musée du Luxembourg'a giderdim. Özellikle Cézanne'ın ve ilk olarak Chicago'daki Sanat Kurumunda tanımak fırsatını bulmuş olduğum Manet, Monet ve öteki izlenimcilerin resimlerini görmek için hemen hemen her gün giderdim oraya. Cézanne'ın sanatı bana şunu öğretmişti ki gerçek yazın, benim de hep yaptığım gibi, öykülere boyut kazandıran tümcelerle değil, ama yahn ve doğru tümcelerle olurdu. Ondan çok şeyler öğreniyordum, ama bunu ötekilere tam olarak anlatmayı beceremiyordum. Hem zaten, bu bir gizdi. Luxembourg'da hava kararınca bahçeler arasından yürüyerek Gertrude Stein'ın oturmakta olduğu 27 rue de Fleurus'deki stüdyoya uğrardım.

Daha önce Bayan Stein'a karımla

birlikte gelmiştim; o, ve birlikte oturduğu arkadaşı bizi candan yürekten karşılamışlardı; büyük tabloların bulunduğu kocaman stüdyoyu çok sevmiştik. Sanki en güzel müzenin en değerli odalarından birindeydik; şu farkla ki, burada kocaman bir şömine vardı ve içerisi sıcak, rahattı, ayrıca insana nefis yiyecekler, çay ve mor erikten, sarı erikten, yada yabansı ahudududan yapılıp imbiklenmiş doğal likörler sunuluyordu. Kristal sürahiler içinde, küçük bardaklarla sunulan misk kokulu, renksiz içkilerdi bunlar; **quetsche, mirabelle**, yada **framboise** olsun, hepsi de çıkarıldıkları meyvenin, dilinizde denetim altına alınmış, ısıtıcı ve gevşetici bir cehenneme dönüşen tadını almışlardı.

Bayan Stein iri gövdeliydi, ama boyu uzun değildi; köylü kadınlar gibi ağır yapılıydı. Çok güzel gözleri ve **friulano**ları[1] da anımsatan güçlü bir Alman Yahudisi yüzü vardı; giysileri, değişken yüzü ve büyük bir olasılıkla kolejdeyken de aynı biçimde giydiği takma saçının güzel, kalın ve canlı saçlarıyle Kuzey İtalya'daki köylü kadınları anımsatıyordu bana. Durmadan konuşurdu; ilk konuşması insanlar ve bölgeler üzerineydi.

Bayan Stein'ın arkadaşı ise çok hoş

[1] İtalya'nın Friuli bölgesi halkından.

sesli, ufak tefek, koyu esmer bir kadındı; saçları Boutet de Monvel resimlerindeki Jan Dark'ınkiler gibi kesilmişti ve oldukça gaga burunluydu. İlk gidişimizde bir oya parçası üzerinde çalışıyordu, bir yandan işini sürdürürken bir yandan yiyecek ve içecekleri taşıyor, bir yandan da karımla konuşuyordu. Karım söyleyeceğini söyledikten sonra susup ikisini dinliyor, anlamadığı kimsenin sözünü sık sık kesiyordu. Daha sonraları bana hep ev kadınlarıyle konuştuğunu açıklamıştı. Ev kadınları, —karım ve ben böyle düşünüyorduk— daha hoşgörülü oluyorlardı. Ama biz, Bayan Stein'ı da, biraz ürkütücü olmasına karşın arkadaşını da sevmiştik. Tablolar, kekler ve eau-de-vie[1] gerçekten çok güzeldi. Onlar da bizi sevmiş görünüyorlardı; bize, sanki çok iyi, terbiyeli ve gelecekleri parlak çocuklarmışız gibi davranmışlardı ve sanırım âşık olup evlendiğimiz için bizi bağışlamışlardı —ki zaman bunu doğrulayacaktı— karım da onları çaya çağırdığında kabul ettiler.

Evimize geldiklerinde giderek bizden daha çok hoşlanmış görünüyorlardı; bilmem, belki de bunun nedeni yerimizin dar olması ve birbirimize çok yakın oturmamızdı. Bayan Stein yerdeki yatağa otur-

[1] Rakı.

du ve yazdığım öyküleri görmek istedi, **Michigan Taraflarında**'nın dışında öykülerimi beğendiğini söyledi.

«İyi bir öykü» dedi. «Ama sorun bu değil. **inaccrochable**[1] bu öykü. Yani bunun, resimcinin yapıp da sergisinde asamadığı, onu duvarına asabilecek kimse çıkmadığı için de satamadığı bir resimden farkı yok.»

«Peki ama, ya bu müstehcenlik değil de, halkın gerçekten kullandığı sözcükleri kullanma çabasından başka bir şey değilse? Ya öyküye gerçeklik kazandırabilecek başka sözcükler yoksa? ve onları kullanman gerekiyorsa? Kullanmak zorundasın.»

«Asıl sorunu anlamıyorsun» dedi. «**Inaccrochable** bir şey yazmamalısın. Bunun bir yararı yok. Tersine, yanlış ve aptalca bir şey.»

Yapıtlarının **Atlantic Monthly**'de basılmasını çok istediğini ve bunun gerçekleşeceğini anlattı. Benim ise, yapıtlarımın bu dergide yada **Saturday Evening Post**'ta basılması için yeterince güçlü bir yazar olmadığımı, ama kendi yolumda yeni tür bir yazar olabileceğimi, ilk akılda tutmam gereken şeyin **inaccrochable** öyküler yazmamak olduğunu söyledi. Bu konuda tartışmadım, söyleşi-

[1] Asılamaz.

deki amacımı yeniden açıklamaya da girişmedim. Bu, beni ilgilendirirdi, hem dinlemek daha ilginçti. O öğle sonu, Bayan Stein bize, nasıl resim satın alınacağını anlattı.

«Parayı ya giysiye verirsiniz, yada resme» dedi. «Bu denli kolay. Ancak para babaları yapabilir her ikisini de. Giysiye ve modaya boşverin, aldığınız giysiler rahat ve dayanıklı olsunlar yeter; o zaman giysiden kazanacağınız parayı resme yatırabilirsiniz.»

«Giysiye hiç para vermediğimi düşünsek bile» dedim, «istediğim Picasso'ları alacak parayı yine de biriktiremezdim.»

«Hayır. Picasso senin harcın değil. Seninle aynı devrede askerlik yapmış olan yaşıtlarım almalısın sen. Görünce tanırsın. Sizin oralarda bulursun onları. İşini ciddîye alan yeni usta resimciler vardır her zaman. Ama giysiye para yatıran sen değilsindir; her zaman olduğu gibi karındır. Kadın giysileridir çok para yiyen.»

Karımın, Bayan Stein'ın o acayip, ucuzun ucuzu giysilerine bakmamaya çalıştığını sezinliyordum, bunu başarıyordu da. Ayrılacakları zaman, henüz istenir olduğumuz için olacak, 27 rue de Fleurus'e yeniden çağrıldık.

Daha sonraları, kışın saat beşten sonra her zaman stüdyoya gelmemi istediler.

Bayan Stein'a Luxembourg'da rastlamıştım. Köpeğini mi gezdiriyordu, yoksa o zamanlar köpeği falan yok muydu, bilemiyorum. Ama o günlerde ne köpek ne de kedi besleyebilecek durumda olmadığımıza göre, ben, kendi başıma yürüdüğümü çok iyi biliyorum; tek tanıdığım kediler, café'lerdeki ve küçük lokantadakilerle kapıcının pencerelerindeki o pek hoşuma giden, kocaman kocaman kedilerdi. Sonraları Bayan Stein ve köpeğine sık sık rastlar oldum, ama sanırım o sıra henüz köpeği yoktu.

Köpek olsun olmasın çağrısını kabul ettim ve stüdyoya uğramayı giderek sevmeye başladım. Bayan Stein her gelişimde bana doğal eau-de-vie verir, bardağımı yeniden doldurmak için üstelerdi; resimlere bakardım, sonra konuşurduk. Resimler coşku verici, konuşmalar ise çok yararlıydı. Çoğunlukla o konuşur, bana çağdaş resmi ve resimcileri —resimci yönlerinden çok insan yönleriyle— ve kendi işini anlatırdı. Kendi yazdığı, arkadaşının da her gün daktiloya cektiği elyazmasının birçok cildini göstermişti bana. Her gün yazabilmek onu mutlu ediyordu fakat onu daha iyi tanıdığım zaman anladım ki, sürekli mutlu olabilmesi için, kuvvetine göre değişen bu düzenli **günlük** çıktının basılması ve kabul görmesi gerekliydi.

Adını ilk duyduğum zaman üç öyküsü basılmış ve herkesçe tanınır olduğu için bu bakımdan ciddî bir durum yoktu. Bu öykülerden biri **Melanchta,** çok güzeldi; deneysel yazılarının başarılı örnekleri kitap olarak basılmış ve onu tanıyan yada bilen eleştirmenlerce çok övülmüştü. Onun özelliğiydi bu: birini kendi yanma çekmek istediğinde direnmeyle karşılaşmazdı; onu tanıyan ve resimlerini gören eleştirmenler, onun kişiliğine duydukları ilgiden ve yargısına olan güvenlerinden ötürü yaptıklarını göklere çıkarmaktan geri kalmazlardı. Bu arada, sözcüklerin **düzünü** ve yinelenmesi konusunda doğru ve değerli birçok gerçeği **açınlamıştı,** çok iyi konuşurdu bu konularda.

Gelgelelim, basılmayı ve kabul görmeyi o denli gereksediği halde, can sıkıcı gözden geçirme işinden ve yazılarını anlaşılır bir biçime sokma zorunundan nefret ederdi; özellikle, o inanılmaz derecede uzun kitabı **Amerikalılar Böyledir'**de böyle olmuştu.

Görkemli bir şekilde başlayan kitap, parlak bir zekânın ürünü olan başarılı tiratlarla uzun süre çok iyi gittikten sonra, biraz insaflı, zamanı biraz değerli bir yazarın çöp sepetine uygun bulacağı sonu gelmeyen yinelemelere giriyordu. Bunun, derginin ömrü boyu süreceğini bile bile, kitabı, Ford **Madox** Ford'a, **The**

Transatlantic Review'da yayımlattırdığım —daha doğrusu yayımlatmak zorunda bırakıldığım— ondan sonra kitabı daha yakından tanımaya başladım. Kitabın dergide yayımlanması için Bayan Stein'ın basım örneğini baştan sona okumak, bu iş ona hiç de zevk vermediğine göre onun yerine bana düşüyordu.

Bu soğuk öğlesonu, kapıcının kulübesini geçip buz gibi avludan stüdyonun sıcak havasına girdiğimde bütün bunlar henüz yıllar sonraya ilişkin şeylerdi. O gün Bayan Stein bana cinsel konuları öğretiyordu. O sıralar birbirimizi çok severdik, anlayamadığım birçok şeyin büyük bir olasılıkla bu konuyle ilgili olabileceğini önceden de biliyordum. Bayan Stein'a göre cinsel konularda çok bilgisizdim ve kabul etmeliydim ki, bazı temel öğeleri bildiğimden ötürü eşcinselliğe karşı belli önyargılarım vardı. Kurt sözcüğünün, kadınların kovalamasından çıldırayazmış erkekler için argo bir terim olmadığı günlerde, henüz bir çocukken serseriler takımı içine düşmüşseniz, gerektiğinde kullanmak üzere bir bıçak taşımanızın nedenini çok iyi bilirdim. Kansas City'deki günlerimden **inaccrochable** birçok terim ve deyimi, kentin çeşitli bölgelerindeki, Chicago'daki, ve Lake gemilerindeki

moresi[1] de hatmetmiştim. Bayan Stein sorduğunda şöyle açıklamaya çalıştım: daha çocukken yetişkin erkekler topluluğunda yaşamak zorunda kalırsanız adam öldürmeye hazır olmak ve bu işin yöntemini öğrenmek gerekirdi; bunu da, sırf size ilişmesinler diye yapacağınızı kafanıza koymalıydınız. İşte bu **accrochable** bir terimdi. Eğer öldürebileceğinize inanıyorsanız ötekiler bunu hemen sezer ve sizi rahat bırakırlardı; bazı özel durumlarda ise insanın, kışkırtmalara kapılmamak ya da tongaya basmamak için kendini iyi kollaması gerekirdi. Bunları, Lake gemilerindeki kurtların kullandığı **inaccrochable** bir deyimle daha somut açıklayabilirdim: «Koko şekerse, toto da bal». Ama gerçek deyimler bir önyargıyı açıklığa kavuşturmada daha yararlı olsa bile, Bayan Stein'ın yanındayken dilime her zaman özen gösterirdim.

«Evet, Hemingway. Evet,» dedi, «ama yaşadığın yer kaçaklar ve sapıklar ortamıymış.»

Bunu tartışmak istemedim; bana kalırsa içinde yaşamış olduğum dünyamn da kendine göre bir hali vardı, her türlü insan bulunurdu orda; evet bazılarını hiç sevemedim, bazılarından ise hâlâ nefret

[1] Davranış biçimi.

ederim, ama anlamaya çalıştım hepsini de.

«Peki, ya İtalya'da hastaneye gelip bana bir şişe Marsala mı Campari mi ne getirip büyük kibarlıkta bulunan, sonunda da hemşireye bir daha odaya sokmamasını açıklayıp onu zevklendirmenin âlemi vırh yaşlı adama ne dersiniz?» diye sordum.

«Bu tip insanlar hastadır, kendilerini denetleyemezler; onlara acıman gerekir.»

«Falancaya da mı acımalıyım?» diye sordum. Adamın adını söyledim, ama bu ona öylesine zevk verirdi ki, burda adını açıklayıp onu zevklendirmenin âlemi yok.

«Hayır. Ahlâksızın biridir o. Ayartıcı ve sözün tam anlamıyle ahlâksız.»

«Sözümona iyi bir yazar.»

«Değil ki,» dedi Bayan Stein, «gösterişçinin biridir o: sırf ayartmış olmak için ayartır; bununla kalsa iyi, başka ahlâksızca belâlar da sarar insanların başına. Örneğin, uyuşturucu gibi.»

«Ya Milan'daki, acımamı söylediğiniz adamın niyeti neydi? Beni ayartmak değil mi?»

«Aptal olma. Seni ayartabileceğimi nasıl düşünebilirdi? Kendin gibi bir içkiciyi bir şişe Marsala ile ayartabilir misin? Hayır; ne yaptığım bilmeyen zavallı bir yaşlıydı o. Hastaydı ve kendini fi-

renleyemiyordu; acıman gerekir ona.»

«O zaman acımıştım,» dedim. «Ama şaşırmıştım da, çünkü öylesine güzel tavırları vardı ki.»

Eau-de-vie'den bir yudum daha aldım, yaşlı adama acıyordum; Picasso'nun, elinde bir sepet çiçek bulunan çıplak kız resmine baktım. Söyleşiyi ben başlatmamıştım, ama biraz tehlikeli bir yöne gittiğini sezinliyordum. Bayan Stein'la olurdu, ama işte durmuştuk; bana söylemek istediği bir şey vardı, bardağımı doldurdum.

«Bu konuda gerçekten bir şey bilmiyorsun, Hemingway,» dedi. «Kaçakları, sapık ve ahlâksız insanları tanımışsın. Asıl şey şu: erkek eşcinsellerin yaptığı şey çirkin ve iğrençtir, bir süre sonra kendilerinden tiksinmeye başlarlar. Bu duyguyu bastırmak için de içki içer, uyuşturucu kullanırlar; yaptıklarından tiksindikleri için sürekli eş değiştirirler, ama yine de doğru dürüst mutlu olamazlar.»

«Anlıyorum.»

«Kadınlarda ise tersi olur. Onlar kendilerini tiksindirecek iğrenç şeyler yapmadıkları için mutlu olabilir ve ortak bir yaşam sürdürebilirler.»

«Anlıyorum,» dedim. «Ya falancaya ne demeli?»

Bayan Stein, «O kadın da ahlâksızın

biri,» dedi. «Tam bir ahlâksız: eş değiştirmeden hiç bir zaman mutlu olamaz. İnsanları ayartır.»

«Anlıyorum,»

«Anladığına emin misin?»

O günlerde anlayış bekleyen o kadar çok şey vardı ki... Başka bir konuya geçtiğimizde çok sevindim. Park kapalı olduğu için rue de Vaugirard'a değin park boyunca aşağı doğru yürüyüp parkın alt ucundan döndüm. Parkın kapalı ve kilitli olması hüzün vericiydi, parkın içinden yürümek varken çevresini dolanarak rue du Cardinal Lemoine'a, evime doğru yürürken kederliydim. Oysa gün ne de güzel başlamıştı. Ertesi gün sıkı çalışmam gerekiyordu. O zamanlar, çalışmanın her şeyin ilâcı olduğuna inanırdım; şimdi de inanıyorum ya... Bayan Stein'ın sezişine bakılırsa iki şey daha vardı kurtulmam gereken: gençliğim, ve karıma olan sevgim. Rue du Cardinal Lemoine'a, evime varınca kederim mederim kalmamıştı; yeni öğrendiklerimi karıma anlattım. Geceleyin ise, daha önce öğrendiklerimiz ve dağlarda kazanmış olduğumuz bilgilerle mutluyduk.

'UNE GÊNÊRATION PERDUE'[1]

Isınmak, büyük tablolara bakmak, ve konuşmak üzere öğlesonları 27 rue Fleurus'ye uğramak kolayca bir alışkanlık haline geldi. Bayan Stein'm konuğu olmazdı genellikle, her zaman dostça karşılardı, sevecenliğini de uzun süre korudu. Adlarına çalışmakta olduğum Kanada gazete ve haber merkezleri için çeşitli siyasal kurultaylara, Yakın Doğu'ya, ya da Almanya'ya yaptığım gezilerden döndüğümde Bayan Stein benden bütün eğlenceli ayrıntıları anlatmamı isterdi. Her zaman gülünç bir şeyler olurdu; o, bunları ve Almanların pis güldürü dedikleri türden öyküleri çok severdi. Olaylarm hep keyifli yanlarını merak ederdi, gerçek ve kötü yanlarım ise hiç.

Gençtim, karamsar sayılmazdım, en berbat durumlarda bile tuhaf ve gülünç

[1] Yitik Kuşak.

şeyler bulunurdu; bunları dinlemekten hoşlanırdı Bayan Stein. Öteki olayları ise anlatmaz, kendim yazardım.

Gezi dönüşü falan olmadığı zamanlarda çalışmamı bitirdikten sonra rue de Fleurus'ye uğradığımda Bayan Stein'ı kitaplar üzerinde konuşturmaya çalışırdım. Yazdığım günlerde, günlük çalışmamı bitirdikten sonra okumak su gibi gerekliydi benim için. Alıştırma yapmak, bedence yorulmak gerekliydi; en iyisi sevdiğiniz biriyle sevişmekti. Bu hepsinden üstündü. Fakat sevişmeden sonra, kendinizi bomboş duyduğunuz zaman, yeniden başlayana değin yazdıklarınız üzerinde düşünüp kaygıya kapılmamak için okumak gerekliydi. Yazı kuyumu hiç bir zaman boşaltmamayı, kuyunun iyice derinlerinde hâlâ yazacak bir şeyler bulunduğu zaman durmayı, onu, geceleyin kendisini besleyen kaynaklarla yeniden dolmaya bırakmayı öğrenmiştim.

Belleğimi yazdığım şeylerden bir süre uzak tutmak amacıyle Aldous Huxley, D. H. Lawrence gibi o zamanlar henüz yazmakta olan yazarları, ya da kitaplarını Sylvia Beach'ın kitaplığında ya da rıhtım boyunda bulabileceğim herhangi bir yazarı okurdum.

Bayan Stein, «Huxley bir ölüdür,» derdi. «Neden bir ölüyü okumak istiyor-

sun anlamıyorum? Görmüyor musun, ölü o adam?»

Onun ölü olduğunu göremiyordum o zamanlar, bu yüzden kitaplarının beni eğlendirdiğini, düşünmekten alıkoyduğunu söyledim.

«Ya gerçekten iyi kitaplar okumalısın, ya da gerçekten kötü.»

«Bu kış ve geçen kış hep gerçekten iyi kitaplar okudum, gelecek kış da okuyacağım; kötü kitapları ise sevmem.»

«Peki, bu aşağılık kitabı ne diye okuyorsun? Bu, şişirilmiş, sıradan bir kitap, Hemingway. Bir ölünün yazdığı.»

«Neler yazdıklarını öğrenmek hoşuma gidiyor,» dedim. «Hem belleğimi yazmaktan alıkoyuyor.»

«Başka neler okuyorsun şu sırada?»

«D. H. Lawrence'ı,» dedim. «Çok güzel kısa öyküler yazıyor; birinin adı **Prusyalı Subay**'dı.»

«Romanlarını okumaya çalışmıştım. Çekilecek gibi değil. Acınacak derecede beyinsiz. Sayıklar gibi yazıyor.»

«**Oğullar ve Sevgililer** ile **Beyaz Tavus**'u beğendim,» dedim. «Belki o kadar iyi değil. **Seven Kadın**'ı ise okuyamadım.»

«Eğer berbat şeyler okumak istemiyorsan, şöyle, ilgini sürdürecek, kendi türünde çok başarılı bir şeyler okumak istiyorsan, Marie Belloc Lowndes'ı salık veririm sana.»

Bu adı hiç duymamıştım; Bayan Stein bana Dörtdörtlük Jack'in olağanüstü öyküsünü anlatan **Kulübedeki Adam** ile, Paris'in dışında bir yerde, olsa olsa **Enghien-les-Bains**'de işlenen cinayet üzerine başka bir kitap daha verdi. Her ikisi de kusursuz çalışma sonrası kitaplarıydı: kişiler gerçekti, olaylarda ve olayların korkunçluğunda palavra yoktu. Çalışmanın ardından okumak için eşi bulunmaz kitaplardı; bulduğum bütün Belloc **Lowndes**'ları okudum. Fakat hepsi hepsi o kadarcıktı; diğerleri ilk ikisi kadar iyi çıkmadı; günün ya da gecenin boş zamanlarında okumak için, Simenon'un ilk başarılı kitapları çıkana değin de onlardan iyisini bulamadım.

Sanırım iyi Simenon'ları Bayan Stein da beğenirdi, —ilk okuduğum Simenon ya **L'Ecluse Numéro 1**,[1] ya da **La Maison du Canal**'dı—[2] ama yine de emin değilim çünkü onu tanıdığım zaman Fransızca konuşmaya bayıldığı halde Fransızca okumayı sevmezdi. Okuduğum ilk iki Simenon'u Janet Flanner vermişti. Fransızca okumayı severdi o; Simenon'un polis muhabirliği yaptığı sıralarda başlamış onu okumaya.

Aramızdan su sızmayan üç dört yıl-

[1] Bir Numaralı Havuz.

[2] Kanaldaki Ev.

lık süre içerisinde Gertrude Stein'ın, Ronald Firbank ve daha sonraları da Scott Fitzgerald dışında, sanatı için iyi şeyler yazmamış yada mesleğini ilerletmesi konusunda çaba göstermemiş hiç bir yazar hakkında olumlu konuştuğunu anımsamıyorum. Onunla ilk tanıştığım zaman Sherwood Anderson'ı bir yazar olarak değil de bir insan olarak ele almış, büyük bir coşkuyla onun iri, güzel ve sıcak İtalyan gözlerinden, kibarlığından ve albenisinden sözetmişti. Oysa beni, onun, iri, güzel, ve sıcak İtalyan gözlerinden çok, son derece beğendiğim kısa öyküleri ilgilendiriyordu. Bu öyküler yalm ama bazen de çok güzel bir dille yazılmışlardı; adam yazdığı insanları iyi tanıyor, onlarla yürekten ilgileniyordu. Gelgelelim Bayan Stein onun öykülerinden bir tek söz etmek istemiyor, onu hep bir kişi olarak ele alıyordu.

«Ya romanlarına ne buyrulur?» diye sordum. Joyce hakkında konuşmaya ne denli isteksizse, Anderson'ın yapıtları üzerine konuşmaya da o derece gönülsüzdü. Eğer Joyce'tan iki kez söz açmışsanız, bilin ki bir daha çağrılmayacaksınızdır. Bu, bir generali başka bir generale övmeye benziyordu. Bunu yapmamayı ilk yanılgıdan sonra hemen öğreniyor insan. Buna karşılık, konuştuğunuz generalin yenmiş olduğu öteki generalden gönül rahatlığıyle söz açabilirsiniz. Konuştuğunuz gene-

ral yenilen generali önce büyük puntolarla över, ardından da ağzı kulaklarında onu yenişinin ayrıntılarına girer.

Anderson'un öyküleri tatlı tatlı söyleşmek için biçilmiş kaftandılar. Romanlarının ise insanı şaşırtacak derecede yavan olduğunu Bayan Stein'a söylemeye hazırlanmıştım ki bunun, onun en sadık destekleyicilerinden birini eleştirmek demek olacağından hoş karşılanmayacağını düşündüm. Sonunda **Karanlık Kahkaha** adım verdiği, bir parodimde[1] eleştirmekten kendimi alamadığım o son derece berbat, aptalca, ve düzme romanı çıktığı zaman Bayan Stein küplere binmişti. Sanki o aygıtının bir parçasıymış da ben de onu kırmışım gibi. Oysa bu olayı önceleyen uzun süre içinde hiç kızdığı olmamıştı. Sherwood tanınmış bir yazar olup çıktıktan sonra onu göklere çıkarmaktan o bile geri kalmamıştı.

Bayan Stein, Ezra Pound'a öfkelenirdi; ona göre Ezra, kendisine büyük bir olasılıkla amaçlı olarak verilmiş küçücük, derme çatma, ve kuşkusuz ki rahatsız bir iskemleye çarçabuk yerleşivermiş, sonra da onu çatlatmış ya da kırmıştı. Onun büyük bir ozan ve aynı zamanda kibar ve gönlübol bir insan olduğunu, normal boy bir iskemleye rahatlıkla sığabileceğini dü-

[1] Bahar Selleri (Yazarın notu).

şünmüyordu. Bayan Stein'm Ezra'ya olan nefretinin hünerli ve muzip bir düşüncenin ürünü olan nedenleri yıllar sonra anlaşılacaktı.

Bayan Stein yitik kuşak konusundaki düşüncelerini açıkladığı zaman Kanada'dan dönmüştük ve rue Notre-Dame des Champs'da oturuyorduk, dostluğumuz sürüyordu henüz. Bayan Stein'ın o günlerde kullandığı eski T-Model Fordunun bujilerinde bir bozukluk çıkmış, askerliğini savaşın son yılında yapmış olan garaj işçisi genç ya işinin ustası değilmiş ya da, ki doğrusu bu olabilir, onun Fordunu onarmak uğruna öteki taşıtların öncelik sırasını bozmak istememiş. Sözün kısası, işçi pek **sérieux**[1] davranmamış, Bayan Stein'ın protestosu üzerine de garaj patronundan bir alay zılgıt yemiş. **Patron** şöyle demiş işçiye: «Sizler bir **génération** perduesünüz.»

«İşte siz busunuz. Hepiniz busunuz,» dedi Bayan Stein. «Sizler: savaşa katılan bütün gençler. Sizler yitik bir kuşaksınız.»

«Sahi mi?» dedim.

«Evet, öyle,» diye üsteledi. «Hiç bir şeye saygınız yok. Ölümüne içiyorsunuz...»

«Genç işçi esrik miydi?» diye sordum.

«Değildi elbette.»

[1] Ciddî.

«Beni hiç esrik gördün mü?»

«Hayır. Ama arkadaşlarını gördüm.»

«Ben de esrik olurum,» dedim. «Ama buraya esrik gelmem.»

«Elbette. Onu demedim ben.»

«Büyük bir olasılıkla çocuğun patronu sabahın onbirinden beri esrikti,» dedim. «Yoksa böyle güzel bir cevher yumurtlayamazdı.»

Bayan Stein, «Benimle tartışma Hemingway,» dedi. «Hiç bir işe yaramaz. Sizler yitik bir kuşaksınız; tam garaj sahibinin dediği gibi.»

Daha sonraları, ilk romanımı[1] yazdığım zaman, Bayan Stein'ın garaj sahibinden aktardığı tümce ile Vaız Kitabından aldığım tümceyi dengelemeye çalışmıştım. Ama o gece eve doğru yürürken garajdaki çocuğun, cankurtarana çevrilen araçlardan biriyle taşınıp taşınmadığını merak ediyordum. Yaralılarla tam yüklü olarak dağ yollarından inerken firenleri nasıl öldüresiye kullandıklarını, önce ağırdan firenleyip sonunda geriye alışlarını, sona kalan cankurtaranların, sağlam Hşaftlı ve metal firenli kocaman Fiatlarla değiştirilmek üzere boş olarak dağın yamacına çekilişini unutmamıştım. Bayan Stein'ın, Sherwood Anderson'ı, becilliği ve disipline karşı ansal tembelliği düşün-

[1] Güneş de Doğar.

düm; kim kime yitik kuşak diyor, işe bak. Eski dostum Mareşal Ney'in, üstüne ışık ve yer yer ağaç gölgeleri düşen, orada yapayalnız, ardında kimse olmaksızın yalınkılıç dikilen ve bu haliyle Waterloo'daki bozgunu anımsatan tunç heykelinin yanından Closerie des Lilas'ya doğru çıkarken her kuşağın yitik bir yanı olduğunu düşünüyordum; bu hep böyle olmuştu ve hep böyle olacaktı; heykelle dostluğu sürdürebilmek için Lilas'ya gelince durdum ve bıçkıevinin üstündeki evime gitmeden önce bir soğuk bira içeyim dedim. Fakat elimde bira, orada öylece oturup heykeli izlerken ve de Napoléon'un Caulaincourt ile birlikte arabasına atlayıp kaçtığı Moskova bozgunu sırasında Ney'in artçı bölüğün başında bizzat kaç günlerce savaştığını anımsarken Bayan Stein'ın ne denli sıcak ve sevecen bir dost olduğunu; Apollinaire'i, onun 1918 ateşkesine rastlayan ölümünü, kalabalığın **'à bas Guillaume'**[1] diye bağırışını, Apollinaire'in yarım aklıyle kalabalığın kendisine karşı bağırdığı kuruntusuna kapılışını ne de güzel anlattığını düşündüm; ve ona yararlı olmak, çıkardığı başarılı çalışmanın tam karşılığını aldığını görmek için yapabildiğim sürece elimden geleni esirgememeyi kararlaştırdım; artık Tanrı ve Mi-

[1] Kahrolsun Guillaume.

ke Ney yardımcım olsun. Fakat onun yitik kuşak konuşması da, ucuz etiketler de cehennmein dibine. Eve varıp avluyu geçtikten sonra üst kata çıktığımda karımı, oğlumu, ve oğlumun kedisi F. Puss'u, hepsini mutlu, ocakta da ateşi yanar görünce karıma, «Biliyor musun,» dedim, «ne olursa olsun, Gertrude iyi bir insan.»

«Elbette, Tatie.»

«Bir de arasıra saçmalamasa.»

«Hiç kulak vermem ona,» dedi karım. «Ben bir ev kadınıyım. Benimle görüşen o değil, arkadaşı.»

SHAKESPEARE AND COMPANY

4

O günlerde kitap alacak paramız yoktu. Okuyacağım kitapları 12 rue de l'Odéon'daki, Sylvia Beach'in sahibi olduğu ve aynı zamanda kitap satışı da yapılan Shakespeare and Company kitaplığından ödünç alırdım. Soğuk rüzgârın silip süpürdüğü bir caddede, kışın yakılan büyük sobası, masaları ve rafları ile; vitrindeki yeni kitapları, yaşayan ya da ölmüş ünlü yazarlar duvarındaki fotoğrafları ile sıcak sevimli bir yerdi burası. Fotoğrafların tümü de enstantane havasındaydı: ölmüş yazarlar bile sanki canlı gibiydiler. Sylvia'nın yaşam dolu ve keskin çizgili bir yüzü, yavru bir hayvanınkiler gibi canlı ve bir genç kızınkiler gibi neşeli gözleri vardı; dalgalı kestane saçları güzel alnından arkaya doğru taranmış, kulaklarının altında, giydiği kahverengi kadife ceketin yakasının üstünde kalınca kesilmişti. Güzel bacakları vardı, nazik ve sevimliydi,

her şeyi merak eder, şaka ve dedikodu yapmaya bayılırdı. O zamana değin hiç kimse onun kadar iyi davranmamıştı bana.

Kitaplığa ilk gittiğimde çok çekingendim ve üzerimde ödünç kitaplığına üye olmak için yeterli para da yoktu. Üyeliği, paramın olduğu başka bir zaman verebileceğimi söyledi ve bana bir kart doldurdu, istediğim kadar kitap alabileceğimi de ekledi.

Bana güvenmesi için hiç bir neden yoktu. Beni tanımadığı gibi, 74 rue du Cardinal Lemoine olarak verdiğim adresten daha yoksulu arasan da bulunmazdı. O ise şirin mi şirin, çekici, ve konuksever-di; arkasında, yapının iç avlusuna bakan arka odaya değin uzanan ve kitaplığın varını yoğunu sergileyen, duvar yüksekliğinde sürüyle raf vardı.

Turgunyev'le başlayarak **Bir Sporcunun Kısa Öyküleri**'nin iki cildini ve D. H. Lawrence'ın ilk kitaplarından birini aldım —sanırım **Oğullar** ve **Sevgililer**'di. Sylvia, istersem daha da alabileceğimi söyleyince **Savaş** ve **Barış**'ın Constance Garnett baskısı ile Dostoyevsky'nin **Kumarbaz** ve **Diğer Öyküler**'ini seçtim.

Sylvia, «Eğer bütün bunları okuyacaksanız sizi uzun süre göremeyeceğiz demektir» dedi.

«Ödemek için uğrayacağım» dedim. «Evde biraz param var.»

«O niyetle söylemedim» dedi. «Ne zaman uygunsa o zaman ödersiniz.»

«Joyce ne zaman gelir?» diye sordum.

«Gelirse akşama doğru gelir genellikle» dedi. «Onu hiç görmediniz mi?»

«Ailesiyle birlikte Michaud's'da görmüştük» dedim. «Fakat insanlara yemek yerlerken bakmak pek uygun düşmüyor, ayrıca Michaud's pahalı bir yer.»

«Yemekleri evde mi yiyorsunuz?»

«Çoğunlukla; özellikle şu sırada» dedim. «İyi bir aşçımız var.»

«Yakınlarınızda lokanta falan yok, değil mi?»

«Hayır, yok. Nasıl bildiniz?»

«Larbaud da orda otururdu» dedi. «Bu sakıncası dışında çok severdi orayı.»

«Şöyle ucuzca yemek yenecek en yakın yer Panthéon'un oralarda.»

«O semti bilmem. Biz de evde yeriz. Karınızı da alıp bir gün bize gelin.»

«Bakalım; hele şu parayı bir ödeyeyim de» dedim. «Yine de çok sağolun.»

«Çok hızlı okumayın.»

Rue du Cardinal Lemoine'daki evimiz iki odalı bir daireydi, sıcak suyu olmadığı gibi bir antiseptik kap dışında doğru dürüst helâsı da yoktu, Michigan kır evlerine alışkın biri için hiç de ra-

hat sayılmazdı. Buna karşın, güzel görüsü, rahatça yatmayı sağlayan yaylara sahip somyası, ve duvarlardaki sevdiğimiz resimleriyle sevimli, şirin bir evceğizdi. Kitaplarla eve vardığımda karıma bulduğum olağanüstü şeyi anlattım.

«Ama, Tatie» dedi, «öğleden sonra gidip ödemelisin.»

«Elbette» dedim. «Birlikte gideriz. Sonra da ırmaktan aşağı, rıhtım boyunda yürürüz.»

«Rue de Seine'den aşağı doğru yürüyüp bütün galerilere ve vitrinlere bakalım.»

«Bakarız. Dilediğimiz her yeri dolaşır, sonra da kimseyi tanımadığımız ve kimsece tanınmadığımız yeni bir café'ye girip bir içki içeriz.»

«İki de içebiliriz.»

«Sonra bir yerde yemek yeriz.»

«Dur. Kitaplığa olan borcunu ödememiz gerektiğini unutma.»

«Sonra da eve dönüp yemeğimizi yeriz. Güzel bir yemek yer, tam şu pencerenin karşısındaki, vitrininde Baune fiyatları yazılı kooperatiften alacağımız Baune şarabından içeriz. Yemekten sonra biraz okur, sonra da yatıp sevişiriz.»

«Ve birbirimizden başka hiç kimseyi sevmeyeceğiz.»

«Hayır. Asla.»

«Öğlesonumuz ve akşamımız güzel geçecek desene. Hadi şimdi öğle yemeğini yemeye bakalım.»

«Kurtlar gibi açım» dedim. «Café'de çalışırken bir café créme'den başka bir şey koymadım ağzıma.»

«Nasıl gitti Tatie?»

«İyi sanırım. Umarım öyle. Öğle yemeğine neyimiz var?»

«Ufak turp, patates püreli nefis foie de veau[1], ve hindiba salatası. Elma turtası da var.»

«Artık dünyadaki bütün kitapları okuma olanağımız var, ayrıca gezilere çıkarken yanımıza da alabiliriz.»

«Bu doğru olur mu?»

«Elbette.»

«Henry James'in kitapları da var mı?»

«Elbette.»

«Hay Allah» dedi karım, «şansımız varmış ki buldun orayı.»

«Biz her zaman şanslıyız» dedim, ama aptal gibi tahtaya vurmadım. Oysa evin her yanı tahtaydı.

[1] Dana ciğeri.

SEINE HALKI

5

Rue du Cardinal Lemoine'ın tepesinden ırmağa doğru yürümek için pek çok yol vardı. Bunların en kestirmesi caddeden aşağı doğru olandı, ama hem dikti, hem de, düzlüğe varıp boulevard St. Germain başlangıcındaki kalabalık trafiği geçtikten sonra sağ tarafta Halle aux Vins'in bulunduğu, soğuğun ve rüzgârın kol gezdiği kıyı şeridinin en sevimsiz kesimine çıkarırdı insanı. Halle aux Vins, Paris'in öteki pazarlarına benzemezdi: ödenmeyen vergilerin karşılığı olarak alıkonulan şarapların saklandığı bir çeşit rehin ambarıydı; dışardan bakıldığında bir askerî depo ya da bir tutsak kampı ne denli sevimli ise, o da o kadar sevimliydi.

Seine'in kollarından birinde, daracık sokakları, eski, yüksek, ve güzel evleriyle Île St-Louis yer almıştı; isterseniz adaya geçer, isterseniz sola dönüp Île

St-Louis boyunca uzanan rıhtımı izleyerek karşıdaki Notre Dame'a ve Île de la Cité'ye doğru yürüyebilirdiniz.

Rıhtım boyundaki kitap sergilerinde bazen henüz yeni yayımlanmış Amerikan kitapları bulunurdu, hem de yok pahasına. Tour d'Argent lokantasının üstünde o günlerde kiraya verilen ve kalanlara yemeklerde indirim yapılan birkaç oda vardı; işte bu odalarda kalanların giderken bıraktıkları kitaplar **valet de chambre**[1] tarafından rıhtımın yakınlarındaki bir kitap sergisine satılır, siz de bunları malsahibi kadından birkaç franka alabilirdiniz. Kadının İngilizce kitaplara hiç güveni yoktu; kitaplar için hemen hemen tek kuruş ödemez, ufak ve çabuk bir kâr karşılığında satardı.

Ahbaplığımız ilerleyince kadın, «İşe yarayanı çıkıyor mu?» diye sordu.

«Arasıra.»

«Nasıl anlaşılır bu?»

«Okuyunca anlarım.»

«Yine de bir çeşit kumar! Hem kaç kişi çıkar ki İngilizce okuyabilen?»

«Benim için saklarsanız hepsine bir bakarım.»

«Hayır. Saklayamam. Düzenli geçmiyorsunuz. Uzun süre görünmediğiniz oluyor bazen. Ne kadar çabuk satarsam

[1] Oda garsonu.

o kadar iyi. İşe yaramaz olup olmadıklarını kimse bilemez. Öyle oldukları ortaya çıkarsa hiç satamam onları.»

«Siz nasıl anlarsınız değerli bir Fransızca kitabı?»

«Önce resim olup olmadığına, sonra resimlerin kalitesine bakarım. Sonra da cilt gelir. Kitap değerliyse sahibi güzelce ciltlettirmiştir onu. Bütün İngilizce kitaplar ciltli, ama ciltleri kötü. Onlar üzerinde bir yargıya varmak olanaksız.»

Tour d'Argen ile quai des Grands-Augustins arasında Amerikan ve İngiliz kitapları satan tek kitap sergisi buydu. Oradan quai Voltaire'in ötelerine değin, sol kıyı otellerinin ve özellikle ötekilerin çoğundan daha parah müşterisi olan Hotel Voltaire'in işçilerinden aldıkları kitapları satan daha bir sürü sergi vardı. Bir gün ahbabım olan başka bir kadın sergiciye kitabım satanlar olup olmadığını sordum.

«Hayır» dedi kadın, «bunların hepsi atılmış kitaplar. Belli ki hiç bir değerleri yok.»

«Vapurda okusunlar diye arkadaşları vermiştir.»

«Kuşkusuz» dedi kadın, «vapurlarda bir sürü kitap bırakıyor olmalılar.»

«Evet, öyle» dedim. «Şirket de onları saklayıp ciltlettirir ve gemilerin kitaplıklarını oluşturur.»

«Zekice bir buluş» dedi kadın. «Böylece kitaplar bir güzel ciltlenmiş olurlar hiç olmazsa. Ancak o zaman değerlenirler.»

Çalışmamı bitirdiğim ya da düşünüp bir şeyler çıkarmaya çalıştığım zaman rıhtım boyunda yürürdüm. Bir iş yaparak yürürken ya da anladıkları işi yapmakta olan insanları izlerken düşünmek daha kolaydı. Henri Quatre'ın heykelinin bulunduğu Pont Neuf'ün aşağısında, Île de la Cité'nin bir başında ada, gemi puruvası gibi keskin bir şekilde sonlanıyordu; suyun kıyısında, kocaman ve yayıldıkça yayılmış güzel kestane ağaçlarıyle kaplı bir park vardı; Seine'in akıp giderken oluşturduğu akıntı ve dalgalar balık tutmak için eşi bulunmaz yerlerdi. Merdiveni inip parktan oralardaki ve büyük köprünün altındaki balıkçıları izleyebilirdiniz. Balık yatakları ırmağın yüksekliğine göre değişirdi; balıkçılar uzun, eklemli kamışlarla birlikte zarif kurşunlar, hafif donanımlar, ve tüy mantarlar kullanırlar, avlanacakları su kesimini, ustasını aratmayan bir beceriyle yemlerlerdi. Eli boş döndükleri görülmüş şey değildi; çoğunlukla **goujon** denilen gümüşbalığı tutarlardı, hem de sürüsüne bereket. Bütün olarak kızartıldığında enfes olurdu bu balık; bir tabak dolusu yerdim rahatlıkla. Gövdesi dolgundu, tatlı eti taze sardal-

yayı bile solda sıfır bırakacak kadar lezzetliydi, hiç yağı olmazdı; etiyle, kemiğiyle yerdik.

Goujon yenecek en iyi yerlerden biri, Bas Meudon'da ırmağın üzerine doğru yapılanmış bir açık hava lokantasıydı; bizim semtin dışına ufak bir yolculuk yapabilecek paramız olduğu zaman buraya gelirdik. Lokantanın adı La Pêche Miraculeuse'dü ve bir tür Muscadet olan nefis beyaz şarabı vardı. Sisley'in de resimlediği gibi ırmağa bakan görüsüyle bir Maupassant öyküsünden çıkmışa benziyordu. **Goujon** yemek için bu denli uzağa gitmek gerekmezdi aslında, Île St-Louis'de en iyisinden **friture**[1] bulabilirdiniz pekâlâ.

Seine'in, Île St-Louis ile place du Vert-Galant arasında kalan bereketli kesimlerinde avlanan balıkçıların birçoğunu tanırdım; hava açıksa bazen bir litre şarap, biraz ekmek, biraz da sosis alıp güneşte oturarak satın aldığım kitaplardan birini okur, balıkçıları izlerdim.

Gezi yazarları Seine'de balık tutanladan çılgınlar sürüsü olarak söz ederler ve hep eli boş döndüklerini yazarlar; benim gördüğüm kadarıyle ise önemli ve verimli bir işti balıkçılık. Balıkçıların çoğu, ilerde enflasyonla beş para etmez ola-

[1] Kızarmış balık.

caklarından habersiz bulundukları küçük pansiyonların sahibi erkeklerdi, bir bölüğü de işlerinden artakalan günlerini ya da saatlerini bu işe ayıran meraklılardı. Balığın en bol olduğu yerler Marne'ın Seine'e birleştiği Charenton ile Paris'in iki ucuydu, ama kentin içi de fena sayılmazdı. Ben balık tutmazdım, çünkü olta takımım olmadığı gibi, paramı bu işi İspanya'da yapmak üzere biriktirmeyi yeğliyordum. Sonra, işimin ne zaman biteceği, ne zaman nereye gideceğim de belli olmazdı; üstelik, bolluğu kadar kıthğı da olan balık avına kaptırmak istemiyordum kendimi. Yine de, balıkçıları izlemekten geri kalmıyordum; ilginç bir işti, öğrenmekte yarar vardı; kentin içinde bile, evdeki çoluk çocuğa birkaç friture götüren, işinin ustası ciddî balıkçıların bulunması beni oldum olası sevindirirdi.

Balıkçılar; ırmak üstündeki yaşam; kendilerine özgü dünyalarıyle şirin mavnalar ve bir dizi mavnayı ardından sürükleyen, köprülerin altından geçerken bacaları geri geri bükülüveren çekici motorlar; taşlı kıyılardaki kocaman karaağaçlar, çınarlar, ve yer yer kavaklar, ırmak boyunca insanı bir an olsun yalnız bırakmıyorlardı. Kentte o denli çok ağaç vardı ki, baharın, ılık esintili bir gecenin sabahında birdenbire patlak verişine değin gelişip açılmasını günbegün izleyebilirdi-

niz. Bazı yıllar, yoğun soğuk yağmurlar baharı öylesine felce uğratırdı ki, baharın hiç gemleyeceği ve ömrünüzden bir mevsimin kopacağı sanısına kapılırdınız. Paris, işte yalnızca o günlerde gerçekten hüzünlü olurdu, çünkü doğal değildi bu durum. Oysa insan, asıl sonbaharın hüzün vereceğini düşünür. Yapraklar dökülürken, ve de ağaçlar rüzgârın ve ısıtmayan keyifsiz güneşin altında soyunurlarken her yıl bir parça ölürsünüz. Fakat bilirsiniz ki bahar önünde sonunda gelecektir; nasıl ki ırmak da donduktan sonra yeniden akmaya duruyorsa. Ama soğuk yağmurlar sürer de baharın kanına girerlerse bir genç durup dururken ölmüş gibi üzülürsünüz.

Gelecek, gelmeyecek derken sonunda her zaman gelirdi bahar, ama gelmeyecek diye epey korkardık yine de.

ŞAŞKIN BAHAR

6

Şaşkın da olsa bahar gelince tek derdimiz nerede daha çok mutlu olacağımızdı. Güzel bir günü berbat edecek tek şey insanlardır, ama bağlantılara girmekten kaçınabilirseniz keyfine diyecek olmaz. Bahar kadar yararlı birkaçı dışında insanlar genellikle mutluluğun sınırlayıcılarıdırlar.

Bahar sabahları, karım daha uykuda iken erkenden çalışırdım. Pencereler sonuna kadar açıktı, sokağın taşları yağmurun ardından kurumaya durmuşlardı. Güneş, pencerenin karşısındaki evlerin önyüzlerini kurutmaktaydı. Dükkânlar açılmamıştı henüz. Keçi çobanı kavalını çalaraktan sokağı tırmanıyordu; üstümüzdeki katta oturan kadın büyük bir tasla kaldırıma çıktı. Keçi çobanı şişkin memeli, kara süt keçilerinden birini seçerek tasa sağdı; bu arada köpeği öteki keçileri kaldırıma doğru itekliyordu. Ke-

çiler boyunlarını gezmenler gibi döndürerek çevrelerine bakınıyorlardı. Keçi çobanı kadından parayı alıp teşekkür etti ve kaval çalarak sokaktan yukarı doğru yürüdü; köpek boynuzlarını sallayıp duran keçileri ileri doğru sürüyordu. Ben yazıma döndüğüm sırada kadın da elinde keçi sütüyle merdivenleri çıkıyordu. Keçe ökçeli temizlik takunyalarını giymişti anlaşılan: kapımızın önündeki basamaklarda durduğunda soluklanışını ve ardından kapısını kapattığını işittim yalnızca. Bizim apartmandaki tek keçi sütü alıcısı oydu.

Aşağı inip yarışları bildiren bir sabah gazetesi almaya karar verdim. En yoksul semtte bile en azından bir yarış gazetesi bulunurdu, ama böyle bir günde erkenden almak gerekirdi; ne olur, ne olmaz. Rue Descartes'ta, place Contrescarpe'ın köşesinde bir tane buldum. Keçiler rue Descartes'tan aşağı doğru inmekteydiler; havayı içime çektim ve işimi bitirmek üzere hızlı hızlı yürüyüp merdivenleri çıktım. Hani kendimi tutmasam evi mevi unutup koştururdum keçilerin peşine sokaktan aşağı. Çalışmaya başlamadan gazeteye bir göz attım yine de. Koşu Enghien'daydı; kaçakların yatağı olan ufak, ama güzel, üçkâğıdı bol bir koşuyoluydu burası.

O gün çalışmamı bitirdikten sonra at

yarışlarına gidecektik. Muhabirliğini yaptığım Toronto gazetesinden biraz para gelmişti, bulabilirsek şöyle sürpriz bir ata oynamak niyetindeydik. Karım bir gün Auteuil'de Chèvre d'Or adlı bir ata oynamıştı; bire yüz yirmi verecek olan at, yarışı yirmi boy önde götürürken bizi en az altı ay idare edebilecek parayla birlikte son engelde düşmüştü. Çok çalışmıştık bunu unutmak için. Chèvre d'Or'a değin kârdaydık oysa o yıl.

Karım, «Doğru dürüst bir bahse girecek paramız var mı, Tatie?» diye sordu.

«Hayır. Ne kazanırsak onu harcayacağız yalnızca. Bu parayı harcayacağın başka bir şey yok mu?»

«Bilmem ki...» dedi.

«Biliyorum. Çok kötü günler geçirdik, ben de elisıkı ve pinti davrandım.»

«Hayır» dedi. «Ama...»

Son zamanlarda ne denli çekilmez olduğumun ve işlerin ne kadar kötü gittiğinin farkındaydım. Çalışan ve işiyle mutlu olana koymaz yoksulluk. Bizden aşağı olanların bile bir küveti, duşu, ve helâsı olduğu halde biz bu lükslerden ancak sık sık yaptığımız geziler sırasında yararlanabiliyorduk. Diğer zamanlarda ise ırmağa yakın sokağın ucundaki genel hamama giderdik. Karım bu konularda bir kez olsun yakınmamış, yalnız Chèvre d'Or düşünce çok ağlamıştı. Ama anımsı-

yorum, at için ağlamıştı, para için değil. Kuzu derisi boz bir ceket istediği zaman budalaca davranmış, ama bir kez alındıktan sonra ceketi bayağı sevmiştim. Başka şeylerde de böyle davrandığım oluyordu. Ama bu, bir yerde, tutumlu olmaktan başka bir yolla kazanamayacağınız yoksullukla savaşımın özünü oluşturuyordu. Özellikle, eğer paranızı giysi yerine resme yatırıyorsanız. Gel gelelim, yoksul olduğumuzu ne aklımıza getirir, ne de kabul ederdik. Biz üstün insanlardık, küçümseyerek baktığımız ve haklı olarak güvenmediğimiz ötekilerse varsıl; böyle düşünürdük. Üşümemek için fanila yerine kazak giymek bana hiç garip gelmezdi. Oysa varsıllar yadırgardı bunu. Buna karşılık boğazımıza çok iyi bakıyorduk, ucuz ama iyi; birlikte rahat ve sımsıcak uyuyor, birbirimizi seviyorduk.

«Ne olursa olsun gitmeliyiz» dedi karım. «Çoktandır gitmedik. Yemek ve biraz da şarap götürürüz. Güzel sandviçler hazırlarım.»

«Trenle gideriz; daha ucuz olur. Ama gitmemiz gerekmiyorsa gitmeyelim. Bugün başka bir şekilde de eğlenebiliriz. Nefis bir gün.»

«Sanırım gitmemiz gerekiyor.»

«Parayı başka bir şekilde harcamak istemez misin?»

«Hayır» dedi kibirle. Güzel, çıkık el-

macık kemikleri tam kibir için yaratılmıştı sanki. «Kuzum, kimiz biz?»

Sonunda Gare du Nord'dan trene binip kentin en pis, en acıklı kesimlerinden geçerek geldik ve yan hatlardan koşu çayırına kadar yürüdük. Henüz erkendi; yağmurluğumu yeni biçilmiş çayırın yamacına serip üstüne oturduk; öğle yemeğimizi yeyip şişedeki şarabı içerken bir yandan da eski sekiliği, kahverengi ahşap bahis gişelerini, yeşil koşuyolunu ve ondan da yeşil engelleri, su engellerinin esmer parıltısını, badanalanmış taş duvarları, çitleri, tahta parmaklıkları, yeni yapraklanmış ağaçların altındaki çayırı ve çayıra getirilmekte olan ilk atları seyrediyorduk. Biraz daha şarap içip gazetedeki formülü inceledik; karım uyumak için yüzünü güneşe vererek yağmurluğun üstüne uzandı. Ben de gidip Milan'dan, San Siro'daki eski günlerimden tanıdığım birini buldum. Bana iki atın adını verdi.

«Unutma, seni milyoner yapmazlar, ama paranı da sokağa atmış olmazsın.»

Ayırdığımız paranın yarısıyle ilk yarışı kazandık: güzel atlayışlar yapan atımız, pistin öteki ucunda aldığı komutla yarışı dört boy önde bitirdi ve bire on iki verdi. Paranın yarısını bir yana ayırıp öteki yarısıyle ikinci ata oynadık; atımız ok gibi fırladı, bütün engelleri baş-

ta geçip düzlüğe çıktı, ve iki kırbacın okvışlarıyle her atlayışta **favori** ödülüne biraz daha yaklaşarak bitiş çizgisine değin dayandı.

Birer şampanya içip ödüllerin yükselmesini beklemek üzere sekiliğin altındaki bara gittik.

Karım, «Vay canına; bu at yarışı da ne zor şeymiş meğerse» dedi. «At bizimkine nasıl yaklaşıyordu, gördün mü?»

«Ne demezsin; hâlâ içimde duyuyorum.»

«Ne verecek acaba?»

«**Cote** bire on sekizdi. Ama sonradan oynamış olabilirler.»

Atlar önümüzden geçiyorlardı: bizim at sırılsıklamdı, soluklanmak için burun deliklerini alabildiğine açıyor, cokey de onu okşuyordu.

Karım, «Zavallı» dedi. «Yalnızca bahsi düşünürüz.»

Atların geçişini izledikten sonra birer şampanya daha içtik, bu arada ödül de açıklandı: 85. On franka seksen beş frank verecek demekti bu.

«Sonradan epey para yatırıldı anlaşılan» dedim.

Yine de epey para kazandık, bizim için çok bile sayılır; artık bahar da para da bizimleydi. Bütün gereksediğimiz de buydu zaten. Böyle, bir günlük kazancın birer çeyreğini yarışlara ve öteki harca-

malara ayırınca, tüm kazancın yarısı yarış anaparası olarak elde kalıyordu. Bu anaparayı gizli ve diğer anaparalardan ayrı tuttum.

O yıl başka bir gün, bir gezi dönüşümüzde, şanslılığımızı bir koşuyolunda yeniden kanıtladıktan sonra eve dönerken Prunier's'e uğramıştık; fiyatları açık seçik okunan vitrindeki tansıkların tümüne bir göz attıktan sonra içeri girip barda oturduk. İstiridye ve **crabe mxicaine**[1] yedik ve epeyce Sancerre içtik. Dönüşte karanlıkta Tuileries'dan geçerken durup Arc du Carousel'in altından, biçimli karanlığın ardında Concorde'un ışıklarıyle bezenmiş karşı bahçeleri ve Arc de Triomphe'a doğru vuran uzun ışık dalgalarını seyrettik. Sonra Louvre'un karanlığına doğru baktık; «Üç kemerin de aynı hizada olduğuna gerçekten inanıyor musun? Bu ikisiyle Milan'daki Sermione kemerinin?»

«Bilmiyorum Tatie. Öyle diyorlar; onlar dediğine göre doğrudur. Kardaki yürüyüşten sonra St. Bernard'ın İtalyan tarafında birdenbire bahara girişimizi, sen, Chink, ve benim bütün gün bahar havasmda Aosta'ya inişimizi anımsıyor musun?»

«Chink bunu, 'sokak pabuçlarıyle St.

1 Pavurya.

Bernard'dan diye adlandırmıştı. Pabuçların aklımda mı?»

«Zavallı pabuçlarım. Ya sen, Capri'yle Galleria'da, Biffi's'de içtiğimiz şerbeti, buz dolu uzun cam ibrikteki taze şeftalileri, yabansı çilekleri anımsıyor musun?»

«İşte o zaman ilgimi çekmişti bu kemer.»

«Sermione'u anımsıyorum. Bu kemer gibiydi.»

«Ya Aigle'deki hanı? Hani o gün ben balık tutarken, Chink'le ikiniz bahçede oturup kitap okumuştunuz?»

«Evet, Tatie.»

Kar suyu ile coşmuş, daracık, ve kirli Rhone ile her iki yandaki iki alabalık ırmağını, Stockalper ve Rhone kanalını anımsadım. Stockalper dupduru olmuştu, Rhone kanalı ise hâlâ boz bulanıktı.

«Atkestanesi ağaçlarının çiçek açtığı zamanları anımsıyor musun? Yanılmıyorsam Jim Gamble'ın anlattığı mor salkım şarabı öyküsünü anımsamaya çalışıp da başaramayışı mı?»

«Evet, Tatie; Chink'le ikiniz, olayları, betimlemeye kaçmaksızın doğru ve gerçek şekilleriyle yazıya dökme konusunda durmadan konuşurdunuz. Her şey aklımda. Bazen o haklı olurdu, bazen de sen. Tartıştığınız renkler, dokular, ve biçimler de aklımda.»

Bahçekapı yoluyle Louvre'dan çıkıp dışardaki caddeyi geçmiştik, şimdi ise köprünün taşlarına abanmış, ırmağa bakıyorduk.

Hadley, «Üçümüz her konuda, hep de özgül konularda tartışır, birbirimizle matrak geçerdik. Bütün gezi boyunca ne yaptıysak, ne konuştuysak hepsi aklımda» dedi. «Doğru diyorum. Her şey aklımda. Chink'le ikiniz konuşurken ben de katılıyordum. Bayan Stein'lardaki gibi hanım hanımcık oturmaya hiç benzemiyordu bu.»

«Mor salkım şarabı öyküsünü anımsayabilseydim keşki.»

«Bu önemli değildi. Önemli olan şaraptı, Tatie.»

«Aigle'deki evden dağevine şarap getirmiştim, aklında mı? Handa satmışlardı bize. Alabalıkla iyi gidermiş. **la Gazette de Lucerne** sayfalarına sarıp getirmiştik sanırım.»

«Sion şarabı çok daha güzeldi. Dağevine dönüşümüzde, Bayan Gangeswisch'in **au bleu**[1] pişirdiği alabalıkları anımsıyor musun? Ne kadar enfestiler, Tatie; Sion şarabıyle sundurmada yemiştik; yamaç aşağımıza düşüyordu, bütün gölü, yarı yarıya kara gömülmüş Dent du Midi'yi,

[1] Kararında, orta pişkinlikte.

Rhone'un göle karıştığı ağızdaki ağaçları rahatça görebiliyorduk.»

«Kış ya da bahar geldi mi hep Chink'i ararız.»

«Hep... Ben şimdi bile arıyorum; bahar geçtiği halde.»

Chink meslekten bir askerdi, dövüşmek için Sandhurst'ten Mons'a gitmişti. Onunla ilk İtalya'da karşılaşmıştım ve benim en yakın arkadaşım olmuştu, sonra da uzun süre bizim en iyi dostumuz olarak kaldı. İzinlerini bizimle geçirirdi o zamanlar.

«Önümüzdeki bahar için izin almaya çalışıyor. Cologne'dan yazmıştı geçen hafta.»

«Haberim var. Şimdilik bu anı yaşayıp her dakikasının zevkini çıkarmaya bakalım.»

«Şu payandaya çarpan suyu seyrediyoruz şimdi. Irmak yukarı bakınca ne göreceğiz bakalım, haydi.»

Baktık, bütün her şey ordaydı: ırmağımız, kentimiz, ve kentimizin adası.

Karım, «Çok şanslıyız» dedi. «Chink inşallah gelir. Gelir de bize bakar.»

«O öyle düşünmez ama.»

«Elbette.»

«Ona göre birer araştırıcıyız biz.»

«Evet, ama ne araştırdığına göre değişir bu.»

Köprüyü aşıp ırmağın bizim yakasına geçtik.

«Yeniden acıktın mı?» dedim. «Deminden beri konuşup yürüyoruz.»

«Hem de nasıl, Tatie. Ya sen?»

«Güzel bir yere gidip şöyle dört dörtlük bir akşam yemeği yiyelim.»

«Nereye?»

«Michaud's?»

«Çok iyi; hem şuracıkta.»

Böylece, arada vitrinlerdeki tablolara ve döşeme bakmak için durarak rue des Saints-Pères'den yukarı doğru, rue Jacob'un köşesine değin yürüdük. Asılı yemek listesini inceleyerek Michaud's lokantasının dışında durduk. Lokanta kalabalık olduğu için milletin çıkmasını bekliyor, kahvelerini çoktan bitirmiş müşterilerin bulunduğu masaları gözlüyorduk.

Yürümek bizi yeniden acıktırmıştı, Michaud's ise coşkulu, ama pahalı bir lokantaydı bizim için. O sıralar Joyce çoluk çocuğuyle birlikte burada yerdi yemeklerini; karısıyle birlikte duvarın karşısına oturur, kalın gözlüklerinin ardından, bir eliyle yüksekte tuttuğu yemek listesini incelerdi; onun yanında, iştahlı ama yemek seçici Nora otururdu; sonra incecik, biraz züppece, ve arkadan bakınca parlak kafalı Giorgio; en sonra da, oldukça kıvırcık saçlı, henüz olgunlaşmamış kızla-

rı Lucia; hepsi de İtalyanca konuşurdu.

Dışarda beklerken, köprüde duyduğumuz şeyin ne kadarının açlık olduğunu merak ettim. Karıma sordum, «Bilmiyorum, Tatie» dedi. «Açlık o kadar çeşitli ki. Hele baharda daha çok. Ama bahar geçti artık. Açlık, anılarımızdır.»

Aptallaşıyordum galiba; vitrine bakıp müşteriye getirilen iki **tournedoyu**[1] izlerken anladım ki benimki basbayağı açlıktı işte; lamı cimi yoktu.

«Bugün şanslı olduğumuzu söylüyordun. Şanslı olmasına şanslıydık, ama aldığımız öğüt ve bilgiyi de unutma.»

Güldü.

«At yarışları için dememiştim ben. Her şeyi sözcüğü sözcüğüne anlarsın. Ben öteki şeyler için demiştim.»

Budalalığımı örtbas etmeye çalışarak, «Chink'in at yarışlarıyle ilgilendiğini hiç sanmam» dedim.

«Evet. Yarışta kendisi de olursa ilgilenir ancak.»

«Bir daha gitmek istemiyor musun at yarışlarına?»

«Tabiî ki istiyorum. Artık ne zaman canımız çekerse gidebiliriz.»

«Gerçekten istiyor musun gitmeyi?»

«Elbette. Sen istemiyor musun?»

Michaud's'da yer bulur bulmaz hari-

[1] biftek.

ka bir yemek yedik; yemek bitince açlık maçlık diye bir derdimiz kalmamıştı, gelgelelim köprüdeyken duyduğumuz o açlığa benzer şey, dönüş otobüsüne bindiğimizde hâlâ yerliyerindeydi. Odaya girdiğimizde de, yatağa yatıp karanlıkta seviştikten sonra da hâlâ gitmiş değildi. Pencereler açık, ayışığı yüksek yapıların çatılarına vururken uyandığımda da öyle. Yüzümü ayışığından gölgeye çevirdim, ama uyuyamadım yine, öyle yatarak bu konuyu düşündüm. Geceleyin ikimiz de ikişer kez uyanmıştık, şimdi ise karım, yüzünde ayışığı, tatlı tatlı uyuyordu. İşin nedenini bulup çıkarmalıydım ama kafam çalışmıyordu bir türlü. O sabah uyanıp şaşkın bahara çattığımda, keçi sürüsüyle geçen adamın kavalım duyduktan sonra dışarı çıkıp yarış gazetesini aldığımda yaşam öyle yalın görünmüştü ki...

Oysa Paris çok eski bir kentti, biz ise gençtik; hiçbir şey yalın değildi orda, yoksulluk bile; ve ne kolay para, ne ayışığı, ne doğru ve yanlış, ne de ayışığında yanınızda yatan birinin soluklanışı; hiç bir şey.

BİR UĞRAŞIN SONU

7

O yıl ve sonraki yıllar daha birçok kez gittik at yarışlarına; çalışmamı sabah erkenden bitirmiş olurdum böyle günlerde; Hadley zevk alırdı yarışlardan, bazen de fena kaptırırdı kendini. Ama ne olursa olsun, ne orman sınırının yukarılarındaki yüksek çayırlarda dolaşmamın, ne dağevine çöküveren gecenin, ne de canciğer dostumuz Chink ile birlikte yüksek bir geçidi tırmanıp aşarak yeni bir ülkeye girmenin tadı yoktu yarışlarda. Aslında bunlara yarış da denemezdi. Atlar üzerine kumar oynamaktı, o kadar. Ama biz yarış diyorduk işte.

At yarışları hiçbir zaman aramıza girmemiştir, bu ancak insanlara özgüdür, ama sırnaşık bir dost gibi yakamızı da bırakmadı uzun süre. Onun için böyle düşünmek bile fazlaydı aslında. İnsanlar ve yıkıcılıkları konusunda o denli hakça düşünen ben, bu düzmeci olduğu kadar

da güzel dosta, coşku verici, ayartıcı, ve kârlı olabileceği için de sırnaşık olan bu dosta çok yüz verdim galiba. Bu işte para kazanmak için bayağı ter dökmek gerekiyordu, benim ise zamanım yoktu buna. Fakat bu konuda yazdığımdan ötürü onu temize çıkarmalıydım; gerçi sonunda, yazmış olduğum bütün her şey yittiği zaman elimde yalnızca bir tek yarış öyküsü kalmış olsa bile.

Artık yarışlara daha çok yalnız gidiyordum; işin içine iyice girmiş, kendimi iyice kaptırmıştım. Yarış mevsiminde fırsat bulur bulmaz gittiğim iki koşuyolu vardı: Auteuil ve Enghien. Engelleme koşullarını akıllıca saptamaya çalışmak hem çok zaman isteyen, hem de para getirmeyen bir yoldu. Gazetede ne yazılıysa aynen çıkardı. Bu konuda bilgi veren bir gazete aldınız mı tamam.

Auteuil'de engelli yarışları sekiliğin en üstünden izlemek gerektiği için yukarıya hızlı hızlı tırmanıp her atın ne yaptığını, kazanabileceği halde kazanamayan atı ve yapabileceği şeyi niçin ya da nasıl yapamadığını görmeye çalışırdım. Tuttuğunuz atın yarışa her başlayışında ödüllere ve bütün oran değişimlerine bir göz atmak gerekirdi, ayrıca atın nasıl çalıştığını izlemek ve tavladakilerin onu ne zaman sınayacaklarını da öğrenmek zorundaydınız. Sınama sırasında atın dö-

vülmesi olanağıdır, bu arada sizin yapacağınız iş onun şansını saptamaktır. Bunları yapmak güçtü güç olmasına, ama bir fırsatını bulunca Auteuil'e gidip ünlü atların katıldığı hilesiz yarışları izlemenin keyfine doyum olmazdı. Sonunda koşu alanı, her yanını karış karış bildiğiniz bir yer olur çıkardı; cokeyinden çalıştırıcısına ve at sahiplerine kadar bir sürü insanı, bir sürü atı tanır, bir sürü şeyi de öğrenirdiniz.

İlke olarak ancak tuttuğum bir at varsa bahis oynar, bazen de çalıştırıcıları ve binicileri dışında hiç kimsenin inanmadığı, birlikte yarış üstüne yarış ve bahis kazanacağımız atlar açınlardım. Sonunda bu işi bıraktım, çünkü çok zaman alıyordu, ayrıca işin içine iyice girmiş, hem Enghien'de, hem de düz koşuyollarında dönen dolaplar konusunda gereğinden çok şey öğrenmiştim.

Yarışlarla ilgimi kestiğim zaman rahatlamıştım, ama içimde de bir boşluk kalmıştı. O zaman anladım ki, iyi ya da kötü şeyler sona erdiklerinde arkalarında bir boşluk bırakırlar. Sona eren kötü bir şeyse o boşluk kendiliğinden kapanır, ama yok, iyi bir şeyse boşluğu kapatmak için ondan daha esaslı bir şey bulmak gerekir. Yarış anaparasını yeniden genel bütçeye kattıktan sonra kendimi daha rahat ve iyi duydum.

At yarışlarını boşladığım gün ırmağın öteki yakasına geçip o günlerde boulevard des İtaliens üzerindeki rue des İtaliens'in köşesinde yer alan Guaranty-Trust'ın yolculuk masasında çalışan dostum Mike Ward'ı görmeye gittim. Yarış anaparasıyle yatırım yapıyordum, ama bunu kimseye söylemiş değildim. Çek defterine de yazmadım, ama kafamda hâlâ yazılıdır.

Mike'a, «Yemeğe gitmek ister misin?» diye sordum.

«Ne demezsin, evlât. Evet, yapabilirim bunu. N'ooldu? Koşuyoluna gitmiyor musun?»

«Hayır.»

Öğle yemeğini Louvois alanında, nefis beyaz şarabı olan küçük bir içkievinde yedik. Alanın karşısında Bibliothèque National yer almıştı.

«At yarışlarında hiç görünmedin Mike» dedim.

«Evet. Çoktandır gitmedim.»

«Neden bıraktın bu işi?»

«Bilmem» dedi Mike. «Yoo. Kuşkusuz biliyorum. Kıçına bir tekme yemek için üzerine bahis oynaman gereken bir şeyi görüp de n'olacak.»

«Hiç bir tarafa gitmiyor musun?»

«Bazen büyük yarışları izlemeye gidiyorum. Bir keresinde ünlü atların katıldığı bir yarışa gitmiştim.»

Güzel içkievi ekmeğinin üstüne pâte[1] sürüp beyaz şarap içtik.

«Çok yarış gördün mü, Mike?»

«Mmm. Evet.»

«Sençe en iyisi hangisi?»

«Bisiklet yarışı.»

«Ya?»

«Bahis oynaman gerekmez. Göreceksin.»

«Şu at yarışları çok zaman alıyor.»

«Ne demezsin. Soluk bile aldırmaz adama. O insanları sevmiyorum.»

«Çok ilgilenmiştim.»

«Elbette. Kavradın, di mi?»

«Evet.»

«Bırakmak iyi» dedi Mike.

«Bıraktım.»

«Biraz zor. Dinle evlât, bir ara bisiklet yarışlarına gideriz birlikte.»

Bu, hakkında pek az şey bildiğim yeni ve güzel bir konuydu. Fakat hemen başlamadık. Bu daha sonra gerçekleşti; Paris'in birinci perdesi sona erdiği zaman bisiklet yarışları yaşamlarımızın önemli bir parçası olmaya başlamıştı. Fakat uzun bir süre, koşuyollarından uzakta, Paris'in bize özgü kesiminde kalmak ve yaşantımızı kumara çevirip ona başka adlar takmaksızın yalnızca kendi yaşamımıza, kendi işimize ve tanıdık re-

[1] Et ezmesi.

simcilere oynamak bize yetti de arttı. Bisiklet yarışları üzerine birçok öykü kurdum, ama açık ya da kapalı pistlerde ve yollarda yapılan yarışların güzelliğinde bir tane olsun yazamadım. Ama yazacağım: öğlesonunun dumanlı ışığındaki Vélodrome D'Hiver'i ve her biri onun parçası olan, bir yanı yükseltilmiş ahşap pisti, bisikletlerin tahtalar üzerinde çıkardıkları vınlama seslerini, tırmanan ve dalan sürücülerin çabalarını ve taktiklerini yazacağım; ayrıca **demi-fond**'un[1] büyüleyiciliğini, ağır kaza başlıkları giymiş ve kendilerini izleyen bisikletçileri havanın direncinden korumak için oldukça ağır kurşun giysileri içinde geriye doğru kaykılmış **entraîneur**lerin[2] sürdüğü, arkalarında dönerleri olan motosikletlerin gürültüsünü, daha hafif kaza başlıkları giymiş, gidonları üzerine yatar gibi eğilerek ayaklarıyle kocaman vites dişlerini çeviren bisikletçileri ve artlarında rahatça pedal çevrilebilecek hava boşlukları yaratan motorların arkasındaki dönerlere değideğiveren küçük ön tekerleri, hepsinden daha coşku verici düelloları, motosikletlerin pıtpıtlamasını, yarışçılardan biri hıza ayak uyduramayarak kopup sakındığı katı hava duvarına çarpın-

1 Yarı mukavemet (dayanç) yarışı.
2 Çalıştırman, antrenör

caya değin dirsek dirseğe, teker tekere, bir aşağı, bir yukarı pist boyunca ölümcül hızla seyreden bisikletçileri de yazacağım.

Yarışlar çeşit çeşitti. Ötekini başa geçirip avantaj sağlamak için iki bisikletçinin bisikletleri üzerinde saniyelerce dengelendikten sonra pisti yavaşça dönüp saf hız içinde son dalışa geçtikleri düz sürat yarışları elemeli ya da takım halinde yapılırdı. Bundan başka, öğlesonlarını doldurmak için yapılan elemeli provasız sürat yarışları serisi ile iki saatlık takım yarışı programlarını; bir bisikletçinin tek başına zamana karşı yaptığı salt hız denemelerini; Montrogue'deki açık stadyum Stade Buffalo'nun büyük yatışlı, beş yüz metrelik ahşap pistinde düzenlenen son derece tehlikeli ve güzel yüz kilometrelik yarışları; yarışın sonlarına doğru delice hızını arttırırken gereksediği anda başını eğerek yarış gömleğinin altındaki sıcak su şişesine bağlanmış lastik borudan kiraz konyağı çeken, profilinden dolayı Sioux adını verdikleri ünlü Belçika birincisi Linart'ın da katıldığı, kocaman kocaman motosikletlerle yapılan yarışları; büyük sürücü Ganay'ın düşüşüne ve piknikte soymak için yumurtayı taşa vurduğunuzda yumurta nasıl kırılırsa onun kafatasının da kaza başlığı altında öylemesine parça-

lanışına tanık olduğumuz, pistlerin en allahsızı olan, Auteuil yakınlarındaki altı yüz altmış metrelik Parc de Prince'in beton pistinde büyük motosikletler için düzenlenen Fransa birinciliklerini sayabiliriz. Altı-gün yarışlarının garip dünyasını, dağlardaki, şaşırtıcı olaylarla dolu yol yarışlarını da yazmalıyım. Şimdiye değin bütün bunların doğru dürüst yazıldığı tek dil Fransızca, dolayısıyle de bütün terimler bu dilde; işi güçleştiren de bu zaten. Mike haklıymış: bahis oynamak gerekmiyordu. Ne var ki bunlar Paris'in başka bir bölümünde gerçekleşecekti.

AÇLIK EŞİTTİ DİSİPLİN

8

Paris'te karnınızı iyice doyurmadıysanız kurtlar gibi acıkırsınız, çünkü bütün ekmekçilerin vitrinleri ağzınızı sulandıracak şeylerle dolu olup millet yemeğini, sanki siz göresiniz ve kokusunu alasınız diye dışarda, kaldırımlardaki masalarda yer. Eğer gazetecilikten ve üstüne üstlük Amerika'da satış olanağı bulunan bir şeyler yazmaktan el çekmiş durumdaysanız ve eve de öğle yemeğini başkasıyle dışarda yiyeceğinizi söylemişseniz gidecek en uygun yer place de l'Observatoire'dan rue de Vaugirard'a değin yol boyunca yiyeceğin ne görüsüne ne de kokusuna rastlayacağınız Luxembourg Bahçeleridir. Luxembourg müzesi her zaman açık olurdu; mideniz boş, karnınız açken resimler daha bir keskin, daha bir açık, ve daha bir güzeldi. Cézanne'ı ve manzara tekniğini karnım açken daha iyi anladığımı öğrendim. Resim yaparken o

da aç mıydı acaba diye merak ederdim, ama yoo: olsa olsa yemeyi unutmuş olabilirdi belki. Uykusuz ya da aç olduğunuz zamanlara özgü o saçma sapan ama aydınlatıcı düşüncelerden biriydi bu da. Daha sonra şöyle karar verdim: belki Cézanne da açtı, ama herhalde başka bir anlamda.

Luxembourg'dan çıkıp daracık rue Férou'dan aşağı doğru yürüyüp place St-Sulpice'e gelinceye değin yine hiç bir lokanta görmezdiniz; sıraları ve ağaçları ile alan çok sessizdi. Bir aslanlı çeşme vardı, güvercinler kaldırımda gezinir ve rahip heykellerine tünerlerdi. Alanın kuzey yanında bir kilise ile dinsel öteberi ve tören giysileri satan dükkânlar vardı.

Bu alandan ırmağa doğru, meyve, sebze, ve şarap satan dükkânları ya da ekmekçi ve pastacıları geçmeden pek uzağa gidemezdiniz. Ama özenli bir seçimden sonra sağ yönü tutar ve boz beyaz taşlı kilisenin çevresini dolanarak rue de l'Odéon'a ulaştıktan sonra yine sağa saparak Sylvia Beach'in kitabevine yöneldiniz mi, yol boyunca yiyecek satılan birçok yeri atlatmış olurdunuz. Rue de l'Odéon üzerinde alana değin hiç bir yemek yeri yoktu, alanda ise üç lokanta vardı.

12 rue de l'Odéon'a vardığınız anda

açlığınız denetim altına alınmış, gelgelelim bütün duyularınız yeniden başkaldırmışlardır. Fotoğrafları değişmiş bulur, daha önce hiç gözünüze çarpmayan kitapları görürdünüz.

Sylvia, «Çok incelmişsiniz, Hemingway» derdi. «Bol yemek yiyor musunuz?»

«Elbette.»

«Öğleyin ne yediniz?»

Midem altüst olurken ben şöyle derdim: «Yemeğe yeni gidiyorum.»

«Saat üçte mi?»

«Bu denli geç olduğunu bilmiyordum.»

«Adrienne geçen gece Hadley'le birlikte akşam yemeğine gelmenizi söylüyordu. Fargue'yü de çağırırız. Fargue'yü seversiniz, değil mi? Olmazsa Larbaud. Onu seversiniz. Biliyorum, onu seversiniz. Ya da gerçekten sevdiğiniz başka birini. Hadley'e söylersiniz değil mi?»

«Gelmeye can atacaktır, eminim.»

«Bir **pneu**[1] gönderirim ona. Yemekleri tam yemediğinize göre fazla çalışmayın.»

«Çalışmam.»

«Artık öğle yemeği için fazla geç olmadan eve dönün.»

«Bana saklarlar.»

[1] Borulardaki hava basıncı ile gönderilen mektup.

«Soğuk şeyler de yemeyin. Şöyle sıcak, güzel bir yemek yiyin.»

«Postadan bir şey var mı?»

«Sanmıyorum. Ama bir bakayım.»

Bakıp bir not buldu, yüzünü sevinçle kaldırdı ve masasındaki kapalı bir kapıyı açtı.

«Ben yokken gelmiş,» dedi. Bir mektuptu, içinde para varmışa benziyordu. Sylvia, «Wedderkop,» dedi.

«**Der Querschnitt**'ten olmalı. Wedderkop'u gördünüz mü?»

«Hayır. Ama George'la birlikte buradaydı. O sizi görür, tasalanmayın. Belki önce paranızı ödemek istedi.»

«Altı yüz frank. Daha da gelecekmiş.»

«Bakmamı anımsattığınıza çok sevindim. Sevgili Bay Çok Kibar.»

«Böylesine gülünç bir şey görülmemiştir: yazılarımı ancak Almanya'ya satabiliyorum. Ona ve **Frankfurter Zeitung**'a.»

Sylvia, «Haklısınız. Ama hiç üzülmeyin. Ford'a öyküler satabilirsiniz,» diyerek takıldı.

«Sayfası otuz frank. **Transatlantic**'e üç ayda bir öykü sattım diyelim. Beş sayfalık bir öykü yüz elli frank ettiğine göre yılda altı yüz frank.»

«Fakat Hemingway, şimdi ne getir-

diklerine bakıp kaygılanmayın. Önemli olan yazabilmenizdir.»

«Bunu biliyorum. Ama kimse almayacak yazdıklarımı. Gazeteciliği bıraktıktan sonra tek kuruş gelmedi.»

«Satacaksınız onları. Bakın, birinin parası geldi işte.»

«Özür dilerim Sylvia. Böyle konuştuğum için bağışlayın.»

«Ne yaptınız ki bağışlayayım? Bu ya da şu, her konuda her zaman konuşabilirsiniz. Bilmiyor musunuz: bütün yazarlar hep dertlerinden söz ederler? Ama bana üzülmeyeceğinize ve bol yemek yiyeceğinize söz verin.»

«Söz.»

«Öyleyse hemen eve gidip yemeğinizi yiyin.»

Rue de l'Odéon'a çıktığımda her şeyden yakındığım için kendimden tiksiniyordum. Sağı solu düşünmeden aklıma eseni yapıyordum, hem de aptalca. Yemeği atlayacağıma iri bir somun alıp zıkkımlansaymışım keşki. Kızarmış güzel kabuğunun zevkini çıkarırdım bari. Ama içecek bir şey olmadan kuru kuru da geçmezdi ki boğazdan. Seni allahın cezası yakınıcı seni. Seni şarlatan düzenci seni, dedim kendi kendime. Kimse kiş demediği halde gazeteciliği bırak; nasılsa Sylvia'da kredin var, o sana borç verir, değil mi? Evet, verdi; hem de kaç kez. On-

dan sonra da işi başka yöne kaydır: yok açlık sağlığa yararlıymış da, yok açken resimler daha iyi görünürmüş de. Ama yemekten iyisi de yok ya... şu anda yemek için nereye gideceğini biliyor musun?

Lipp's'e; yemek ve de içmek için oraya gideceksin.

Çabuk çabuk Lipp's'e yollandım; önünden geçerken gözlerim ve burnum gibi midemin de algılamakta geç kalmadığı her yer yürüyüşe ayrı bir zevk katıyordu. Biraevinde pek az müşteri vardı; aynalı duvarın önündeki sırayla masaya kuruldum, garson bira isteyip istemediğimi sorunca bir **distingué**, yani bir litrelik kocaman maşraba ile bira ve patates salatası ısmarladım.

Bira buz gibi, nefis içimliydi. **Pommes à l'huile**[1] salamura olduğu için katı, zeytinyağ ise tek kelimeyle enfesti. Patateslerin üzerine kırmızı biber serpip ekmeğimi zeytinyağa bandım. İlk hızlı yudumdan sonra ağır ağır biramı içip yemeğimi yedim. **Pommes à l'huile** bitince yeni bir servis ve bir **cervelas** istedim. Bu, ikiye ayrılıp özel bir hardal salçası sürülmüş, ağır ve geniş frankfurtere benzer bir sosisti.

Kalan yağı ve salçayı da ekmekle sil-

[1] Yağda patates.

dikten sonra soğukluğunu yitirene değin biramı ağır ağır içtim, o bitince bir **demi** ısmarlayıp çekilişini izledim. **Distingué**'den daha soğuk gibiydi, bir dikişte yarısını içtim.

Aslında hiç üzülmüş değildim. Öykülerimin iyi olduğunu, sonunda birinin çıkıp onları ülkemde yayımlayacağını biliyordum. Gazetecilik işine son verdiğim zaman kesinkes emindim buna. Gelgelelim, gönderdiğim her öykü geri gelmişti. Beni bu kerte güvenli yapan şey ise **Edward O'Brien'ın Bizim Peder'i, En İyi Kısa Öyküler** kitabına almış olması ve kitabın o yılki sayısını bana adamış olmasıydı. Güldüm ve biraz daha bira içtim. Oysa öykü hiç bir dergide yaymlanmış değildi henüz, ama O'Brien onu kitabına almak için bütün kurallarını alt üst etmişti. Yeniden güldüm, garson bana şöyle bir baktı. Gülünecek şeydi doğrusu bütün bunların üstüne adam adımı yanlış söylemişti. Bu, Hadley'in dağlardaki tatil günlerimizde üzerlerinde çalışabileyim diye elyazmalarını sürpriz olarak bana, Lausanne'a getirirken yazdığım her şey Gare de Lyon'da onun çantasıyle birlikte çalındıktan sonra elimde kalan iki öyküden biriydi. Bütün asılları, daktiloları, ve kopyaları kavuniçi kılıflar içinde çantaya doldurmuştu. Bunlardan birinin elimde kalış nedeni Lincoln Steffens'ce,

sonra geri gönderilecek olan bir yayıncıya yollanmış olmasıydı. Her şey çalındığı zaman o henüz postadaydı. Elimde kalan öteki öykü ise, Bayan Stein'ın bizim eve buyuruşundan önce yazmış olduğum **Michigan Taraflarında** adlı öyküydü. Bayan Stein **inaccrochable** dediği için daktilolamamıştım. Çekmecede bir yerde kalakalmıştı.

Sonra Lausanne'dan ayrılıp İtalya'ya döndüğümüzde, at yarışları öyküsünü, o sıralar Rapallo'nun yukarılarındaki bir manastırda pansiyoner olarak kalan kibar ve utangaç, solgun, çakır gözlü, ve kendi kestiği dümdüz, uzun saçları olan O'Brien'a gösterdim. Sıkıntılı günlerdi o günler, bir daha yazabileceğimi aklım kesmiyordu; öyküyü sırf merakımdan gösteriyordum ona; akıl almazcasına kayıplara karışan geminin pusula kutusunu aptal aptal göstermeye ya da çizmeli ayağınızı kaldırıp kaza sonucu kesilmiş gibilerden bir şaka yapmaya benziyordu bu. Kitabı okuduktan sonra adamın benden çok daha fazla üzüldüğünü gördüm. Hadley'in bana olup biteni anlattığı zamanki üzüncü dışında hiç kimsenin, ölümden ya da dayanılmaz acıdan başka bir şey için böylesine üzüldüğünü görmemiştim. Hadley ağlamış, ağlamış, tek kelime edememişti. Onu bu denli dehşete düşüren şey ne olursa olsun, beterin de beteri vardır

diyerek her ne olmuşsa artık geçtiğini, üzülmemesini, durumu düzeltebileceğimizi söylemiştim. Neyse, sonunda anlattı. Kopyaları da alıp getirmediğine emindim, hemen muhabirlik görevimi üstlenecek birini tuttum. O zaman muhabirlik işinden iyi para alıyordum, trene atlayıp Paris'e gittim. Söylediği gerçekti; gece eve kapağı atıp anlattıklarının doğru olduğunu anladığım zaman yaptığım şeyi anımsıyorum. Her şey olmuş, bitmişti artık; Chink bana kazaların tartışılmayacağını öğretmişti, ben de O'Brien'a o kadar üzülmemesini söyledim. İlk çalışmalarımın yitmesi belki de iyi olmuştu benim için; yazar olmanın ücretini ödemiştim böylece. Öykü yazmaya yeniden başlayacağımı söyledim; bunu sırf o fazla üzülmesin diye söyledimse de aslında doğruydu.

Lipp's'te otururken, bütün her şey sır olduktan sonra ilk ne zaman yazabilmiştim diye düşünmeye başladım. Bahar kayağını yarıda kesen Rhineland ve Ruhr görevlerini tamamladıktan sonra Cortina d'Ampezzo'ya, Hadley'in yanına döndüğüm zamandı galiba. İlk yazdığım, **Mevsimsiz** adlı yalın bir öyküydü ve yaşlı adamın kendini astığı gerçek son atlanmıştı. Bunu yaparken, bilinçli olmak koşuluyle her şeyin atlanabileceği, atlanan bölümün öyküyü güçlendirerek okuyucuların, anladıklarından çok fazlasını duy-

malarını sağlayacağı şeklindeki yeni kuramıma dayanmıştım.

Eh, dedim, şimdi okuyucularım var, ama beni anlamıyorlar. Bunun kuşku götürür yanı yok. Böyle öyküleri isteyen de yok galiba. Ama bir gün anlayacaklar, aynı resimde olduğu gibi. Yalnız bu... zaman ve inanç ister.

Eğer boğazınızdan kesmek zorundaysanız açlık düşüncesinin kölesi olmamak için kendinizi daha bir özenle kollamalısınız. Açlık disiplindir ve insan çok şey öğrenir ondan. Ötekiler bunu anlamadığı sürece onlardan ilerdesiniz demektir. Oo, elbette, dedim, doğru dürüst yemek yiyemediğime göre onları çok geride bırakmışım. Biraz arayı kapatsalar fena olmaz hani.

Bir roman yazmam gerektiğini biliyordum. Gelgelelim, bir romanın kısacık özeti ancak olabilecek paragrafları yazmak bile bana ecel terleri döktürürken roman yazabileceğime hiç mi hiç aklım yatmıyordu. Artık öykülerimi daha uzun yazmalıydım, sanki daha uzun bir koşuya hazırlanıyormuşum gibi. Gare de Lyon'da çantayla birlikte sır olan ilk romanımı yazdığım sıralarda çocukluğun o gençlik gibi dayanıksız ve aldatıcı duygusal kolaylığını atamamıştım henüz. Bu yüzden yitmesi iyi olmuştu bir bakıma, ama artık yenisini yazmalıydım. Yine de bu

işi, yazmaktan başka bir çarenin kalmadığı güne değin erteleyebilirdim. Şu anda yazarsam kendimi bağışlamazdım, çünkü bunu, yemek işleri düzene girdiği zaman yapacaktım. Romanı yazacağım zaman yapılacak tek şey bu olmalı, başka seçenek bulunmamalıydı. Şimdilik bırak baskı artakoysun. Bu arada ben de en iyi bildiğim konuda uzun bir öykü yazardım.

Bu arada hesabı ödeyip dışarı çıkmıştım, kahve için Deux Magots'ya uğrayıvermekten korktuğum için sağa saparak rue de Rennes'i geçtim ve eve en kestirme olan rue Bonaparte'a doğru yokuş yukarı vurdum. En iyi bilip de yazmadığım ve yitirdiğim şey neydi acaba? Neydi en çok bilip ilgilendiğim konu? Seçmek olanaksızdı. Ama çalıştığım yere götüren en kestirme sokakları seçmek kolaydı: Bonaparte'ı izleyerek Guynemer'ye, oradan rue d'Assas'ya, ve oradan da rue Notre-dame-des-Champs yoluyle Closerie des Lilas'ya.

Omuzlarıma vuran ikindi güneşinin altında bir köşede oturarak yazmaya başladım. Garsonun getirdiği café crèmen'in yarısını soğur soğumaz içtim ve bardağı masaya bıraktım. Yazmaya son verdiğim zaman durgun yerinde alabalıkların kaynaştığı, köprünün suya gömülü ayaklarının direnciyle kabarıp yükselen ırmağı

bırakıp gitmeyi istemiyordum. Öykü bir savaş dönüşünü anlatıyordu, ama içinde hiç savaşın sözü edilmiyordu.

Irmak, çevresi, ve her şey sabahleyin yine orada olacaktı nasıl olsa, onları yaratmalıydım. Bunu her gün yapabilirdim, önümde bol bol zaman vardı. Başka hiç bir şey önemli değildi. Cebimde Almanya'dan gelen para vardı, artık hiç bir sorun kalmamıştı. O biterse de başkası gelirdi.

Şimdi bütün yapmam gereken şey, sabahleyin yeniden çalışmaya başlayıncaya değin kafamı sağlam ve esenli tutmaktı.

FORD MADOX FORD ve ŞEYTANIN YOLDAŞI

9

Closerie des Lilas, 113 rue Notre-Dame-des-Champs'daki bıçkı evinin üst katında oturduğumuz sıralarda bize en yakın café'ydi ve aynı zamanda Paris'in en iyi café'lerindendi. Kışın café'nin içerisi sımsıcak olurdu, bahar ve güz aylarında ise, Marshal Ney'in heykelinin bulunduğu tarafta ağaçların gölgesine, bulvar tarafında ise geniş tentelerin altına özenle dizilmiş kare masalarıyle dışarısının keyfine doyum olmazdı. Garsonların ikisiyle aram çok iyiydi. Lilas'ya Dôme'dan ve Rotonde'dan kimse düşmezdi. Burda hiç bir tanışları olmadığı gibi geldiklerinde kimsenin dikkatini çekmeyeceklerini bilirlerdi. O günlerde halk piyasa etmek için boulevard Montparnasse ile boulevard Raspail'in kesiştiği köşedeki café'lere akın ederdi, henüz ölümsüzlü-

ğe kavuşmamış gazeteciler de bu gibi yerlerde avuturlardı kendilerini.

Closerie des Lilas bir zamanlar ozanların az çok düzenli olarak buluştukları café'ymiş. En son görülen başlıca ozan, tek bir dizesini bile okumadığım Paul Fort olmuş. Ben ise ozan olarak, yumrukçularınki gibi çarpık suratlı, boş yeni iğne ile tutturulmuş, sağlam eliyle sigara saran Blaise Cendrars'ı gördüm yalnızca. İyi bir arkadaştı, ama içkiyi fazla kaçırdı mı tamam: palavraya başlardı; ama söz aramızda, gerçek öykü anlatanlardan daha ilginç olurdu o zaman. O sıralar Lilas'ya gelip giden tek ozandı, yalnızca bir kez gördüm onu. Müşterilerin çoğu, karıları ya da sevgilileriyle gelen eski püskü giyimli, sakallı, yaşlıca erkeklerdi; ince, kırmızı Onur Alayı nişanını kimisi yakasına takmış olur, kimisi de hiç takmazdı. Biz, bunlar ya bilgindir, ya **savant**[1] demiştik; kendilerinden daha eski püskü giyimli, karıları ya da sevgilileriyle bir café crème'e saatlarca oturan ve Akademinin onur nişanını taşıyan müşteriler gibi bir aperitife oturup kalırlardı; taşıdıkları nişanların Fransız Akademisi ile ilgisi yoktu, galiba profesör ya da okutman olduklarını belirtiyordu, o kadar.

[1] Bilgiç.

Hepsi de birbirleriyle, içkileri, kahveleri, ya da meyve sularıyle, çubuklara asılmış gazete ve dergilerle ilgilenirlerdi, hiç birinin gösteriş merakı yoktu, bu yüzden huzur verici bir yerdi café.

Çevrede oturup da Lilas'ya gelen başka insanlar da vardı; bunların bir bölüğü yakalarına Croix de Guerre[1], bir bölüğü de sarı-yeşil Médaille Militaire[2] nişanı takarlardı; adamların kol ya da bacak eksiklerini kapatmaktaki hünerlerini, yapay gözlerindeki ustalığı, ve yüzlerini yeni baştan yaratan olağanüstü beceriyi hayranlıkla izlerdim. Bu yenibaştan yaratılmış yüzlerde, tıpkı iyi sıkıştırılmış bir kayak yolunda olduğu gibi neredeyse gökkuşağı renklerinde parıltılar dolaşırdı. Biz, bu müşterilere **savant**lardan ya da profesörlerden daha çok saygı duyardık; askerliklerini bir sakatlığa uğramadan ve en az ötekiler kadar başarıyle tamamlamış olsalar bile.

O günlerde, savaşta bulunmamış olanlara güvenimiz yoktu, ama aslında tam olarak hiç kimseye güvenmezdik; herkes Cendrars'ın kesik koluyle böbürlenip durmasına içerlemekteydi. Allahtan ki Lilas'ya öğlesonunun ilk saatlarında çöreklenir, sürekli müşteriler gelmeden önce de kalkarmış.

[1] Savaş Haçı.

[2] Askerî madalya.

O akşam Lilasa'da, dışardaki bir masada oturmuş, ağaçlardaki ışık değişimini, yapıları ve büyük atların dış bulvarlardan ağır ağır geçişini izlemekteydim. Café'nin kapısı ardımda sağıma doğru açılarak bir adam çıktı ve masama doğru yürüdü.

«Demek buradasın.»

Ford Madox Ford'du bu, o sıralar kendini böyle çağırtırdı; sık, renkli bıyıklarının arasından derin derin soluyor, şık giyimi ve domuzlarınkini andıran sivri burnuyle kazık yutmuş gibi dimdik durmaya çabalıyordu.

«Seninle oturabilir miyim?» deyip otururken, renksiz kaşları ve gözkapakları altındaki soluk mavi gözleri bulvarı taramaktaydı.

«Yaşamımın en güzel yıllarını şu hayvancağızların insanca kesilmesi uğruna harcadım» dedi.

«Anlatmıştın» dedim.

«Hiç sanmam.»

«Çok eminim.»

«Allah allah. Dünyada kimseye anlatmış değilim.»

«Bir içki alır mısın?»

Ford orada dikilmekte olan garsona bir Chambéry-likör istediğini söyledi. Uzun boylu, zayıf, saçlarını başının çıplak tepesine doğru taramış, kalın, eski

moda ağır süvari bıyıklı garson isteği yineledi.

Ford, «Yoo. Bir **fine à l'eau**[1] olsun.» dedi.

Garson bir yanlışlık olmasın diye, «Monsieur için bir **fine à l'eau**» diye yineledi.

Ford'a bakmaktan oldum olası kaçınır, kapalı bir yerde yanyana düştüğümüzde soluğumu tutardım, ama şimdi açık havadaydık; düşen yaprakların kaldırımda rüzgârın etkisiyle masanın benim tarafımdan onun tarafına sürüklenişini izleyerek yüzüne uzun uzun baktım ve sonra yaptığımdan utanarak bakışlarımı bulvara çevirdim. Işık gene değişmişti, ama kaçırmıştım. Gelişinin içkiyi bozup bozmadığına bakmak için bir yudum aldım: hayır, aynıydı.

«Çok keyifsizsin.»

«Yoo.»

«Evet, öyle. Dışarıya daha fazla çıkmalısın. Seni şu eğlenceli Bal Musette'te verdiğimiz küçük akşam partilerine çağırmak için uğradım; rue du Cardinal Lemoine üzerinde, place Contrescarpe'a da yakın.»

«Paris'e son gelişinden önceki iki yıl oranın üstünde oturdum ben.»

«Allah allah. Emin misin?»

[1] Hafif şampanya.

«Evet» dedim. «Eminim. Sahibinin bir taksisi vardı, uçağa falan bineceğim zaman beni taksisiyle havaalanına götürürdü; yola çıkmadan önce Bal'ın çinko barına uğrar, karanlıkta birer bardak beyaz şarap içerdik.»

«Uçmaya hiç özenmedim» dedi Ford. «Ne yap yap, karınla birlikte cumartesi gecesi Bal Musette'e gel. Bir eğlenceli ki, sorma. Bulabilmen için bir harita çizeyim sana. Ben bir rastlantı sonucu bulmuştum.»

«Rue du Cardinal Lemoine, no. 74'ün altı» dedim. «Ben üçüncü katta oturuyordum.»

«Numara falan yok» dedi Ford. «Ama place Contrescarpe'ı doğrulttun mu, kolayca bulabilirsin.»

İçkimden uzun bir yudum daha aldım. Garson, Ford'un içkisini getirmişti, ama Ford, bir yanlışlık var, diyordu. Yardıma hazır ama sert, «Konyak soda değildi» dedi. «Ben Chambéry vermutu ve likör istemiştim.»

«Tamam Jean» dedim. «Fine'i ben içerim. Şimdi ne istiyorsa onu getir Monsieur'ye.»

«Ne istediysem onu» diye düzeltti Ford.

Tam o sırada kaldırımdan pelerin giymiş, suratsız mı suratsız bir adam geçiyordu. Yanında uzun boylu bir kadın

vardı, adam masamıza bir göz attıktan sonra dönerek bulvar doğrultusunda yokuş aşağı yolunu sürdürdü.

Ford, «Adamı nasıl tersledim, gördün mü?» dedi. «Gördün mü nasıl tersledim?»

«Yoo. Kimi tersledin?»

«Belloc'u» dedi Ford, «tersledim onu!»

«Ben bir şey görmedim» dedim. «Ne diye tersledin adamı?»

«Hak etmişti de ondan» dedi Ford. «Ama nasıl tersledim!»

Sevincinden kabına sığamaz olmuştu. Belloc'u hiç görmemiştim, bizi gördüğüne inanmıyordum. Adamın aklı sanki bir şeye takılmış gibiydi ve masaya hemen hemen otomatik olarak şöyle bir göz atmıştı. Ford'un kaba davranışı beni kaygılandırmıştı, çünkü eski bir yazar olduğu için Belloc'a karşı, öğrenimine yeni başlayan bir genç olarak büyük bir saygım vardı. Şimdi kimse anlamaz, ama o günlerde çok olağan bir şeydi bu.

Belloc'un bizim masaya uğraması ve onunla tanışmam ne hoş olurdu, diye düşündüm. Ford'un görünmesiyle öğlesonum zehir olmuştu, ama belki Belloc düzeltebilirdi durumu.

Ford, «Ne diye konyak içiyorsun?» diye sordu. «Konyağa başlamamn genç

bir yazar için ölüm olduğunu bilmiyor musun?»

«Pek sık içmiyorum» dedim. Ezra Pound'un Ford hakkındaki öğütlerini anımsamaya çalışıyordum: ona hiç bir zaman kaba davranmamamı, ancak ölesiye yorgun olduğu zamanlar yalan söylediğini unutmamamı, aslında sapına kadar iyi bir yazar olduğunu, aile yaşamında dayanılmaz acılardan geçtiğini anlatmıştı. Bütün gücümle bunları düşünmeye çalıştım, ama boşuna; Ford'un bir iki karış uzağımdaki sıkıcı, hırıltılı, ve aşağılık varlığı buna olanak vermiyordu. Yine de elimden geleni yaptım.

«Söyle bana, bir insan başkalarını niye tersler?» diye sordum. O ana değin bunun yalnızca Ouida'nın romanlarına özgü olduğunu sanırdım. Ouida'nın tek bir romanını bile okuyamamıştım, hatta İsviçre'deki kayak merkezindeyken nemli güney rüzgârları düşünceye değin bütün okunacak şeyleri bitirip savaş öncesinin Tauchnitz baskılarına kaldığımız zaman bile. Ama bir tür altıncı duyu ile onun romanlarında insanların birbirlerini terslediklerine emindim.

Ford, «Efendi bir adam» diye açıkladı, «bir alçağı her zaman tersler.»

Konyaktan hızlı bir yudum aldım.

«Ya bir edepsizi?» diye sordum.

«Efendi birinin edepsizlerle işi olamaz.»

İşin peşini bırakmadım: «Demek ki dengin olan kişileri terslersin yalnızca?»

«Doğallıkla.»

«Öyleyse insan bir alçağa nasıl çatar?»

«Farkında olmadan; bazıları da zamanla alçaklaşır.»

«Alçak kime denir?» diye sordum. «İnsanın bir kaşık suda boğmak istediği tiplere değil mi?»

«Her zaman değil» dedi Ford.

«Ezra efendi midir?» diye sordum.

«Kuşkusuz değil» dedi Ford. «O bir Amerikalıdır.»

«Amerikalılar efendi olamaz mı yani?»

«John Quinn olabilir» diye açıkladı Ford. «Bazı elçileriniz de.»

«Myron T. Herrick?»

«Olabilir.»

«Hery James efendi miydi?»

«Eh.»

«Ya kendin efendi misin?»

«Doğallıkla. Majestelerinin hizmetinde bulundum.»

«Çok karışık» dedim. «Ben bir efendi miyim?»

«Kesinlikle hayır» dedi Ford.

«Öyleyse ne diye benimle içki içiyorsun?»

«Umut verici bir yazar olduğun için. Daha doğrusu meslektaşım olduğun için.»

«Çok iyisin» dedim.

Ford, büyük havalarla, «İtalya'da bir efendi sayılabilirsin» dedi.

«Ama bir alçak değilim ha?»

«Kuşkusuz değilsin, sevgili çocuk. Kim demiş bunu?»

Üzüntüyle, «Zamanla olabilirim» dedim. «Konyak falan içerek. Trollope'un Lord Harry Hotspur'unu çökerten de buydu. Söylesene, Trollope bir efendi miydi?»

«Kuşkusuz hayır.»

«Emin misin?»

«İyi şekilde düşünülebilir. Benimki bu.»

«Ya Fielding? Kendisi bir yargıçtı.»

«Teknik açıdan öyle olmalı.»

«Marlowe?»

«Kuşkusuz hayır.»

«John Donne?»

«O bir vaizdi.»

«İlginç» dedim.

«İlgilendiğine sevindim» dedi Ford. «Sen gitmeden bir konyak-su daha içeceğim.»

Ford gittikten sonra hava karardı; büfeye değin yürüyüp Auteuil'deki sonuçları ve ertesi gün Enghien'da yapılacak olan yarışları bildiren akşam yarış gazetesi **Paris-Spor Complet**'nin son bas-

kısım aldım. Jean'ın yerine bakan garson Émile, Auteuil'deki son yarışın sonuçlarına bakmak için masama geldi. Lilas'ya bindebir düşen çok yakın bir arkadaşım da gelip masaya oturdu, işte tam o sırada, arkadaşım Émile'e ne içeceğini söylüyordu ki o suratsız, pelerinli adam uzun boylu kadınla birlikte kaldırımda yanımızdan geçti. Bakışları masamıza doğru yönelip uzaklaştı.

Arkadaşıma, «Şu adam Hilaire Belloc'tur» dedim. «Ford bu öğlesonu burdaydı ve adamı çok kötü tersledi.»

Arkadaşım, «Bırak zevzekliği» dedi. «Aleister Crowley'dir o; büyücü. Dünyanın en berbat adamı olarak tanınır.»

«Özür dilerim.»

YENİ BİR OKULUN DOĞUŞU

10

Bütün gereksediğiniz. mavi kaplı defterler, iki kalem ve kalemtıraş (çakı çok israflıydı), mermer üstlü masalar, sabahın kokusu, silip süpürme ve şanstı. Şans getirsin diye sağ cebinizde bir atkestanesi ve bir tavşanayağı taşırdınız. Tavşanayağının derisi çoktan aşınıp gitmiş, aşınmadan dolayı kemikler ve sinirler parlamıştır. Tırnaklar cep astarını tırmaladı mı anlayın ki şansınız yerindedir.

Birkaç gün öykü çok iyi gitti: yarattığım yerler öylesine canlıydı ki içinizden kalkıp ağaçlar arasından yürüyerek açıklığa ulaşmak, sonra da yükseklere çıkıp göl kolunun ötesindeki tepeleri izlemek gelirdi. Kalemin ucu kalemtıraşın konisel burnunda kırılınca ucu düzeltmek için ça-

kının küçük ağzına, yok, sivriltmek istiyorsanız keskin ağzına sarılır, sonra da yükü kaldırmak için elinizi yük kayışının terli tuzlu derisi altmdan kaydırır, öteki kolunuzu uzatıp yük sırtınıza yerleşmiş mi diye yoklar, göle doğru inerken makosenlerinizin altındaki çam pürenlerini duyardınız.

Sonra birinin şöyle dediğini duyardınız: «Selâm,Hem. Uğraştığın şey nedir? Café'de yazmak mı?»

Artık şansınız tükendiğine göre defteri kapatırdınız. Olabileceklerin en kötüsüydü bu. Bu durumda insan kendini tutabilirse ne iyi, ama o sıralar bende böyle bir yetenek olmadığı için şöyle derdim: «Vay orospu çocuğu, pis ahırından kim saldı seni buralara?»

«Sırf tuhaflık olsun diye küfüre başlama yine.»

«Şu kapanası ağzını topla da defol burdan.»

«Burası genel bir café. Senin kadar benim de hakkım var burda.»

«Kendi yerin Petite Chaumière'e neden gitmiyorsun?»

«Hadi canım. Sıktın artık.»

Şimdi çekip gider, adamın gelişinin rastlantıdan başka bir şey olmadığına, aynı şeyin bir daha yinelenmeyeceğine inanabilirdiniz. Çalışabileceğim iyi, başka cafè'ler de vardı, ama yürüyerek çok

uzaktılar, hem bu café evim sayılırdı. Closerie des Lilas'dan sürülmek ağırıma giderdi. Ya gitmeli, ya kalmalıydım. Gitmek bekli de en akıllıcası olurdu, ama ne yapayım ki kızmaya başlamıştım yine; şöyle dedim: «Dinle. Senin gibi bir köpeğin sürüyle gidecek yeri olur. Buraya gelmek ve nezih bir café'yi pisletmek zorunda mısın ille de?»

«Bir içki içeyim diye geldim yalnızca. Ne kötülük var bunda?»

«Evinde zıkkımlansaydın kıyamet mi kopardı?»

«Ev mi? Nerede? Güzel bir yer olsa gerek.»

Yan masada oturuyordu, gözlüklü, uzun boylu, şişman bir gençti. Bir bira ısmarlamıştı. Onu yok sayarsam belki yazabilirdim. Öyle yaptım ve iki tümce yazdım.

«Bütün suçum konuşmak.»

Çalışmamı sürdürüp bir tümce daha yazdım. Yazı iyi gidiyorsa ve kendini ona iyice kaptırmışsan kimse koparamaz seni.

«Burnun öyle büyüdü ki kimse konuşamaz oldu senle.»

Paragrafı sonlayan bir tümce daha yazıp baştan okudum. Hâlâ iyi gidiyordu; sonraki paragrafın ilk tümcesini de yazdım.

«Kimseyi ne düşünür, ne de sorunları olabileceğini aklına getirirsin?»

Bütün yaşamım boyunca yakınma dinlemiştim. Bunun öteki gürültülerden bir farkı olmadığını, üstelik Ezra'nın kaval çalma tutkusundan daha çekilir olduğunu ve yazmamı engellemediğini görmüştüm.

«Düşün: yazar olmak istiyor ve bunu bedeninin her gözesinde duyuyorsun, ama esin gelmiyor bir türlü.»

Yazmayı sürdürdüm; öteki şey gibi şans da benden yanaydı artık.

«Esinin bir an önü alınmaz bir sel gibi geldiğini, sonra da seni dut yemiş bülbüle döndürdüğünü düşün.»

İyi ki çığırtkanına döndürmemiş, diye düşündüm ve yazmayı sürdürdüm. Artık avazı çıktığı kadar bağırıyordu, yalan yanlış tümceleri bıçkıevinde zorlanan bir kerestenin inlemesi gibi gittikçe hafifliyordu.

Daha sonra şöyle dediğini duydum: «Yunanistan'a gittik.» Bir süre gürültüden başka bir şey duymamıştım. İyi ilerlemiştim, artık bırakıp yarın sürdürebilirdim.

«Kullandım mı, yoksa gittim mi dedin?»

«Terbiyeni bozma,» dedi. «Gerisini anlatmamı istemiyor musun?»

«Hayır,» dedim. Defteri kapatıp cebime koydum.

«Nasıl olduğu ilgilendirmiyor mu seni?»

«Hayır.»

«Yaşam da mı, bir arkadaşçağızının acı çekmesi de mi ilgilendirmiyor seni?»

«Seninki ilgilendirmiyor.»

«Sen bir canavarsın.»

«Evet.»

«Bana yardım edebileceğini düşünmüştüm, Hem.»

«Seni vurmak daha çok hoşuma giderdi.»

«Vurur muydun?»

«Yoo. Buna karşı bir yasa var.»

«Ben senin için her şeyi yapardım.»

«Yaaa?»

«Yapardım elbette.»

«Öyleyse ilk iş olarak cehennem ol git bu caféden.»

Kalktım, garson geldi, hesabı ödedim.

«Bıçkıevine değin seninle yürüyebilir miyim, Hem?»

«Hayır.»

«Eh, başka bir zaman görüşürüz.»

«Burada değil.»

«Çok haklısın,» dedi, «söz verdim.»

Aptallık edip sordum: «Neler yazıyorsun?»

«Elimden geldiğince yazıyorum işte, Tıpkı senin gibi. Ama çok zor oluyor.»

«Yazamıyorsan yazmamalısın. Bağırıp çağıracak ne var bunda? Eve git. Bir iş bul. Kendini as. Yeter ki bu konuda konuşma. Ölsen de yazar olamazsın sen.»

«Niçin böyle diyorsun.»

«Konuşmana hiç kulak verdin mi?»

«Yazma konusunda konuşuyorum.»

«Öyleyse kapa çeneni.»

«Çok insafsızsın,» dedi. «Herkes senin insafsız, taş yürekli, ve burnu büyük olduğunu söylediği halde ben sana toz kondurtmazdım. Bir daha mı, tövbe.»

«Güzel.»

«Bir arkadaşçağızına nasıl böyle insafsız davranabiliyorsun?»

«Bilmem,» dedim, «bana bak, mademki yazamıyorsun eleştiri yazmayı öğrensene?»

«Nasıl olur?»

«Çok iyi olur,» diye anlattım. «Böylece her zaman yazabilirsin. Esin gelecek mi, yoksa dut yemiş bülbüle mi döndürecek diye tasa da çekmezsin. Halk yazdıklarım okuyup saygı duyar.»

«İyi bir eleştirmen olabilir miyim, sence?»

«Ne denli iyi olursun bilemem, ama bir eleştirmen olabilirsin. Sana yardıma hazır insanlar bulabilirsin her zaman, sen de seninkilere yardım edersin.»

«Ne demek benimkiler?»

«Canım, gezip tozduğun kimseler işte.»

«Ha, onlar. Eleştirmenleri var onların.»

«Kitap eleştirmek zorunda değilsin ki,» dedim, «resim var, tiyatro var, sonra bale, sinema...»

«Çok güzel anlatıyorsun Hem. Çok sağol, Çok coşku verici. Yaratıcı da.»

«Galiba yaratıcılığın önemi abartılıyor. Alt tarafı Tanrı bile dünyayı yalnız altı günde yaratmış, yedinci gün ise yan gelip yatmış.»

«Bu, benim yaratıcı yazılar çıkarmamı gerektirmez kuşkusuz.»

«Elbette. Ama eleştiri için altından kalkamayacağın kadar iddialı ölçütler koyarsan başka.»

«İddialı olacağım. Buna inanabilirsin.»

«Öyle olacağına eminim.»

Artık bir eleştirmen olduğuna göre bir içki içip içmeyeceğini sordum, kabul etti.

«Hem,» dedi. Konuşurken adımı tümcenin sonuna değil de başına koymasından anladım ki bir eleştirmendi artık. «Yazılarını biraz katı bulduğumu söylemeliyim.»

«Çok kötü,» dedim.

«Hem, çok soğuk ve çok yavan.»

«Şansa bak.»

«Hem, çok katı, çok soğuk, çok yavan, ve çok güçlü.»

Cebimdeki tavşanayağım suçlu suçlu elledim. «Biraz daha beslerim bundan sonra.»

«Unutma, çok da şişman olmasın.»

Bir eleştirmen gibi konuşmayı deneyerek, «Hal,» dedim, «elimden geldiğince kaçınacağım bundan.»

«İyi anlaştığımıza sevindim,» dedi erkekçe.

«Ben çalışırken buraya gelmemeyi aklında tutacak mısın?»

«Doğallıkla Hem. Kuşkusuz. Bundan sonra kendi cefém'e gideceğim.»

«Çok naziksin.»

«Olmaya çalışıyorum.»

İlginç ve öğretici olurdu genç adamın ünlü bir eleştirmen olması, ama olmadı; oysa bir ara çok umutlanmıştım.

Onun yarın yine geleceğine inanmıyorduysam da, ne olur, ne olmaz diyerek Closerie'ye bir günlük izin vermeyi kararlaştırdım. Ertesi sabah erkenden uyandım, lastik emzikleri ve şişeleri kaynatıp karışımı hazırladım, şişeleme tamam olunca birini Bay Bumby'ye verdim, ve yemek odasının masasında çalışmaya koyuldum; o, F. Puss, ve benim dışımda hiç kimse uyanmamıştı henüz. İkisi de sessiz ve iyi arkadaşlardı; hiç öyle iyi çalışma-

mıştım. O günlerde hiç bir şeyi gereksemezdi insan, hatta tavşanayağını bile, ama onu cebinizde duymak yine de iyi oluyordu.

PASCİN'LE DÔME'DA

11

Güzel bir akşamdı; bütün gün var gücümle çalışmıştım; bıçkıevinin üstündeki dairemizden çıkıp yığılı kerestelerin bulunduğu avludan geçtim, kapıyı kapatıp sokağı karşıladım, ve Montparnasse bulvarına bakan ekmekçinin arka kapısından girerek fırınların ve dükkânın güzel ekmek kokuları arasından caddeye çıktım. Ekmekçinin ışıkları yanıktı, dışarda gün sona ermişti; alacakaranlıkta caddeden yukarı doğru yürüdüm ve bizim kırmızı beyaz damalı peçetelerin peçete rafındaki çemberde akşam yemeğine gelmemizi bekledikleri Nègre de Toulouse lokantasının terasına gelince durdum. Mor mürekkeple çoğaltılmış yemek listesini

okudum; baktım. **plat du jour**[1] **cassoulet**-ydi[2]. Bu adı okuyunca acıktım.

Lokantanın sahibi Bay Lavigne çalışmanın nasıl gittiğini sordu, ben de çok iyi gittiğini söyledim. Sabahleyin beni Closerie des Lilas'nın terasında çalışırken gördüğünü, ancak çok meşgul olduğum için rahatsız etmediğini söyledi.

«Ormanda tek başına kalmış birine benziyordunuz.» dedi.

«Çalışırken kör domuzlar gibiyimdir.»

«Fakat ormanda değil miydiniz, Monsieur?»

«Çalılıkta.»

Bahar akşamıyle ve gelip geçen insanlarla mutlu, vitrinlere bakarak caddeye doğru yokuşa vurdum. Başlıca üç café'de uzaktan ya da yakından tanıdığım insanlar gördüm. Ama ışıkların yeni yeni yanmaya başladığı bu akşam saatında birlikte içmek, birlikte yemek, ve sonra da sevişmek üzere çabuk çabuk bir yerlere giden bu insanlar arasında benim tanımadığım daha ilginç kişiler vardı elbette. Başlıca cefé'lerdeki millet de aynı şeyleri yapıyordur belki, ya da yalnızca oturuyor, içiyor, ve konuşup başkalarınca görülmenin keyfini çıkarıyorlardır. Sevip de tanışamadığım insanlar ise görülme-

1 Günün yemeği.

2 Etli kuru fasulya.

mek ve ilgiyi çekmemek için, hem tek başlarına, hem birlikte olabilecekleri büyük cafélere giderlerdi. Büyük café'ler bile ucuzdu o zamanlar, her birinde güzel bira bulunurdu; aperitifler pahalı sayılmazdı, hepsinin fiyatı içkilerle birlikte getirilen altlıklara açık seçik yazılmıştı.

Akşam akşam kafamdan bu yararlı ama özgün olmayan düşünceler geçerken yarışlara gitmeye can attığım bir günde öylesine iyi ve sıkı çalışabilmiş olduğum için olağanüstü güçlü duyuyordum kendimi. Aslında o sıra yarışlara gidecek param da yoktu, hoş çalışırsan çıkarılacak para vardı yarışlarda ya... Bu, yapay olarak yiğitlendirilmiş atları ortaya çıkarıveren tükürük deneyinin ve başka yöntemlerin bilindiği günümüzden çok önceydi, dobing beynir, ekmek gibi yaygındı. Gelgelelim, uyarıcı alan hayvanlar için engel saptamak, bazen duyuötesi ile karışan algılara dayanarak çayırda belirtileri bulup çıkartmak, sonra da yitirmeyi göze alamayacağı bir parayla onları arkalamak, karısını ve çocuğunu geçindiren bir gencin, düzyazı yazmayı öğrenme işinde ilerlemek için tutacağı yol değildi.

Hangi ölçüye vurulursak vurulalım, hâlâ çok yoksulduk, ve ben hâlâ, tutum olur diye yemek için dışarıya çağrılı olduğum gibisinden yalanlara başvuruyor, iki saatı Luxembourg Bahçeleri'nde ge-

zinerek geçirdikten sonra ne denli harika bir yemek yediğimi karıma anlatmak üzere eve dönüyordum. Eğer yaşınız yirmi beşse ve doğuştan ağırsikletseniz, bir öğünü kaçırdınız mı açlıktan deliye dönersiniz, Öte yandan açlık, duyuları güçlendirir; tevekkeli değil, öykülerime aldığım kişilerin çoğu domuz iştahlı, yemek konusunda çok zevkli ve arzulu kimselerdi, yine birçoğu da bir bardak içkinin düşüyle yaşamaktaydı.

Nègre de Toulouse'da güzel Cahors şarabım çeyrek, yarım, ya da dolu sürahiye üçte bir su da katarak içerdik. Bıçkı evinin üstündeki evimizde ise saygınlığı büyük, fiyatı küçük Corsican şarabımız vardı. Sapına kadar Korsikalıydı şarap: yarı yarıya su katar da yine tadını alırdınız. O zamanlar Paris'te çok az parayla krallar gibi yaşamak olanaklıydı, dahası, arada sırada yemekleri atlar, yeni giysiler almaya da kalkmazsanız para biriktirip lükse bile dalabilirdiniz.

Select'ten dönerken Harold Stearns'ı görür görmez yolumu değiştirdim, yoksa yine başlardı daha demin tarafsız ve kaygısızca yadsımış olduğum hayvanlardan, atlardan konuşmaya. Akşamın gücüyle dopdolu, rezilliğe ve topluluk içgüdüsüne lanetler yağdırarak Rotonde'un müşteri kalabalığını geçtikten sonra Dôme'a doğru bulvarla karşılaştım. Orası da kalaba-

lıktı, ama işini bitirmiş insanlar vardı hiç olmazsa.

Güneş batıncaya değin çalışmış modeller ve resimciler, iyi ya da kötü günlük çalışmasını bitirmiş yazarlar, ayrıca bir bölüğünü tanıdığım, bir bölüğü ise yalnızca dekoru tamamlayan, içkici ya da değil, bir sürü tip vardı içerde.

Gidip Pascin ile iki kardeş modelin bulunduğu masaya oturdum. Rue Delambre'ın kaldırımında dikilmiş, girip bir içki içeyim mi içmeyeyim mi, diye düşünüp dururken Pascin'in el salladığım görmüştüm. İyi bir resimciydi Pascin, esrik olmuştu, ama onunki aklı başında, bilinçli ve kafa açıcı bir esriklikti. İki model de genç ve güzeldiler. Biri koyu esmer, ufak tefek, güzel bedenliydi, üzerinde yapmacık ve iğreti bir azgınlık vardı. Öteki ise çocuksu ve soğuktu, ama dokunsan bozuluverecekmiş gibisinden, çocuklara vergi olağanüstü bir güzelliği vardı. Kardeşi kadar güzel bedenli değildi, ama o bahar herkesin derdiydi bu.

Pascin, «İyi ve kötü kardeşler,» dedi, «param var. Ne içersin?»

Garsona, «Une demi-blonde,»[1] dedim.

«Bir viski iç. Param var.»

«Ben birayı seviyorum.»

[1] Yarım litre beyaz bira.

«Eğer gerçekten sevseydin Lipp's'te olurdun. Galiba çalışıyordun.»

«Evet.»

«Gidiyor mu?»

«Umarım.»

«Güzel. Sevindim. Keyfin de yerinde?»

«Evet.»

«Kaç yaşındasın?»

«Yirmi beş.»

«Şunu vurmak ister misin?» Esmerine bakıp gülümsedi. «Bunu gereksiyor.»

«Herhalde sen onu yeterince vurmuşsundur bugün.»

Kız, dudakları açık bana gülümsedi. «Kötüdür,» dedi, «ama hoş bir adamdır.»

«Onu stüdyoya götürebilirsin.»

Sarışını, «Domuzluğu bırak,» dedi.

Pascin, «Seninle konuşan oldu mu,» diye sordu.

«Yoo. Ama söyledim işte.»

Pascin, «Seninle konuşan oldu mu?» «Ağırbaşlı genç yazar, içten ve zeki, yaşlı resimci ve iki güzel genç kız... bütün yaşam önlerinde.»

Öyle oturuyorduk: kızlar içkilerini yudumluyorlardı, Pascin bir **fine à l'eau** daha içti, ben ise biramı içiyordum; Pascin dışında hiç birimiz rahat değildik. Esmer kız kıpır kıpırdı; ışığın, yüzünün çu-

kur yerlerine vurmasını sağlayacak şekilde yan dönerek olurmuş, kara kazağının altındaki göğüslerini göstererek kendini sergiliyordu. Saçları kısa kesilmişti, bir doğulununkiler gibi parlak ve kapkaraydılar.

din,» dedi. «Şimdi şu kazağı café'de mo-

Pascin ona, «Bütün gün poz ver dellemenin âlemi var mı?»

Kız, «Ne yapayım, hoşuma gidiyor» dedi.

Pascin, «Cava oyuncaklarına benziyorsun» dedi.

«Gözlerim benzemez ama» dedi kız. «Benimkiler daha karmaşık.»

«Doğa-dışı, zavalh küçük kuklalara benziyorsun.»

«Belki» dedi kız, «ama canlıyım. Bu sende olmayan bir şey.»

«Görürüz bakalım.»

«Güzel» dedi kız. «Ben kanıtları severim.»

«Bugün hiç kanıt görmedin mi?»

Kız, «Ha, şu mesele» dedi ve akşamın son ışıklarını almak için yüzünü çevirdi. «İşinden başkasını görmüyordu gözün.» Sonra bana, «Bu adam resimbezine âşıktır» dedi. «Bir çirkeflik var bu işte.»

«Resmini yaptığım, para verdiğim, ve kafam açılsın diye vurduğum yetmiyormuş gibi üstelik sana âşık olmamı da

istiyorsun» dedi Pascin. «Zavallı taş bebecik.»

Kız bana, «Benden hoşlanıyorsunuz, değil mi Monsieur?» diye sordu.

«Hem de çok.»

«Ama çok irisiniz» dedi üzüntüyle.

«Yatakta herkes aynıdır.»

«Doğru değil bu» diye atıldı kızın kardeşi. «Hem, bıktım artık bu konuşmalardan.»

«Bak» dedi Pascin, «resimbezine âşık olduğumu sanıyorsan eğer, yarın suluboyayla resimlerim seni.»

Öteki kız, «Yemeği ne zaman yiyoruz?» diye sordu. «Hem nerede?»

Esmer kız, «Bizimle yer misiniz?» diye sordu.

«Hayır. Bizim légitime'le[1] yiyeceğim ben.» O zaman böyle derlerdi. Şimdi ise 'bizim régulière'[2] diyorlar.

«Gitmeniz gerekiyor mu?»

«Hem gerekiyor, hem istiyorum.»

«Var git öyleyse» dedi Pascin. «Sakın daktilo kâğıdına âşık olayım deme ha!»

«O zaman kalemle yazarım.»

«Yarın suluboya yapacağız» dedi. «Tamam, yavrularım: bir içki daha içeyim, sonra nerede isterseniz orada yeriz.»

[1] Köroğlu (eş anlamında).

[2] Kaşık düşmanı.

Esmer kız, «Chez Viking» dedi.

Kardeşi de atılıp, «Benden de orası» dedi.

Pascin, «Peki» diyerek onayladı. «İyi geceler, jeune homme. İyi uykular.»

«Sana da.»

«Bunlar uyutmaz ki adamı» dedi. «Uyku arama bende.»

«Bu gece uyu.»

«Chez Les Vikings'den sonra mı?» Şapkası başının arkasında, dişlerini göstererek güldü. Sevimli bir resimciden çok, doksanların Broadway karakterlerini andırıyordu; daha sonraları kendini astığı zaman onu hep Dôme'da o akşamki haliyle anımsamak hoşuma giderdi. Geleceğimizin tohumlarının içimizde olduğunu söylerler, ama ben şunu anladım ki yaşamı şakaya alanlarda bu tohumlar daha iyi toprakla ve daha kaliteli gübreyle örtülüdür.

EZRA POUND ve BEL ESPRİT'Sİ

12

Ezra Pound oldum olası iyi bir dosttu, her zaman başkalarına yardım ederdi. Gertrude Stein'ın stüdyosu ne denli varsıl ise, onun, karısı Dorothy ile birlikte oturduğu rue Notre-Dame-des-Champs'daki stüdyosu da o denli yoksuldu. Stüdyonun ışık durumu çok iyiydi ve sobayla ısıtılmaktaydı, duvarları, Ezra'nm tanıdığı Japon sanatçılarının resimleriyle doluydu. Bu sanatçıların tümü de geldikleri yörelerin soylu kişileriydiler ve saçlarını uzun kestirirlerdi. Eğilirlerken saçları kara kara parlar ve öne fırlardı; etkilenmiştim onlardan, ama resimleri hoşuma gitmedi. Onları anlamıyordum, ama bir gizemleri falan olduğu için değil; an-

ladığım zaman da bana hiç bir şey vermediklerini gördüm. Bunun için üzgündüm, ama elimden bir şey gelmezdi.

Dorothy'nin resimlerine ise bayılırdım; Dorothy çok güzel bir kadındı ve harika bir bedeni vardı. Ezra'nın, Gaudier-Brzeska'mn elinden çıkma büstünü ve onun için yazdığı kitabından bana gösterdiği yapıt fotoğraflarının tümünü beğenirdim. Ezra, Picabia'nın resim sanatını severdi, ama bana kalırsa beş para etmezdi. Wyndham Lewis'in resim sanatını Ezra yine pek çok beğenir, ben ise nefret ederdim. O, dostlarının yapıtlarını beğenmemezlik etmezdi; bağlılık olarak bulunmaz bir şeydi bu, ama yargı olarak felâket. Bu konularda hiç tartışma olmazdı aramızda, çünkü sevmediğim şeylerden söz açıldı mı ağzımı kapardım. Aslında, galiba, bir insamn dostlarının resimlerini ya da yazılarını beğenmesinin, bir başkasının yakınlarını sevmesinden pek farkı yoktu, dolayısıyle onları eleştirmek kibarlığa sığmazdı. Bazen kendi yakınlarımızla ya da evliliğin getirdiği yakınlarla, bir tatsızlık çıkmadan, çok, ama çok uzun bir süre gül gibi geçinebilirsiniz, ama bu, kötü resimcilerle daha kolaydır, çünkü onlar yakınlarınız gibi felâketlere ve görünmez zararlara neden olmazlar. Kötü resimcilerle geçinmek için yapmanız gereken tek şey görmemektir.

Gelgelelim yakınlarınız, onları görmemeyi, duymamayı, ve mektuplarım yanıtlamamayı öğrenmiş olsanız bile size türlü yollardan zarar verebilirler. Ezra insanlara karşı benden daha kibar ve daha insancıldı. Kendi yazıları, tam hedeften vurmuşsa eğer, öylesine kusursuzdu... Yanılgıları konusunda son derece içtendi, yanlışlarına ise bayılırdı, insanlara karşı öylesine kibardı ki onu hep bir aziz olarak düşünürdüm. Huysuzlukları da yok değildi, ama o kadarı kadı kızında da olur.

Ezra kendisine yumruk öğretmemi istemişti; Wyndham Lewis'i ilk gördüğüm zaman bir öğlesonunun geç saatlerinde onun stüdyosunda yumruk çalışması yapıyorduk. Ezra'nın yumrukçuluğu pek uzaklara gitmediğinden, onunla tanıdığı birinin önünde yumruklaşıyor olmak canını sıkmıştı, iyi görünmesi için elimden geleni yaptım. Aslında hiç iyi değildi, çünkü eskrim oynamıştı; solunu yumrukçu gibi tutmayı, sol ayağını ise hep ileri sürmeyi, sağ ayağını da ötekinin koşutunda yukarı çekmeyi öğretmeye çalışıyordum hâlâ. Bunlar daha temel devinimlerdi. Ona bir sol çengel atmayı öldüm de öğretemedim, sağını kısaltmayı ise ancak çok ilerde öğrenebilirdi.

Wyndham Lewis, semtin gediklileri gibi geniş, kara bir şapka takınmış, La

Bohème'deki kişiler gibi giyinmişti. Bana kurbağayı ammsatan bir yüzü vardı; bayağı bir kurbağayı ama, öküz kurbağasını değil; Paris çamurluğu ona çok büyük geliyordu herhalde. O zamanki inancımıza göre bir yazar ya da resimci elinde olan herhangi bir şeyi giyebilirdi, sanatçı için resmî bir giysi yoktu, gelgelelim Lewis savaş öncesi sanatçılarının giysisini giymişti. Onu görmek insanın huzurunu bozuyordu, ben Ezra'nın sol direklerini savuşturmaya ya da sağ eldivenimi açarak karşılamaya çalışırken o üstten üstten bakarak bizi izliyordu.

Ben durmamızı istedim, ama Lewis sürdürmemizde üsteledi; durumu bilmediği için, belliydi ki Ezra'nın hırpalanışını görmek umuduyle bekliyordu. Ama hiç bir şey olmadı. Hiç atağa geçmeden, solundan korunarak, arada, bir iki sağ çıkararak hep üstüme gelmesini sağladım, sonra çok yorulduğumuzu söyleyip bir testi suyla yıkandım, havluyla kurulanıp fanilamı giydim.

Sonra birlikte birer içki içtik; Ezra ve Lewis Londra ve Paris'teki insanlardan konuşurlarken ben onları dinliyordum. Aynı yumrukta olduğu gibi, kendisine baktığımı çaktırmadan dikkatle Lewis'i inceliyordum: ondan daha kıl görünüşlü birini dünya dursa göremezdim. Büyük bir yarış atı terbiyesini nasıl bel-

li ederse, bazı insanların kötülüğü de yüzlerinden okunur. İleri frengi hastalarının ağırbaşlılığı vardır böylelerinde. Ama Lewis'in yüzünde kötülük okunmuyordu, yalnızca kıl görünüşlüydü, o kadar.

Eve yürürken onun bana neyi anımsattığını bulmaya çalışıyordum; o denli çoktu ki... Argo bir sözcük olan kirli paçavra dışında hepsi tıpla ilgiliydi. Yüzünü parçalara ayırıp betimlemeye çalıştım, ama seçebildiğim yalnızca gözleriydi. Kara şapkasının altındaki gözlerini ilk gördüğüm zaman onları beceriksiz bir zorbanın gözlerine benzetmiştim.

Karıma. «Bugün gıcıkların kraliyle tanıştım» dedim.

Karım, «Tatie, ne olur ondan söz etme bana» dedi. «Lütfen ondan söz etme. Şimdi yemek yiyeceğiz.»

Bir hafta kadar sonra Bayan Stein'a rastladığımda ona Wyndham Lewis ile tanıştığımı anlattım ve onu tanıyıp tanımadığını sordum.

Bayan Stein, «Ben ona 'Cetvel Solucan' derim» dedi. «Ta Londra'dan gelir, iyi bir resim gördü mü cebinden kalemini çıkarır ve başparmağını kalemin üzerine koyarak ölçü almaya başlar. Resmi dikkatle incelerken, ölçü alırken, ve nasıl yapıldığını anlamaya çalışırken göreceksin onu. Sonra Londra'ya geri dönüp resmi yapar, ama resim aslına hiç ben-

zemez. Çünkü resmin konusunu unutmuştur.»

Böylece ben de onu 'Cetvel Solucan' olarak görmeye başladım. Bu, benim kendi bulduğumdan daha kibar ve daha insancıl bir terimdi. Daha sonraları onu sevmeye ve onunla dost olmaya çalıştım; Ezra'mn gerekli açıklamalarından sonra onun hemen bütün dostlarına yaptığım gibi. Ama onu Ezra'nın stüdyosunda ilk gördüğüm gün bana tastamam böyle görünmüştü.

Ezra o güne değin gördüğüm en eliaçık ve en yardımsever yazardı. İnandığı ozanlara, resimcilere, heykelcilere, ve yazarlara yardım ederdi: inansa da, inanmasa da başı darda olan herkese yardıma hazırdı. Herkes için üzüntü çekerdi, onunla ilk tanıştığım zaman en çok T. S. Eliot için kaygılanmaktaydı; anlattığına göre T. S. Eliot Londra'da bir bankada çalışmak zorunda kalmış, bu yüzden yeterli zamanı yokmuş, ve ozanlığını göstermek için sıkıntılı saatler geçiriyormuş.

Ezra sanatçıların koruyucusu varsıl bir Amerikalı kadınla birlikte Bel Esprit adlı bir fon kurdu. Bayan Barney, bir zamanlar, eskilerden Rémy de Gourmont'un arkadaşıymış; evinde belirli zamanlarda sergiler düzenlerdi ve bahçesinde küçük bir Yunan tapınağı vardı. Sergiler düzenleyen, parası bol, daha bir sürü Ame-

rikalı ve Fransız kadın vardı; bu sergilerin, dışarda vakit geçirmek için biçilmiş kaftan olduklarını çok geçmeden anladım; bunların içinde, galiba, bir tek Bayan Barney'in bahçesinde vardı Yunan tapınağı.

Ezra bana Bel Esprit'nin broşürünü gösterdi; Bayan Barney küçük Yunan tapınağını broşürde kullanması için ona izin vermişti. Bel Esprit'nin özü, parası olsun da rahatça şiir yazabilsin diye bay Eliot'ı bankadan çıkarmak için bir fon oluşturmak üzere kazançlarımızın bir bölümüyle katkıda bulunmaktı. Bu, bana güzel bir fikir gibi gelmişti; Bay Eliot'ı bankadan çıkardıktan sonra Ezra aynı yolda yürüyerek başkalarına da yardım edeceğimizi hesaplamıştı.

Gelgelelim, benim, Eliot'a, düşünceleriyle Ezra'nın yakından ilgilendiği ekonomici Binbaşı Douglas'la karıştırdığımı ileri sürerek hep Binbaşı Eliot demem işleri biraz karıştırdı. Binbaşı Eliot'ı bankadan çıkarmak için arkadaşlardan yardım rica ederken biri çıkıp, «Bir binbaşının bankada ne işi var? askerî kurulca görevinden atılmış olsa bile emekli aylığı ya da en azından bir ikramiyesi yok muymuş?» dese Ezra herhalde çok sıkılırdı, ama neyse ki, yüreğimin temiz ve Bel Esprit ile dolu olduğunu anlıyordu.

Bu gibi durumlarda arkadaşlara bu-

nun konu ile ilgisi olmadığını açıklardım. Bel Esprit'ye ya inanırdınız, ya inanmazdınız. İnanıyorsanız, Binbaşıyı bankadan çıkartmak için yardım ederdiniz. Yok, inanmıyorsanız, çok yazık. Küçük Yunan tapınağının önemini mi anlamıyorlardı? Hayır mı? Ben de öyle düşünmüştüm. Çok yazık, Mac. Param kendine sakla. Kuruşuna bile el sürmeyiz,

Bel Esprit'nin bir üyesi olarak var gücümle çalıştım; o günlerdeki en mutlu düşlerim Binbaşının uzun adımlarla bankadan özgür bir insan olarak çıkışını görmek üzerineydi. Bel Esprit'nin nasıl dağıldığını anımsayamıyorum, ama sanırım bunun Binbaşıya **Dial** ödülünü kazandıran **'Sahipsiz Toprak'**ın yayımlanması ile bir ilgisi vardı; kısa bir süre sonra da tanınmış bir hanım Eliot'ın **The Criterion** adlı dergisini arkalayınca Ezra ile ikimiz onun için artık kaygılanmamak gerektiğine karar verdik. Küçük Yunan tapınağı sanırım **hâlâ** bahçededir. Düşlerimde Binbaşının herhalde temelli yerleşmek üzere küçük Yunan tapınağına geleceğini, onu defneyle taçlamak için Ezra ile birlikte belki benim de gidebileceğimi tasarladığımdan olacak, onu bankadan yalnızca Bel Esprit ile çıkaramamış olmamız benim için hep düşkırıklığı olmuştu. Güzel defneleri nereden toplayabileceğimi biliyordum, bisikletime atlar giderdim;

artık onu ne zaman olursa taçlayabilirdik, örneğin yalnızlık duyduğu bir gün, ya da Ezra, **Sahipsiz Toprak** gibi başka bir büyük şiirin elyazmasını ya da basım örneğini incelemeyi bitirdiği zaman. Birçok işte olduğu gibi bu işte de sağtöremin zayıf olduğunu gösterdim: Binbaşıyı bankadan çıkarmak için ayırmış olduğum parayı Enghien'a götürüp uyarıcıların etkisi altında yarışan atlara yatırdım. Yarışların ikisinde, arkaladığım uyarılmış atlar, uyarılmamış ya da yetersiz uyarılmış atları yarış dışı bıraktılar; birinde ise bizim at o denli fazla uyarılmıştı ki, daha yarış başlamadan cokeyini atıp ipi kırdı ve insanın ancak düşlerinde becerebildiği nefis atlayışlarla engelli koşuyolunda tek başına tam bir tur attı. Yakalanıp cokeyi bindirildikten sonra yarışa başladı ve Fransızca deyimiyle onurlu bir derece elde etti, ama para getirmedi.

Eğer bahis parası, artık sizlere ömür olan Bel Esprit'ye gitmiş olsaydı daha çok sevinirdim. Ama bu para çoğaldığı zaman Bel Esprit'ye ilk baştaki niyetime oranla daha çok katkıda bulunabilirdim diyerek kendimi avuttum.

ÇOK GARİP BİR SON

13

Gertrude Stein'la olan dostluğumun sona erişi çok garipti. Arkadaşlığımız çok ileriydi: uzun kitabını Ford ile birlikte dizi olarak başlattırmak, elyazmasının daktiloya çekilmesine yardım etmek, basım örneğini okumak gibi bir sürü pratik şey yapmıştım onun için ve dostluğumuz her geçen gün daha iyiye gidiyordu; bu kadarını düşünemezdim bile. Gelgelelim, daha iyiye ya da daha kötüye gidene değin az çok eğlenceli olmasına karşılık büyük kadınlarla dostluk kuran erkeklerin geleceği parlak değildir, hele gerçekten ihtiraslı kadın yazarlarla olursa daha da kötü. Bir kezinde birkaç dakika için 27 rue de Fleurus'ye uğrama-

yışımın özürü olarak onun evde olup olmadığını bilmediğimi gösterince şöyle demişti: «Ama Hemingway, bu ev senin de sayılır. Bunu bilmiyor musun? Sahi söylüyorum. Ne zaman olursa gel, hizmetçi kadın —adını söylemişti, ama unuttum— sana bakar; ben gelinceye değin kendini evinde saymalısın.»

Bunu kötüye kullanmadım, yalmz arada bir uğrardım, hizmetçi kadın bana bir içki verir, ben de resimlere bakardım; eğer Bayan Stein görünmezse hizmetçi kadına teşekkür eder, bir not bırakarak ayrılırdım. Bayan Stein ve bir arkadaşı Bayan Stein'ın otosuyle güneye gitmeye hazırlanmaktaydılar, Bayan Stein o gün öğleden önce uğrayıp onu uğurlamamı rica etmişti. Hadley'le benim gelip kendisini bulmamızı istiyordu, Hadley'le ikimiz bir otelde kalabilirmişiz; ne var ki, Hadley'le benim başka tasarılarımız, gitmek istediğimiz başka yerler vardı. Doğallıkla bu konuda ağzınızı açmaz, yine de gidebileceğinizi umarsınız, ama sonra görürsünüz ki bu olanak dışıdır. İnsanları atlatmanın yöntemi üzerine çok az şey biliyordum. Öğrenmeliydim bunu. Çok sonraları Picasso bana, varsıllardan bir çağrı geldiği zaman ne olursa olsun gelmeye söz verdiğini, çünkü bunun onları pek çok sevindirdiğini anlatmıştı; sonra araya bir şey girer ve git-

mesi olanaksızlaşırmış. Fakat bunun Bayan Stein'la bir ilgisi yoktu, başkaları için söylemişti.

Güzel bir bahar sabahıydı; place de l'Observatoire'dan aşağı doğru küçük Luxembourg'dan geçerek yürüdüm. Atkestanesi ağaçları çiçek açmışlardı, çakıllı yollarda sürüyle oynayan çocuk vardı, bakıcıları banklara oturmuşlardı, ağaçlarda tahtalı güvercinler görüyor, göremediklerimi ise duyuyordum.

Hizmetçi kadın ben zili çalmadan kapıyı açtı, içeri girip beklememi söyledi. Bayan Stein birazdan aşağıda olurmuş. Daha öğle olmamıştı, ama hizmetçi kadın bana bir bardak eau-de-vie doldurup verdi ve neşeyle göz kırptı. Renksiz alkolün dilimin üstündeki tadı enfesti, içki henüz ağzımdaydı ki birinin Bayan Stein ile konuştuğunu işittim; ama ne konuşma! Şimdiye değin hiç bir yerde birinin bir başkasıyle böyle konuştuğunu ne görmüşlüğüm, ne de işitmişliğim vardı.

Ardından Bayan Stein'ın yalvar yakar sesini duydum; şöyle diyordu: «Yapma canikom. Ne olur. Yalvarırım, lütfen yapma. Her şeyim feda olsun canikom, lütfen yapma bunu. Lütfen yapma. Lütfen yapma canikom.»

İçkiyi yutup bardağı masaya koydum ve kapıya doğruldum. Hizmetçi ka-

dın bana parmağını sallayıp fısıltıyla, «Gitmeyin. Şimdi iner» dedi.

«Gitmem gerek» dedim ve çıkarken daha fazlasını işitmemeye çalıştım, ama konuşma hâlâ sürüyordu, işitmemenin tek yolu ortadan toz olmaktı. Konuşma çok çirkindi, yanıtlar ise daha da berbattı.

Avluda hizmetçi kadına, «Avluya girince size rastladığımı, bir arkadaşım hasta olduğu için bekleyemediğimi söyleyin lütfen. İyi yolculuklar dilediğimi de ekleyin. Yazacağım.»

«C'est entendu, Monsieur. Bekleyememeniz çok ayıp.»

«Evet» dedim. «Çok ayıp.»

Kendi yönümden dostluğumuz böyle bitti işte, saçma sapan bir şekilde; ama ufak işlerini görmekten geri kalmadım yine de: gerekli olunca ziyaretine gidiyor, rica ettiği kişileri getiriyor, o günler çatıp da evine yeni dostlar getirince çoğu erkek arkadaşlar gibi bir süre ortada görünmüyordum. Büyük tabloların yanında daha yeni asılmış beş para etmez resimleri görmek acıydı, ama artık ne önemi vardı. Hiç mi hiç ırgalamıyordu beni. Juan Gris dışında, hayranı olan hemen hepimizle dalaştı. Onunla dalaşması olanaksızdı, çünkü ölmüştü adam. Onu ırgalar mıydı emin değilim, çünkü o da ilgisi-

ni kesmişti, resimlerinden anlaşılıyordu bu.

Sonunda yeni dostlarıyle de dalaştı, ama artık hiç birimiz izlemiyorduk onu. Bir Roma imparatoruna benziyordu gittikçe, öylesini de, kadının Roma İmparatoru gibi olmasından hoşlananlar çekebilirdi ancak. Fakat Picasso onu resimlemişti; Friuli'li kadınları andırdığı zamanlar hâlâ aklımdaydı.

Sonunda herkes —belki de herkes değil— fazla dediğim dedik ya da fazla haksever durumuna düşmemek için onunla barıştı. Ben de barıştım. Ama onunla hiç bir zaman gerçekten barışamazdım artık; ne yürekte, ne de fikirde. Artık fikirde barışamıyorsanız bundan daha kötüsü olamaz. Benim durumum ise bundan da karışıktı.

ÖLÜMLE DAMGALI ADAM

14

Bir öğlesonu Ezra'nın stüdyosunda ozan Ernest Walsh ile karşılaştığımda yanında uzun vizon kürkler içinde iki kız vardı, dışarda caddede ise Claridge's'tan kiralanmış, üniformalı şoförüyle uzun, pırıl pırıl bir araba duruyordu. Kızlar sarışındı okyanusu Walsh ile aynı gemide geçmişlerdi. Gemi önceki gün varmış, o da Ezra'ya gelirken onları da alıp getirmişti.

Ernest Walsh, esmer, ateşli, tam bir İrlandalıydı; ozan ruhluydu ve ölümle damgalı olduğunu bir kör bile anlardı. O Ezra'yla konuşurken ben de kızlarla çene çalıyordum; bana Bay Walsh'un şiirlerini okuyup okumadığımı sordular. Okumamıştım; kızlardan biri Harriet Monroe'nun **Poetry, A Magazine of Verse** dergi-

sinin yeşil kaplı sayılarından birini çıkarıp getirdi ve içinden Walsh'a ait şiirleri gösterdi.

«Parçabaşına bin iki yüz dolar alıyor» dedi kız.

Öteki kız, «Her şiir için» diye ekledi.

Ben ise anımsadığıma göre aynı dergiden sayfa başına on iki dolar alırdım. «Çok büyük bir ozan olmalı» dedim.

Birinci kız, «Eddie Guest'in aldığından da fazla» dedi.

«Hani şu ozan var ya, onun aldığından da fazla. Biliyorsunuzdur.»

«Kipling» dedi arkadaşı.

Birinci kız, «Herkesin aldığından da fazla» dedi,

«Paris'te çok kalacak mısınız?» diye sordum.

«Mmm, hayır. Pek sayılmaz. Bir arkadaş grubu ile birlikteyiz.»

«Bu gemiyle geldik, biliyorsunuz. Gemide doğru dürüst kimse yoktu. Ama Bay Walsh ordaydı tabiî.»

«Kâğıt oynamaz mı?» diye sordum.

Kız, düşkırıklığına uğramış gibi, ama yine de anlayışla baktı yüzüme.

«Hayır. Hem bunu yapması gerekmez. Başarısını şiirde kanıtlamış zaten.»

«Hangi gemiyle döneceksiniz?»

«Mmm, belli olmaz. Bu, gemilere ve bir sürü şeye bağlı. Siz de dönecek misiniz?»

«Hayır. Şimdilik idare ediyorum.»

«Burası yoksul semtlerden biri galiba?»

«Evet. Ama çok güzeldir. Café'lerde çalışır, bazen de at yarışlarına giderim.»

«Bu giysilerle at yarışlarına gidebiliyor musunuz?»

«Hayır. Bu benim café takımım.»

«Çok şirin» dedi kızlardan biri. «Biraz café yaşantısı görmeyi çok isterdim. Sen ne dersin şekerim?»

«Ben de isterdim» dedi öteki kız. Adlarını adres defterime yazdım ve Claridge's'a onlara uğramaya söz verdim. Hoş kızlardı; onlara, Walsh'a, ve Ezra'ya, hoşçakalın, dedim. Walsh Ezra'yla hâlâ ateşli ateşli konuşuyordu.

Kızların daha uzun olanı, «Unutmayın» dedi.

«Nasıl unutabilirim» dedim ve ikisiyle yeniden el sıkıştım.

O günden sonra Walsh hakkında Ezra'dan duyduğum tek şey şiirin ve ölümle damgalı genç ozanların hayranı birkaç bayanın kefilliğiyle Claridge's'tan çıkartıldığı oldu, bundan bir süre sonra da, başka bir kaynaktan parasal destek sağladığını ve ortak basımcı olarak semtte yeni bir dergi çıkartacağını duydum.

Scofield Thayer'ca bastırılan **Dial** adlı Amerikan yazın dergisi o sıralar katkıcıların gönderdiği mektuplardan en yet-

kin yazılmış olamna her yıl, yanılmıyorsam bin dolarlık bir ödül vermekteydi. Bu, o günlerde namusluyum diyen her yazar için çok büyük bir paraydı, kazandırdığı saygınlık da cabası; ödül çeşitli kimselere dağılmıştı, hepsi de hakkıyla almışlardı doğallıkla. O günlerde iki kişi Avrupa'da günde beş dolara konfor ve rahatlık içinde yaşayıp gezebilirdi.

Basımcılarından birinin de Walsh olduğu bu üçaylığın, ilk dört sayısının sonunda yapıtının en iyi olduğuna karar verilen katkıcıyı hatırı sayılır bir parayla ödülleyeceği söylenmekteydi.

Bu bir dedikodu haber miydi, söylenti miydi, yoksa kişisel güven sorunu muydu, bilinemez. Her şeyin tam bir dürüstlükle yapıldığını umalım ve buna inanalım. Pek doğal ki, Walsh'un ortak basımcısına karşı ne bir şey denebilir, ne de yorumda bulunulabilirdi.

Bu sözde ödül söylentilerinden az bir zaman sonra Walsh bir gün beni boulevard St-Michel taraflarının en iyi, en pahalı bir lokantasında öğle yemeğine çağırdı; istiridyelerden, pek tanıdık olmayan pahalı, mat renkli, hafif bakırımsı marannelerden, koyu renkli ucuz portugaiselerden, ve bir şişe Pouilly-Fuissé'den sonra güzel bir şekilde söze girdi. Gemideki safdilleri aldattığı gibi beni de aldattığını sanıyordu —eğer ötekiler saf-

dilse ve bizimki de onları aldatabildiyse tabiî— onun verdiği adla mat istiridyelerden bir düzine daha isteyip istemediğimi sorunca çok iyi olur, dedim. Benim yanımda ölümle damgalı görünmekten rahatsız olmuyor, böylece içi ferahlıyordu. Onun, dalga geçilecek türden değil, öldürecek türden bir vereme yakalandığını ve bunun nemene berbat olduğunu bildiğimden haberi vardı, öksürmek zorunda kalınca kendini tutmuyordu; bunun için sofrada teşekkür borçluydum ona. Mat istiridyeleri, ölümün ve aslında her şeyin damgasını taşıyan Kansas City'deki orospuların vereme karşı tek çare olarak hep semen yutmayı arzulamaları gibisinden yeyip yemediğini merak ediyordum, ama bunu sormadım ona. Mat istiridyelerin ikinci düzinesine başladım; üzerlerine limon sıkıp tutucu kasları kabuktan ayırdıktan sonra özenle çiğnemek üzere istiridyeleri gümüş tabaktaki kırılmış buz yatağından kaldırırken inanılmaz güzellikteki kahverengi kenarlarının tepki göstererek ezilip büzülmesini izledim.

Walsh, karanlık ozan gözleriyle bana bakarak, «Ezra büyük, çok büyük bir ozan» dedi.

«Evet» dedim. «İyi bir insan aynı zamanda.»

Walsh, «Soylu» dedi, «gerçekten soylu.» Ezra'nın soyluluğunu kanıtlar gibi

sessizlik içinde yeyip içtik. Ezra'yı özlemiştim, keşki o da burada olsaydı. **Marenne** yemeye onun da gücü yetmezdi.

«Joyce büyük bir yazar» dedi Walsh. «Büyük. Çok büyük.»

«Çok büyük» dedim. «Hem, iyi bir dosttur.» Onunla, **Ulysses**'i bitirişi ile uzun süre 'İlerleyen Çalışma' diye anılmış olan yapıtına başlayışı arasındaki o parlak döneminde dost olmuştum. Joyce'u düşününce birçok şey geçti aklımdan.

«Keşki gözleri daha iyi olsaydı» dedi Walsh.

«Bunu o da isterdi» dedim.

«Bizim çağın acı tarafı bu» diye anlattı Walsh.

Yemeği neşelendirmeye çalışarak, «Herkesin bir kusuru var» dedim.

«Senin yok.» Beni göklere çıkardı, sonra da kendisini ölümle damgaladı.

«Yani ben ölümle damgalı değil miyim?» diye sormaktan kendimi alamadım.

«Hayır. Sen **Yaşamla** damgalısın.» Sözcüğü bastırarak söyledi.

«Göreceğiz bakalım» dedim.

En iyisinden bir biftek istedi, ben de salçalı iki **tournedo** ısmarladım. Tereyağın ona iyi geleceğini düşünüyordum.

«Bir kırmızı şaraba ne dersin?» diye sordu. Kilerci gelince bir Châteauneuf du Pape ısmarladım. Yemekten sonra rıhtımda bir yürüdüm mü hepsini atardım. O

belki uyuyarak atardı; aman, ne yaparsa yapsın. Benimkini bir yerlere götürebilirdim belki.

Bifteği, Fransız yöntemiyle kızartılmış patatesleri ve hafif yemeklerle pek gitmeyen Châteauneuf du Pape'ın üçte ikisini bitirmiştik ki baklayı çıkardı.

«Sözü uzatmanın yararı yok» dedi. «Ödülü senin alacağını biliyorsun herhalde?»

«Ben mi?» dedim. «Neden?»

«Ödülü sen alacaksın» dedi. Sonra yazılarım üzerinde konuşmaya başlayınca onu dinlemez oldum. Yüzüme karşı yazılarım üzerinde konuşmalarına hasta olurdum; ona ve ölümle damgalı yüzüne bakarak düşündüm: veremiyle beni aldatmaya çalışan enayi! Yolda tozlar içinde, üçte biri ölümcül yaralı ya da daha beter durumda, üstlerini toz bürümüş ve özel hiç bir belirtileri bulunmayan bir tabur görmüş ben; ve ölümüyle geçinen, yüzü ölümle damgalı sen aptal adam! Kalkmış beni aldatacaksın şimdi! Aldat ki, aldatmasınlar. Ama ölüm dalga geçmiyordu onunla. Dosdoğru geliyordu.

Ona, nefret ettiğim kendi adımla seslenmenin tadım çıkararak, «Bunu hak ettiğimi sanmıyorum, Ernest» dedim. «Hem, Ernest, bu doğru olmaz, Ernest.»

«Adlarımızın aynı olması garip, değil mi?»

«Evet, Ernest» dedim. «İkimiz de bu ada lâyık olmalıyız. Ne demek istediğimi anlıyorsun, değil mi Ernest?»

«Evet, Ernest» dedi. İrlandalılara özgü hüzünlü anlayışlılığı ve albenisiyle insanı büyülüyordu.

İşte böyle... ona ve dergisine hep ölçülü davranırdım; kanamaları tuttuğunda Paris'ten ayrılırken, benden, derginin İngilizce bilmeyen dizmenlerce basılmasını denetlememi rica ettiği zaman ricasını yerine getirdim. Kanamaların birine tanık olmuştum: tam kitapta dendiği gibiydi, bu dertten kurtulamayacağı belliydi; yaşamımın en zor dönemi olan o günlerde ona karşı insana parmak ısırtacak kadar ölçülü davranabilmem, onu Ernest diye çağırmak kadar sevindiriyordu beni. Onun ortak basımcısını sever, beğenirdim. Kadın bana ödül sözü falan vermemişti. Bütün istediği iyi bir dergi çıkarmak ve katkıcılarına bol para ödeyebilmekti.

Çok sonraları bir gün Joyce'a rastlamıştım: yalnız başına bir matine yapmış, boulevard St-Germain boyunca yürüyordu. Oyuncuları göremese bile seslerini dinlemeye bayılırdı. Kendisiyle bir içki içmemi istedi, Deux Magots'ya gidip susuz, beyaz İspanyol şarabı ısmarladık — oysa kitaplarda onun yalnızca beyaz İsviçre şarabı içtiğini okursunuz hep.

Joyce, «Walsh'tan ne haber?» dedi.

«Az çok canlı bir adam, az çok ölü sayılır» dedim.

«Evet.»

«Düşündüğüm gibi» dedi Joyce. Bir süre sonra, «Pound'a da söz vermiş midir acaba?» diye sordu.

«Bilmem.»

«En iyisi sormamak.» Konuyu orada kapattık. Joyce'a, onunla Ezra'nm stüdyosunda, yanında uzun vizon kürklü kızlarla birlikte ilk karşılaşmamı anlattım; öyküyü dinleyince bir neşelendi ki sormayın.

LİLAS'DA EVAN SHİPMAN

15

Sylvia Beach'in kitaplığını bulduğum günden sonra bütün Turgenevleri ve İngilizce basılmış ne kadar Gogol varsa okumuş, ayrıca Tolstoy'un Constance Garnett, Chekhov'un İngilizce çevirilerini de bitirmiştim. Karımla Paris'e gelmeden önce Toronto'da, Katherine Mansfield'ın iyi, dahası, çok büyük bir kısa öykü yazarı olduğu söylenmişti bana. Fakat Chekhov'dan sonra Mansfield'ı okumak, sözcüğün tam anlamıyle iyi bir öykü yazarı olan açık sözlü ve bilgili bir doktorun öykülerinden sonra yaşlı bir kızın özene bezene uydurduğu masalları dinlemeye benziyordu. Mansfield su katılmış bira gibiy-

di. Onun yerine su içmek daha iyiydi. Fakat Chekhov'da, su gibi berrak olması dışında su ile ilintili bir tek şey bulamazdınız. Gazete haberi havasmda olan birkaçı dışında bütün öyküleri son derece güzeldi.

Dostoyevsky'de arasıra inanılmaz, inanılmayacak şeylere rastladığınız olur, ama bazı şeyler de öylesine gerçektir ki okurken bu gerçeklerin sizi değiştirdiğini anlar, şaşarsınız; zayıflık ve çılgınlık, kötülük ve iyilik, kumar deliliği gibi şeyler, Turgenev'deki yollar ve manzara kadar. ya da Tolstoy'daki birliklerin devinimleri, arazi, subaylar, insanlar, ve savaşlar kadar yakından bildiğiniz şeylermiş gibi gelir insana. Tolstoy, Stephen Crane'in Sivil Savaş üzerine yazdıklarını, hiç savaş görmemiş, yalnızca savaş anılarını ve güncelerini okumuş, bir de Brady'nin fotoğraflarına bakmış huysuz bir oğlanın yarattığı olağanüstü bir düş biçimine sokmuştu. Büyükbabamın evindeyken bu savaş öykülerini ve fotoğraflarını ben de okumuş görmüştüm. Fakat Stendhal'ın **Chartreuse de Parme**'ını[1] okuyuncaya değin, Tolstoy dışında başka hiç bir yazarda savaşın, böyle bütün çıplaklığıyle anlatıldığına tanık olmamıştım. Waterloo öyküsü, Stendhal'ın genellikle sıkı-

[1] Parma Manastırı.

cı olan kitabına sanki yanlışlıkla girmiş izlenimini verecek kadar güzeldi. Ne denli yoksul olursanız olun iyi yaşamanın ve çalışmanın bir yolunu bulabileceğiniz Paris gibi bir kentte, yeterli zamana sahip olarak yeni yazın dünyasını böylesine yakından tanıma olanağını bulabilmek bir gömü verilmişçesine sevindirmişti bizi; geziye çıktığımız zaman istersek yanımıza alabileceğimiz bir gömüydü bu. Avusturya'da Vorarlberg yöresinin yüksek bir koyağındaki Schruns'u bulana değin tatillerimizi geçirdiğimiz, İsviçre ve İtalya'nın dağ köylerinde bu kitaplar hep yanımızdaydı; böylece, açınladığımız yeni dünyada yaşamak olanağım buluyorduk; günboyu bizi uğraştıran, kar, ormanlar, buzullar, kışın yarattığı sorunlar, ve köyde, Taube otelindeki yüksek sığınağımız gibi şeylerdi; geceleri ise Rus yazarlarının bize armağan ettiği, öteki, olağanüstü dünyada yaşamanın keyfini çıkarıyorduk. Önceleri hep Rus yazarları vardı, sonra başkaları da geldi. Ama uzun bir süre için yalnızca Rus yazarları okuduk.

Bir gün Ezra ile boulevard Arago'nun oralarda bir yerde tenis oynamış, dönüyorduk. Ezra'mn ricası üzerine bir içki içmek için birlikte stüdyosuna giderken Dostoyevsky hakkında ne düşündüğünü sormuştum.

«Gerçeği söylemek gerekirse Hem,» dedi. «Rusları hiç okumadım.»

Dürüst bir yanıttı bu, Ezra'dan da başka türlü bir davranış beklenemezdi, ama yine de sarsılmıştım, çünkü Ezra, o günlerde bir eleştirmen olarak en çok beğendiğim ve güvendiğim adamdı, ayrıca **mot juste**'e[1] (kullanılabilecek en uygun sözcük) inanan sayılı kişilerdendi; bana sıfatlara güvenmemeyi öğretmişti, ki aynı şekilde ilerde bazı kişilere bazı durumlarda güvenmemeyi öğrenecektim; işte bu adamdan, hemen hemen hiç **mot juste kullanmadığı** halde ötekilerin yapamadığım yapıp halkına yeniden yaşam kazandıran bir insan hakkındaki düşüncesini sormuştum.

«Fransızları oku,» dedi Ezra. «Öğreneceğin çok şey var orda.»

«Biliyorum,» dedim. «Öğreneceğim çok şey var her yerde.»

Ezra'nın stüdyosundan çıktıktan sonra bıçkıevine kadar, yüksek yapılarla çevrili caddenin sonundaki çıplak ağaçları ve onların ardındaki, boulevard St-Michel'i boydan boya cepheleyen Café au Builler'yi seyrederek yürüdüm. Giriş kapısını açıp yeni kesilmiş kerestelerin yanından geçerek içeri girdim. Raketimi **pavillonun** son katına dek çıkan merdivenin yanın-

[1] Doğru söz.

daki yerine koyarak merdivenden yukarı seslendim, ama kimse yoktu evde.

Bıçkıevi sahibinin karısı, «Madame, **bonne**[1] ve bebekle birlikte dışarı çıktı,» dedi. Şişman, pirinç sarısı saçlı çetin bir kadındı. Ona teşekkür ettim.

Monsieur yerine **Jeune homme** sözcüğünü kullanarak, «Bir genç adam sizi görmek istedi,» dedi. «Lilas'da olacağını söyledi.»

«Çok teşekkür ederim,» dedim. «Madame gelince ona Lilas'da olduğumu söyleyin lütfen.»

Kadın, «Karınız arkadaşlarıyle çıktı,» dedi ve yüksek ökçeleri üstünde mor renkli sabahlığının eteklerini topladıktan sonra kapıyı açık bırakarak kendi **domaine**ine girdi.

Yüksek, kirli, ve duvarları çiziklerle dolu beyaz yapılar arasından sokaktan aşağı doğru yürüdüm. Sokağın açık ve güneşli ucunda sağa saptıktan sonra Lilas'nın, güneşin yol yol aydınlattığı alacakaranlığına girdim.

İçerde tanıdık kimse yoktu. Terasa çıktım ve orada Evan Shipman'ı bekliyor buldum. Evan Shipman iyi bir ozandı, atların, yazının ve resmin delisiydi, bu konularda epey bilgisi de vardı. Ayağa kalktı: ince, uzun boyluydu ve yüzü sol-

[1] Hizmetçi.

muştu, beyaz gömleğinin yakaları kirli ve aşınmış durumdaydı, boyunbağını özenerek bağladığı belliydi, boz renkli giysisi de aşınmış ve kırışmıştı, parmaklarının rengi saçlarının renginden daha koyuydu ve tırnakları pisti; o sevecen, ama bir yandan da hoşnutsuz gülümsemesini çirkin dişleri görünmesin diye tutmaya çabalıyordu.

«Seni görmek ne iyi, Hem,» dedi.

«Nasılsın Evan?» diye sordum.

«Biraz kötü,» dedi. «Yine de Mazeppa'yı altettiğimi söyleyebilirim sana. Senin işler nasıl iyi mi?.»

«Umarım öyle,» dedim. «Sen uğradığın zaman Ezra ile tenis oynuyordum.»

«Ezra iyi mi?»

«Hem de çok.»

«Çok sevindim. Biliyor musun Hem, şu senin oturduğun yerin sahibinin karısı beni pek sevmiyor galiba. Seni yukarda beklememe izin vermedi.»

«Ben onunla konuşurum,» dedim.

«Sıkma canını. Burada bekleyebilirim her zaman. Hava güneşliyken ne güzel burası di mi?»

«Artık güz geldi,» dedim. «Ama sen yeterince iyi giyinmemişsin.»

Evan, «Yalnızca akşamları serinliyor biraz, o kadar,» dedi. «O zaman da paltomu giyerim.»

«Paltonun nerede olduğunu biliyor musun ki?»

«Hayır. Ama emin bir yerde.»

«Nerden biliyorsun?»

«Çünkü şiiri paltonun cebinde bırakmıştım.» Dudaklarını dişlerinin üstünde tutmaya çalışarak bütün içtenliğiyle güldü. «Benimle bir viski iç. Hem, lütfen.»

«Peki.»

Evan kalkıp garsonu çağırdı. «Jean, iki viski, lütfen.»

Jean, şişeyi, bardakları ve on franklık altlıkları sifon ile birlikte getirdi. Ölçü bardağı kullanmadan bardaklara dörtte üçlerinden de fazlasıyle viski doldurdu. Jean, Evan'ı severdi; izinli günlerinde birlikte Jean'ın Porte d'Orléans'ın ötesinde, Montrouge'daki bahçesine gidip çalışırlardı.

Evan, uzun boylu, yaşlı garsona, «Bu kadar abartma,» dedi.

Garson, «İki viski demiştiniz, değil mi?» diye sordu.

Viskilerimize su katarken Evan, «İlk yudumu alırken dikkatli ol Hem,» dedi. «İdareli içersek bunlar bizi uzun süre tutar.»

«Sen kendine bakıyor musun hiç?»

Evet, Hem, pek tabiî. Başka şeylerden konuşalım ha, ne dersin?»

Terasta oturan, kimse yoktu bizden başka. Yünlü fanila, gömlek ve onun üze-

rindeki Fransız balıkçı kazağımla güz havası için Evan'dan daha iyi giyimliydim, ama viski benim gibi onu da ısıtmıştı.

«Günlerdir kafamı kurcalıyor şu Dostoyevsky,» dedim. «Nasıl olur da böylesine kötü, inanılmaz derecede kötü yazdığı halde insanı böylesine derinden etkileyebiliyor?»

Evan, «Bunun nedeni çeviri olamaz sanırım,» dedi. «Kadın Tolstoy çevirilerinde epey becerikli çünkü.»

«Biliyorum. Constance Garnett çevirisini bulana değin kaç kez **Savaş ve Barış'ı** okumaya çalışmıştım.»

Evan, «Söylediklerine göre çeviri daha da iyi yapılabilirmiş,» dedi. «Rusçayı bilmiyorum, ama ben de bu kanıdayım. Çevirileri nasıl yaparlar bilirsin sen de. Yine de sonuçta ortaya zehir zemberek bir roman çıkmış; romanların en büyüğü odur bana göre: tekrar tekrar okuyabilirsin.»

«Evet,» dedim. «Ama Dostoyevsky için aynı şey söylenemez. Gezi için Schruns'a gittiğimiz günlerde kitap yönünden sıkıntıdaydık, okuyacak hiç bir şey olmadığı halde yanımda getirdiğim **Suç ve Ceza'yı** yeni baştan okuyamamıştım. Tauchnitz'de birkaç Trollope bulana değin Avusturya gazetelerini okumuş ve Almanca çalışmıştım.»

Evan, «Tanrı Tauchnitz'i kutsasın,» dedi. Viski artık yakıcı özelliğini yitirmiş, hele su da katılınca çok sert gelmeye başlamıştı.

Evan, «Rezilin biri şu Dostoyevsky, Hem.» diyerek sürdürdü. «Reziller ve ermişler konusunda pek becerikli. Yarattığı ermişler birer harika. Onu yeni baştan okuyamamakla ayıp ediyoruz.»

«**Karamazof Kardeşler**'i yeniden deneyeceğim. Belki suç bendeydi.»

«Bir bölümünü yeni baştan okuyabilirsin. Belki de büyük bir bölümünü. Ama ne denli büyük bir yapıt olursa olsun sinirlerini bozmaya başlar yeniden.»

«Her neyse; onu ilk olarak okuyabilme olanağımız bulunduğu için şanslıydık yine de; belki ileride daha iyi bir çevirisi yapılır.»

«Dikkat et de kafanı bozmasın yine Hem.»

«Bu kez olmayacak. Onu o kadar okuyacağım ki etkisini bilinçaltından sürdürecek, böylece ne kadar çok okursam bana o kadar çok şey verecek.»

Evan, «Eh,» dedi, «bana düşen de Jean'ın viskisiyle seni arkalamak.»

«Böyle yapmakla başım derde sokacak,» dedim.

Evan, «Başı zaten dertte,» dedi.

«Nasıl?»

Evan, «Cafénin yöneticileri değişiyor,»

dedi. «Yeni yöneticiler cafénin daha zengin müşterilere hizmet etmesini istiyorlarmış ve bu amaçla bir Amerikan barı koyacaklarmış içeriye. Garsonlar beyaz ceket giyeceklermiş, Hem, ayrıca garsonlara bıyıklarını kesmeye hazır olmaları buyurulmuş.»

«André'ye ve Jean'a yapamazlar bunu.»

«Yapmamalılar, ama yapacaklar: elden ne gelir.»

Jean kendini bildi bileli bıyığı olduğunu söyler. Ağır süvarilere özgüdür onun bıyığı, ötekilere benzemez. Süvari alayında yapmış askerliğini.»

«Şimdi kesmek zorunda.»

Viskinin sonunu içtim.

Jean, «Bir viski daha, Monsieur?» diye sordu. «Bir viski, Monsieur Shipman?» Ağır, sarkık bıyığı, ince sevecen yüzünün ayrılmaz bir parçası gibiydi, başının saç-

tepesi. arkaya yatırılmış saç telleri arasında pırıl pırıl parlıyordu.

«Yapma, Jean» dedim. «İşi şansa bırakma.»

Bize dönerek yavaşça, «Hiç şansımız yok» dedi. «İşler karıştı. Çocukların çoğu ayrılıyor.» Yüksek sesle, «Entendu, Messieurs...» diyerek café'ye girdi ve sonra ellerinde viski şişesi, iki büyük bardak, on Franklık iki altın kenarlı altlık, bir de köpüren maden suyuyle döndü.

«Hayır, Jean» dedim.

Altlıklarına koyduktan sonra bardaklarımızı hemen hemen ağızlarına dek viskiyle doldurdu, geri kalanı alarak içeri, café'ye götürdü. İçkilerimize bir parça da köpüren maden suyu kattık.

Evan, «İyi ki Dostoyevsky, Jean'ı tanımamış» dedi. «Yoksa içkiden ölürdü adamcağız.»

«Ne yapacağız bunları?»

Evan, «İçeceğiz» dedi. «Bir çeşit protesto; doğrudan eyleme geçmek de diyebilirsin.»

Pazartesi günü sabahleyin çalışmak üzere Lilas'ya geldiğimde André, bana bir fincan Bovril, yani etsuyu getirdi. Kısa boylu ve sarışındı André, eskiden kısa ve sert kıllı bıyığının kapladığı üst dudağı şimdi bir rahibinki kadar çıplaktı. Üzerinde Amerikalı barmenlere özgü beyaz bir giysi vardı.

«Ya Jean?»

«Yarına kadar gelmeyecek.»

«Durumu nasıl?»

«Onun alışması biraz daha zor oluyor. Çünkü bütün savaş boyunca ağır süvari alayındaydı. Bir Croix de Guerre, bir de Médaille Militaire almıştı.»

«O kadar kötü yaralanmış olduğundan haberim yoktu.»

«Hayır. Yaralanmış, kuşkusuz; ama

Médaille Militaire'i yaralandığı için vermemişler. Yiğitliği için.»

«Aradığımı söylersin ona.»

«Elbette» dedi André. «Umarım alışması çok uzun sürmez.»

«Bay Shipman'ın selâmım da söyle lütfen.»

«Bay Shipman, Jean'ın yanında» dedi André. «Bahçede çalışıyorlar birlikte.»

İBLİS'İN AJANI

16

Ezra'nın rue Notre-Dame-des Champs'dan ayrılıp Rapallo'ya giderken bana söylediği son sözü şuydu: «Hem, senden bu kavanozu saklamanı ve Dunning'e ancak gereksediği zaman vermeni istiyorum.»

Bu, kocaman bir yağlı krem kavanozuydu; tıpasını açtım: içinde koyu renk, yapış yapış bir şey vardı ve ham afyon gibi kokuyordu. Ezra bunu boulevard des Italiens yakınlarındaki avenue de l'Opéra'da bir kızılderili şeften aldığım ve çok pahalıya patladığını söylemişti. Bunun, ilk savaş sırasında ve sonrasında kaçakların ve afyon satanların yatağı

olan eski Duvardaki Delik barından gelmiş olabileceğini sanıyordum. Duvardaki Delik, rue des Italiens'de, cephesi kırmızı boyalı, bir arayoldan biraz daha rahat, daracık bir bardı. Bir zamanlar Paris'in lağımlarına açılan bir arka çıkışı varmış ve buradan katakomblara varılabilirmiş. Dunning dediğim, afyon çeken ve yemeyi unutan ozan Ralph Cheever Dunning'di. Çok afyon çektiği sıralarda ağzına sütten başka bir şey koyamazdı, şiirlerini, kendisini Ezra'ya sevdiren **terza rima**[1] düzeninde yazar, o da onun şiirinde güzel şeyler bulduğunu söylerdi. Ezra'nın stüdyosunun bulunduğu avluda otururdu o da; Ezra Paris'ten ayrılmadan birkaç hafta önce Dunning ölümcül duruma girmiş, Ezra da kendisine yardım edeyim diye beni çağırmıştı.

Ezra'nın notu, «Dunning ölüyor» diyordu. «Lütfen hemen gel.»

Dunning somyada uzanmış yatarken bir iskeleti andırıyordu ve belliydi ki sonunda solunum yetersizliğinden ölecekti. Fakat sonunda Ezra'yı, usturuplu tümcelerle konuşan bir insanın ölmesinin az rastlanır bir şey olduğuna, hiç kimsenin **terza rima** düzeninde konuşurken öldüğünü duymadığıma, bunu Dante'nin bile kıvırabileceğinin su götürür olduğuna inan-

[1] Üç dizelik kıtalardan oluşan şiir biçimi.

dırdım. Ezra onun **terza rima** düzeninde konuşmadığını söyleyince beni çağırdıkları zaman uykudan yeni kalkmış olduğum için belki bana **terza rima** gibi görünmüştür, diye açıkladım. Sonunda Dunning ha öldü, ha ölecek diye onun yanında sabahladıktan sonra sorun bir hekime havale edildi ve Dunning zehirden arındırılmak üzere özel bir kliniğe kaldırıldı. Klinik giderlerine Ezra kefil oldu ve kimin nesi olduklarını bilmediğim şiirseverlerden Dunning adına yardım sağladı. Bana ise yalnızca gerçek ivediliklerde afyon verme görevi düşmüştü. Ezra'dan geldiği için kutsaldı bu görev, ona lâyık olabilmeyi ve gerçek bir iveditiği kestirebilmeyi ummaktan başka bir şey gelmiyordu elimden.

Bir pazar sabahı Ezra'nın kapıcısı gelip de at yarışları formülünü incelemekte olduğum odanın penceresine yukarı bağırmaya başlayınca böyle bir durumun gelip çattığını anladım: «Monsieur Dunning est monté sur le toit et refuse catégoriquement de descendre.»

Dunning'in stüdyonun çatısına tırmanmış olması ve aşağıya inmeyi inatla reddetmesi gerçek bir iveditiğe benziyordu. Afyon kavanozunu bulup olan bitenden son derece etkilenmiş ufak tefek, coşkulu kapıcı kadın ile birlikte sokaktan yukarı doğru yürüdüm.

Kadın, «Monsieur gerekli olanı aldı mı?» diye sordu.

«Elbette» dedim. «Hiç bir zorluk olmayacak.»

«Monsieur Pound her şeyi düşünür» dedi kadın. «İnceliğin canlı örneğidir o.»

«Gerçekten öyledir» dedim. «Onu her gün arıyorum.»

«İnşallah Monsieur Dunning akh başında davramr.»

«Bunun için gerekli olan var bende» diye güven verdim kadına.

Stüdyoların bulunduğu avluya vardığımızda kapıcı, «İnmiş» dedi.

«Benim geleceğimi biliyordu herhalde» dedim.

Dunning'in yerine çıkaran dıştan merdiveni tırmanıp kapıyı çaldım. Dunning kapıyı açtı. Suratı asıktı ve olduğundan da uzun gösteriyordu.

«Ezra bunu sana getirmemi istemişti» dedim ve kavanozu uzattım. «Ne olduğunu bilirmişsin.»

«Orospu çocuğu» dedi. «Piç kurusu.»

«Ezra bunu gerekseyebileceğini söylemişti» dedim. Bir süt şişesi fırlatarak karşılık verdi.

«Onu gereksemediğine emin misin?» diye sordum.

Bir süt şişesi daha fırlattı. Geri çekildim, ama bu arada sırtıma bir süt şişesi daha yedim. Sonra kapıyı kapattı.

Ufak bir çatlaktan başka bir hasarı olmayan kavanozu alıp cebime koydum.

Kapıcıya, «Monsieur Pound'un armağanı için fazla istekli görünmedi» dedim.

Kadın, «Belki artık yatışır» dedi.

«Belki onda da vardır bundan» dedim.

«Zavallı Monsieur Dunning.»

Sonuçta Ezra'nın örgütlemiş olduğu şiirseverler Dunning'e yardım için yeniden koşturdular. Ne benim, ne de kapıcının karışması, bir işe yaramamıştı. Çatlamış olan sözde afyon kavanozunu mumlu kâğıda sarıp bir çift eski yarış çizmesinin içine sıkı sıkıya bağladım. Birkaç yıl sonra Evan Shipman ile birlikte kişisel öteberimi o daireden taşırken çizmeler hâlâ oradaydı, ama kavanoz yoktu. Dunning bana neden süt şişesi fırlatmıştı? İlk ölme numarasını çektiği gece dilediğince safdil olmadığımı anımsadığı için mi? yoksa yalnızca bana karşı doğuştan nefreti olduğu için mi? bilmiyorum. Ama, «Monsieur Dunning est monté sur le toit et refuse catégoriquement de descendre» tümcesinin Evan Shipman'ı nasıl eğlendirdiğini anımsıyorum. O, bu tümcede simgesel bir şeylerin olduğuna inanıyordu. Ne denir bilmem. Belki de Dunning beni iblisin ajanı ya da polis falan sanmıştı. Bildiğim bir şey varsa o da Ezra'nın birçok insana yaptığı gibi

Dunning'e de iyilikle davranmaya çalıştığıdır, ben ise hep Dunning'in, Ezra'nın inandığı ölçüde iyi bir ozan olmasını dilemişimdir. Bir ozan olarak süt şişesini iyi savuruyordu doğrusu. Ama Ezra hem büyük bir ozan, hem de iyi bir tenisçiydi. Yine iyi bir ozan olan ve şiirleri basılmış mı, basılmamış mı aldırış bile etmeyen Evan Shipman ise bunun bir giz olarak kalması gerektiğini düşünüyordu.

Bir kezinde, «Yaşamlarımızda biraz daha gerçek giz olmalı Hem» dedi. «Şu sıralarda tek eksiğimiz, tutkulardan tamamen arınmış yazarlar ve basılmamış, ama gerçekten güzel şiirlerdir. Kuşkusuz geçim sorunu da var.»

SCOTT FİTZGERALD

17

Ondaki yetenek, bir kelebeğin kanatlarına tozla işlenmiş örnek kadar doğaldı. Bir zamanlar bu konuda bir kelebekten daha fazla anlayışlı değildi, örneğin ne zaman silinip bozulduğunun farkına varamadı. Daha sonra, hasara uğramış kanatlarının ve kanat yapısının bilincine vardı ve düşünmeyi öğrendi, ama bir daha uçamadı, çünkü uçma hırsını yitirmişti; hiç bir çaba göstermeden uçabildiği günleri anlamaktan başka bir şey gelmiyordu elinden.

Scott Fitzgerald ile ilk karşılaştığım zaman çok garip bir şey oldu. Onla birlikteyken garip şeyler eksik olmazdı, ama nedense bunu hiç unutamadım. Rue Delambre'daki Dingo barda birkaç ciğeri beş para etmezle birlikte çene çalmak-

taydım ki Scott içeri girdi, kendisini ve yanındaki uzun, sevimli adamı tanıştırdı: ünlü sayı kıralı Dunc Chaplin'miş. Princeton sepettopu maçlarından haberim olmadığı gibi Dunc Chaplin adım da duymuş değildim, ama dostumuz öylesine nazik, öylesine endişesiz, rahat, ve canayakındı ki Scott'a yeğledim.

Scott, yakışıklı ile güzel arasında kalmış yüzüyle o sıralar henüz çocuğu andıran bir adamdı. Sapsarı dalgah saçları, yüksek bir alnı, coşkulu ve canayakın gözleri, ve bir kızda güzelliğin simgesi olabilecek ince uzun dudaklı, İrlandalılara özgü bir ağzı vardı. Çenesi biçimli, kulakları kusursuzdu, güzel sayılabilecek, yakışıklı ve düzgün bir burnu vardı. Ama yüzünü güzel yapan bu değildi; rengi, sapsarı saçları, ve ağzıydı. Bu ağız onu tanıyıncaya değin insana endişe verir, onu tanıdıktan sonra endişeniz daha da artardı.

Onu görmek için can atıyordum; bütün gün sıkı sıkı çalışmış olduğumdan dolayı Scott Fitzgerald'ın ve adım bile duymamış olduğum halde şimdi dostum olan ünlü Dunc Chaplin'in burada olması bayram gelmiş gibi sevindirmişti beni. Scott durmadan konuşuyordu; sözleri (bütün konuştuğu yazılarının güzelliği üzerineydi) canımı sıktığı için dinlemek yerine dinler görünerek onu yakından in-

celemeye başladım. Yüze karşı övgünün çok ayıp sayıldığı bir aktöre sisteminde yaşıyorduk henüz. Scott şampanya ısmarlamıştı; o, Dunc Chaplin, ve ben, bir de galiba birkaç ciğeri beş para etmezle birlikte içtik. Ne Dunc ne de ben, söylevle pek ilgilenmiyorduk, çünkü alt tarafı bir söylevdi, ben Scott'ı incelemekle uğraşıyordum. İnce yapılıydı ve yüzü azbiraz şişik olduğu için mi nedir, durumu pek iyi görünmüyordu. Brooks Brothers takımı iyi uymuştu, uçları düğmeli yakası olan beyaz bir gömlek giyinmiş, bir Koruyucu boyunbağı takınmıştı. Boyunbağı konusunda onu uyarmam gerekir mi diye ikircikleniyordum, çünkü Paris'te İngiliz çoktu (o anda iki tanesi ordaymış) bakarsın biri Dingo'ya damlayabilirdi; aman, bana mı kalmış, dedim de Scott'ı bir süre daha izledim. Sonradan anlaşıldı ki boyunbağını Roma'da satın almış.

Onu incelerken, pek kısa sayılmayan, biçimli, ve yaparım diyen elleri olduğu dışında hiç bir şey öğrenemiyordum, ama barın taburelerinden birine oturduğu zaman bacaklarının çok kısa olduğunu gördüm. Normal bacaklarla boyu beş santim daha uzun olurdu herhalde. İlk şampanya şişesini bitirip ikinciye başladığımızda söylev de bitmek üzereydi.

Dunc da ben de kendimizi şampanya öncesinden daha da iyi duyuyorduk, söy-

levin bitiyor olması sevindiriciydi. O ana değin, ne kadar büyük bir yazar olduğumun, ben, karım, ve yakın dostlarımız arasında özenle saklanan bir giz olarak kaldığını sanırdım. Scott'ın da bu, hiç de olanak dışı olmayan aynı mutlu sonuca varması çok hoşuma gitti, söylevini sonlamak üzere olması ise başka bir sevinç kaynağıydı. Ama söylevden sonra sıra sorulara geldi. Onu inceleyerek söylevi izlemekten kaçınabilmiştim, ama sorular kaçınılacak gibi değildi. Daha sonra öğreneceğim gibi Scott, romancının, öğrenmeyi gereksediği şeyleri, dostlarını ve tanıdıklarını doğrudan sorgulamakla bulup çıkarabileceğine inanıyordu. Sorusu doğrudandı.

«Ernest» dedi. «Sana Ernest desem kızmazsın ya?»

«Dunc'a sor» dedim.

«Bırak saçmalamayı. Ciddî bir şey bu. Söyle bana, evlenmeden önce karınla yattın mı?»

«Bilmiyorum.»

«Ne demek bilmiyorum?»

«Anımsamıyorum.»

«Ama böyle önemli bir şeyi nasıl anımsamazsın?»

«Bilmem» dedim. «Garip, değil mi?»

«Garipten de beter» dedi Scott. «Anımsaman gerekir.»

«Üzgünüm. Ne yazık, değil mi?»

«İngilizler gibi konuşmayı bırak» dedi. «Ciddî olmaya çalış ve anımsa.»

«A-ah» dedim. «Umutsuz.»

«İstesen öyle bir anımsarsın ki.»

Söylev şiddetleniyor, diye düşündüm. Herkese söylev çeker miydi acaba, doğrusu merak ediyordum, ama yok, sanmam, çünkü konuşurken terlediğini görmüştüm. Teri, küçük damlalar halinde İrlandalılara özgü uzun, kusursuz üst dudağından aşağı doğru akıyordu; o anda ben bakışlarımı yüzünden ayırmış, bar taburesinde otururken yukarı çekmiş olduğu bacaklarının uzunluğunu incelemiştim. Şimdi ise yeniden yüzüne bakıyordum, işte o garip şey tam o anda oldu.

Elinde şampanya bardağı, orada, barda otururken yüzünün derisi gerilmeye başladı ve şişikliği gitti, yüzü bir ölü yüzüne benzeyene değin daha da gerildi. Gözleri çukurlaştı ve ölü ölü bakmaya başladılar; dudakları gerilmişti, yüzü solmuş ve mum gibi sararmıştı. Bunlar benim düşlemem sanılmasın. Gözlerimin önünde yüzü sahici bir ölü yüzüne ya da bir ölüm maskına dönüşmüştü.

«Scott» dedim, «iyi misin?»

Yanıt vermedi; yüzü eskisinden daha da çekilmiş görünüyordu.

Dunc Chaplin'e, «Onu bir ilkyardıma götürsek iyi olur» dedim.

«Hayır. Bir şeyi yok onun.»

«Sanki ölüyor gibi ama.»

«Hayır. Her zaman böyle olur.»

Scott'ı bir taksiye bindirdik; ben çok endişeliydim, ama Dunc onun bir şeyi olmadığını, endişelenmememi söylüyordu. «Eve varınca hiç bir şeyi kalmaz» dedi.

Öyle olmuş olmalı, çünkü birkaç gün sonra ona Closerie des Lilas'da rastladım; içkinin çok kötü çarpmasından dolayı üzüldüğümü, belki konuşma sırasında çok hızlı içtiğimizi anlatmaya çalışıyordum.

«Üzüldün ne demek? Ne içkisi, nasıl çarpmış? Neler söylüyorsun, Ernest?»

«Geçen geceki Dingo'yu diyorum.»

«Dingo'da bana hiç bir şey olmadı. Yalnız şu senin yamndaki uğursuz İngilizlere kafam bozuldu, eve gittim.»

«Sen ordayken İngiliz falan yoktu içerde. Yalnızca barmen vardı.»

«Saklamaya çalışma. Kimleri dediğimi biliyorsun.»

«Ha,» dedim. Sonradan yeniden Dingo'ya dönmüş ya da başka bir zaman uğramış olabilirdi. Dur bakayım, anımsadım: içerde iki İngiliz vardı. Doğruymuş. Kim olduklarını anımsıyorum. Bütün gece oradaydılar.

«Evet,» dedim. «Kuşkusuz.»

«Şarlatan sanlı o kaba saba kız ve

yanındaki ayyaş budala. Senin arkadaşların olduklarını söylediler.»

«Öyledir. Kız arasıra gerçekten kaba sabadır.»

«Görüyorsun ya. Biri birkaç bardak şarap içti diye gizler yaratmanın yararı yok. Niye giz yaratmak istiyorsun? Senden beklemezdim böyle bir şeyi.»

«Ne diyeyim bilmem.» Konuyu kapatmak istiyordum. O anda aklıma bir şey geldi. «Boyunbağına takıldılar mı?» diye sordum.

«Ne diye takılsınlar boyunbağıma? Beyaz bir polo gömleği üzerine düz, kara bir boyunbağı takınmıştım.»

O zaman vazgeçtim; bu caféyi neden sevdiğini sordu, ben de ona buranın eski günlerini anlatınca caféyi o da sevmeye başladı; ben severek, o ise sevmeye çalışarak orada öylece oturduk; bana sorular sordu; yazarlar, yayımcılar, ajanslar, eleştirmenler, George Horace Lorimer, dedikodular, ve başarılı bir yazar olmanın ekonomisi üzerine bir sürü şey anlattı; huysuz ve gülünçtü, oldukça çakırkeyifti, çekiciydi, ve ne kadar dikkatli davranırsanız davranın kendini sevdiriyordu. Bütün yazdıklarını, önemsemez görünerek, ama hiç bir pişmanlık da duymadan anlatıyordu; eski kitaplardaki kusurları gönül rahatlığıyle açıklayabil-

diğine göre yeni kitabı esaslı bir şey olmalıydı. Yeni kitabı **Görkemli Gatsby**'yi, birine vermiş olduğu son ve tek kopyasını geri alır almaz okumamı istiyordu. Bütün kibirsiz yazarların çok güzel bir yapıt oluşturduklarında takındıkları çekingenlik bir yana, adamın kitabı üzerine söz edişinden onun nemene üstün bir yapıt olduğunu taş çatlasa anlayamazdınız; inşallah kitabı çabuk alır da okurum, diyordum.

Scott, Maxwell Perkins'den kitabm iyi satış yapmadığını, ama çok olumlu yankılar yarattığını bildiren bir mektup aldığını anlattı. O gün müydü yoksa daha sonra mı bilmiyorum, Gilbert Seldes'in kaleme aldığı bir eleştiriyi göstermişti bana: bundan iyisi can sağlığıydı. Daha iyisini ancak daha iyi bir Gilbert Seldes yazabilirdi. Kitabın iyi satış yapmayışı Scott'ı şaşırtmış ve üzmüştü, ama dediğim gibi o sıralar acı nedir bilmiyordu ve kitabının başarısından dolayı hem utanıyor, hem seviniyordu.

O gün dışarda, Lilas'nın terasında oturmuş, havanın kararışını, kaldırımdan geçen insanları ve değişmekte olan alaca akşam ışığını izlerken içtiğimiz iki viski-sodadan dolayı Scott'ta hiç bir kimyasal değişim olmadı. Pür dikkat bekliyordum, ama hiç bir şey olmadı: ne terbiye dışı sorular sordu, ne can sıkıcı bir şey

yaptı, ne de söylev çekti, normal, zeki, ve çekici bir insan gibi davrandı.

Küçük Renault otolarını kötü hava yüzünden karısı Zelda ile Lyon'da bırakmak zorunda kaldıklarını anlattı ve otoyu alıp Paris'e geri getirmek üzere kendisiyle birlikte trenle Lyon'a gitmek ister miyim, diye sordu. Fitzgerald'lar Etoile'dan uzak olmayan bir yerde, 14 rue de Tilsitt'te döşeli bir kat kiralamışlardı. Bahar gelmişti; şimdi doğanın bayram yaptığını, gezinin çok güzel geçeceğini düşündüm. Scott son derece ölçülü ve mantıklı görünüyordu; iyi türünden kuvvetli iki viski-soda içtiğini görmüştüm, ama hiç bir şey olmamıştı; albenisine ve görünürdeki sağduyusuna bakınca Dingo'daki geçen gecenin kötü bir düşten başka bir şey olmadığına inanasım geliyordu. Bunları düşünerek onunla Lyon'a seve seve gideceğimi söyledim ve ne zaman yola çıkmak istediğini sordum.

Ertesi günü buluştuk ve Lyon'da sabah kalkan bir ekspresle gitmeyi kararlaştırdık. Bu tren uygun bir saatta kalkıyordu ve çok hızlıydı. Aklımda kaldığına göre tek bir durak yapıyordu, o da Dijon'da. Lyon'a varınca arabayı baktırıp onarttıktan sonra şöyle dört dörtlük bir akşam yemeği yiyip sabah erkenden Paris'e yollanmayı tasarlıyorduk.

Gezi için çok hevesliydim. Benden yaşlı ve başarılı bir yazarla yol arkadaşlığı yapacak ve arabada konuşmak zorunda kalacağımızdan dolayı herhalde bilmesi yararlı bir sürü şey öğrenecektim. Şu anda Scott'ı yaşlı bir yazar olarak düşünmek garip geliyor, ama o zaman henüz **Görkemli Gatsby**'yi okumamış olduğumdan onu daha da yaşlı bir yazar olarak düşünürdüm. Onun ancak üç yıl önce modası geçmiş **Saturday Evening Post** öyküleri yazdığını sanır, ciddî bir yazar olabileceğini aklıma bile getirmezdim. Closerie des Lilas'da bana güzel olduklarını sandığı öyküleri nasıl yazdığını, sonra da teslim için nasıl değiştirdiğini anlattı; onları, satışı çok dergi öykülerine dönüştürmek için ne gibi değişimler yapacağını çok iyi biliyordu. Bunu öğrenince allak bullak oldum ve bunun orostopolluk olduğunu söyledim. Orostopolluk olduğunu evetlemekle birlikte geçimini dergilerden sağladığına göre ilerde eli yüzü düzgün yapıtlar verebilmek için bunu yapmak zorunda olduğunu belirtti. Hiç kimsenin, yeteneğini körletmeksizin, elinden gelen en iyi biçimde yazmaktan başka bir şekilde yazabileceğine inanmadığımı söyledim. Önce gerçek öyküyü yazdığı için sonradan yaptığı yıkım ve değişimin kendisine hiç bir zararı dokunmadığını açıkladı. Buna inanasım gelmiyordu, tar-

tışıp onu bu düşüncesinden caydırmak istiyordum, gelgelelim imanımı berkitecek ve yola gelmesi için ona kanıt olarak gösterebileceğim bir romanı gereksiyordum, böyle bir romanı ise henüz yazmamıştım. Tüm yazılarımı parçalamaya, tüm kolaylıklardan sıyrılmaya, ve betimleme yerine yaratmaya çalışmaya başladığımdan beri yazmak benim için büyük bir zevkti. Gelgelelim bu iş çok zordu, roman uzunluğunda bir şeyi yazabileceğime aklım kesmiyordu. Çoğu kez bir paragraf yazmak bile bütün sabahımı alıyordu.

Karım Hadley, Scott'tan okumuş olduğu yapıtları ciddîye almamakla birlikte geziye çıkacağım için seviniyordu. Onun düşüncesine göre iyi yazar Henry James demekti. Çalışmaya ara verip geziye çıkmamın benim için çok iyi olacağını düşünüyordu, oysa her ikimiz de bir araba alacak paramız olmasını ve geziyi kendi başımıza yapmayı ne çok isterdik. Ama bunun gerçekleşeceğini ne aklım kesiyordu, ne de gözüm. Amerika'da o güzün yayımlanacak olan ilk öykü kitabım için Boni and Liveright'tan iki yüz dolar avans almıştım ayrıca Berlin'deki **Frankfurter Zeitung** ve **Der Querschnitt**'e, Paris'teki **This Quarter** ve **Transatlantic Review**'a öyküler satıyordum, bizi temmuzda Pamplona'daki Feria'ya, daha sonra da Madrid'e ve Valencia'daki Feria'ya

götürecek olan parayı biriktirebilmek için büyük bir tutum içinde yaşıyor, zorunlu olanın dışında tek kuruş harcamıyorduk.

Gare de Lyon'dan hareket edeceğimiz sabah zamanından çok önce geldim ve tren çıkışlarının dışında Scott'ı bekledim. Biletleri o getirecekti. Gelmediğini görünce trenin kalkmasına az bir zaman kala bir peron giriş bileti aldım ve onu arayaraktan tren boyunca yürüdüm, ama göremedim. Uzun tren tam hızlanmak üzereyken atladım ve belki binmiştir umuduyle trenin içini gezdim. Uzun bir trendi, ama bizimki yoktu içinde. Durumu biletçiye açıklayıp ikinci sınıf bir bilet aldım (üçüncü sınıf yoktu) ve Lyon'daki en iyi oteli sordum. Dijon'dan Scott'a tel çekip Lyon'da kendisini beklemekte olacağım otelin adresini bildirmekten başka yapacak bir şey yoktu. Teli ayrılmadan önce alamazdı, ama artık karısı herhalde durumu kendisine tellerdi. O güne değin, yetişkin bir adamın tren kaçırdığını işitmiş değildim, oysa bu gezide daha neler öğrenecektim, neler.

O günlerde çabuk sinirlenmek gibi kötü bir huyum vardı, ama Montereau'dan geçtiğimiz sırada yatışıverdim; büyük bir zevkle kırları seyretmek kızgınlığımı alıp götürmüştü; öğleyin yemek vagonunda güzel bir yemek yedim ve bir şişe St-Émilion içtim. Giderleri başkasınca

karşılanan bir gezi çağrısını kabul etme enayiliğini göstermiş, ayrıca İspanya'ya gitmek için gerekli olan parayı burda harcamak zorunda kalmış olsam bile bu benim için iyi bir ders olmuştu. Giderleri bölüşülmek yerine başkalarınca ödenen bir gezi çağrısını hiç kabul etmişliğim yoktu, bu gezide ise otel ve yemek giderlerinin bölüşülmesi üzerinde önemle durmuştum. Oysa şimdi Fitzgerald'ı göreceğimden bile emin değildim. Kızgınlığım sırasında onun rütbesini Scott'tan Fitzgerald'a indirivermiştim. Zaman ilerleyince kızgınlığımı ta en başta gösterip geçiştirdiğim ve yenebildiğim için sevinecektim. Çünkü çabuk parlayanlara göre değildi bu gezi.

Lyon'da, Scott'ın Paris'ten Lyon'a gittiğini, fakat nerde kalacağı konusunda hiç bir haber bırakmamış olduğunu öğrendim. Oradaki adresimi doğruladım, hizmetçi, eğer Scott ararsa adresi ona bildireceğini söyledi. Madame rahatsızmış ve hâlâ uyumakta imiş. Küçük büyük bütün otelleri arayıp not bıraktım, ama Scott'ı bulamadım, bunun üzerine bir aperitif içmek ve gazeteleri okumak için bir caféye yollandım. Caféde, nafakasını çıkarmak için ateş yiyen ve dişsiz çeneleriyle tutturduğu madensel paraları baş ve işaret parmaklarıyle büken bir adama rastladım. Diş etleri acıyordu, ama bize

gösterirken hiç de öyle görünmüyordu; dediğine göre kötü bir **métier**[1] sayılmazmış bu. Bir içki içmesini söyleyince sevindi. Ateş yerken kızarıp parlayan, ince, karanlık bir yüzü vardı. Lyon'da ne ateş yemenin ne de parmak ve çenelerle kuvvet gösterileri yapmanın, para getirmediğini anlattı. Düzmeci ateş-yiyiciler **métier**'yi rezil ediyorlarmış, bu işi yapmalarına izin verilen her yerde de rezil etmeyi sürdüreceklermiş. Bütün akşam ateş yemiş, ama o gece başka bir şey yiyebilecek parayı hâlâ kazanamamış. Ateş yerken bulaştığı petrolun tadını götürsün diye bir içki daha ısmarladım ve ucuz, iyi bir yer biliyorsa birlikte yemek yiyebileceğimizi bildirdim. Harika bir yer bildiğini söyledi.

Bir Cezayir lokantasında çok ucuza yemek yedik, yemeği ve Cezayir şarabını beğendim. Ateş-yiyici hoş bir adamdı, birçoğunun dişleriyle yaptığı çiğneme işini diş etleriyle becerip yemek yemesini izlemek çok ilginçti. Nafakamı nasıl çıkardığımı sordu, ben de yazarlığa başladığımı anlattım. Ne türden yazdığımı sordu, öykü, dedim. Bir bölüğü o güne değin yazılanlardan daha korkunç ve inanılmaz bir sürü öykü bildiğini söyledi. Onları bana anlatabilirmiş, ben de yazar, içlerinden para getiren olursa hakkı olan payı ken-

[1] Meslek.

disine verirmişim. Daha da iyisi birlikte Kuzey Afrika'ya gidebilirmişiz, beni hiç kimsenin işitmediği öyküler bulabileceğim Mavi Sultan'ın ülkesine götürürmüş.

Ne tür öyküler, deyince adam saydı: çatışmalar, idamlar, işkenceler, saldırmalar, korkunç gelenekler, inanılmaz töreler, zamparalıklar; neyi gereksiyorsam. Otele dönüp yeniden Scott'ı araştırma zamanım yaklaşıyordu; yemeğin parasını ödedim ve nasılsa bir gün karşılaşacağımızı söyledim. Marseilles'e doğru çalışacakmış; er ya da geç bir yerlerde karşılaşacağımızı, akşam yemeğini onunla yemiş olmaktan zevk duyduğumu söyledim. Onu, bükülmüş paraları düzeltip masanın üzerine istiflerken bırakıp otele döndüm.

Lyon, geceleyin pek sevimli bir kent değildi. Kocaman, sıkıcı, ve kazıkçı bir yerdi; eğer paralıysanız ve böylesinden hoşlanıyorsanız belki güzel gelebilirdi. Buranın lokantalarındaki nefis pilicin övgüsünü yıllardır duyuyordum, ama biz piliç yerine koyun eti yemiştik. Et de çok güzeldi hani.

Otel'de Scott'tan hiç bir haber yoktu; otelin alışık olmadığım lüksü içinde yatağa uzanıp Turgenev'in, Sylvia Beach'in kitaplığından almış olduğum **Bir Sporcunun Kısa Öyküleri**'nin birinci cildini okumaya başladım. Üç yıldır büyük

otellerin lüksünden uzak kalmıştım; pencereleri geniş geniş açıp omuzlarımın ve başımın altını yastıklarla besledim ve hâlâ okumakta olduğum bir sırada uykuya dalana değin öyle yatıp Turgenev'le birlikte Rusya'da olmanın keyfini çıkardım. Sabah danışmadan arayıp aşağıda beni görmek isteyen bir bayın bulunduğunu bildirdiklerinde ben kahvaltı için dışarı çıkmak üzere tıraş oluyordum.

«Yukarı gelmesini söyleyin lütfen,» deyip tıraşı sürdürdüm; şafakla birlikte sıkıntılı bir şekilde canlanan kente kulak kesilmiştim.

Scott yukarı gelmedi; aşağıda, danışmada buldum onu.

«Bu karışıklık için son derece üzgünüm,» dedi. «Hiç olmazsa hangi otele gideceğini bilmiş olsaydım işler kolaylaşacaktı.»

«Boş ver, aldırma,» dedim. Uzun bir yolumuz vardı, bu yüzden barışçı davranmalıydım. «Hangi trenle geldin?»

«Seninkinden biraz sonrakiyle. Çok rahat bir trendi; ikimiz birlikte gelebilirdik ne güzel.»

«Kahvaltı ettin mi?»

«Daha etmedim. Kent kazan ben kepçe seni arıyordum.»

«Çok ayıp,» dedim. «Evden sana burada olduğumu söylemediler mi?»

«Yoo, Zelda pek iyi değildi, belki hiç

gelmemeliydim. Bütün gezi felâket oldu şu ana kadar.»

«Kahvaltılık bir şeyler atıştırıp arabayı bulalım, sonra doğru yola,» dedim.

«Çok iyi. Kahvaltıyı burda mı etsek?»

«Caféde daha çabuk olur.»

«Ama buradaki kahvaltı daha iyi bari.»

«Öyle olsun.»

Jambonlu yumurtalı şöyle esaslı bir Amerikan kahvaltısı ettik. Gelgelelim, ısmarlama, bekleme, kahvaltı etme, parayı ödeme falan derken bir saata yakın bir zaman yitirdik. Bu yetmezmiş gibi Scott otele bir piknik yemeği hazırlattırmaya karar vermesin mi? Hem de garson elinde hesepla gelince. Baştan desene! Onu bu fikrinden caydırmaya çalıştım; Macon'da bir şişe Macon ile bir charcuterieden sandviç için gerekli şeyleri alabileceğimizi adım gibi biliyordum. Biz oraya vardığımızda her yerin kapalı olacağını düşünsek bile yolumuz üzerinde durabileceğimiz bir sürü lokanta vardı. Fakat kendisine Lyon pilicinin harika olduğunu anlattığımı anımsatarak ne olursa olsun bir piliç almamız gerektiğini söyledi. Sonunda otel bize, dışardan kendimiz aldığımızda ödeyeceğimiz paranın ancak dört ya da beş katına patlayan bir öğle yemeği hazırladı.

Scott ben onu bulmadan önce içmişti, bu belliydi; ama içkiyi gerekser göründüğü için bardan kalkmadan önce bir tane daha içmek isteyip istemediğini sordum. Kendisinin sabahçı olmadığını söyledi ve benim durumumu sordu. Ben de bunun büyük ölçüde ruhsal durumuma ve ne yapmam gerektiğine bağlı olduğunu açıklayınca, eğer içkiyi gereksiyorsam yalnız başıma içmeyeyim diye bana eşlik edebileceğini söyledi. Böylece öğle yemeğinin hazırlanmasını beklerken barda birer viski-Perrier daha içtik, şimdi kafamız daha iyiydi.

Scott her ne kadar her şeyi ödemek istediyse de oda ücretini ve barda içtiklerimizi ben ödedim. Gezinin başından beri bu konuda ikirciklenip duruyordum, fakat anladım ki ne kadar çok ödersem o kadar rahatlıyordum. Gerçi bu, İspanya için biriktirmiş olduğumuz paraya elveda demekti, ama Sylvia Beach'te iyi kredim olduğu için nasılsa borç alabilir ve şimdi harcadığım parayı karşılayabilirdim.

Scott'ın arabayı bırakmış olduğu garajda küçük Renault'nun tentesiz olduğunu görünce apışıp kaldım. Arabanın tentesi Marseilles'de gemiden indirilirken ya da başka bir şekilde parçalanmış, Zelda da onun tümden kaldırılmasını buyurmuş, yenisinin konmasım ise reddetmişti. Scott'

ın anlattığına göre karısı araba tentelerinden nefret edermiş, bu yüzden yağmur nedeniyle durmak zorunda kaldıkları Lyon'a değin tentesiz olarak yol almışlar. Bunun dışında araba oldukça iyi durumdaydı; Scott, yıkama, yağlama, ve iki litre petrol için istenen ücretlere bir süre itiraz ettikten sonra hesabı ödedi. Garaj işçisi bana arabanın yetersiz petrol ve suyla çalıştırılmış olduğunun açıkça görüldüğünü ve yeni segmanlar gereksediğini açıkladı. Bana motorun ne denli ısındığını ve kaplama boyasını nasıl yaktığını gösterdi. Segman işinin Paris'te yapılması için Monsieur'yü kandırabilirsem eğer küçük ama sağlam arabanın kendisinden beklenen görevi kusursuzca yerine getireceğini anlattı.

«Monsieur tenteyi yenilememe izin vermiyor.»

«Öyle mi?»

«Bir insanın arabasına karşı görevleri vardır.»

«Vardır.»

«Bayların sugeçirmezleri yok mu?»

«Hayır,» dedim. «Tente işinden haberim yoktu.»

Adam rica yollu, «Monsieur'ye söyleyin, biraz ciddî olsun,» dedi. «Hiç olmazsa araba konusunda.»

«Ah.»

Lyon'un aşağı yukarı bir saat kuzeyinde yağmur bizi durdurdu.

O gün aynı şekilde belki on kez durduk. Geçici sağanaklardı bunlar, ama bazıları uzun sürüyordu. Sugeçirmez paltolarımız olsaydı böyle bir bahar yağmuru altında yol almanın keyfine doyum olmazdı. Ama tersi olduğu için dört gözle bir ağaç altı arıyor, yol boyundaki cafélerde duruyorduk. Lyon'daki otelin hazırlamış olduğu mantarlı, kızarmış nefis piliç, lezzetli yemek, ve beyaz Macon şarabından oluşan harika bir öğle yemeği yedik; yaptığımız her durakta beyaz Maconnais içiyorduk, ki bu Scott'ı fazlasıyle hoşnut ediyordu. Macon'da en iyisinden dört şişe daha şarap aldım; gereksediğimizde birinin tıpasını çıkarıyordum, tamam.

Scott şarabı hiç şişeyle içmiş midir bilmem, ama bu iş onu, gecekonduluğa girer gibi ya da bir kızın, ilk kez yüzmeye, hem de mayosuz gitmesi kadar coşkulamıştı. Ne ki, öğlesonunun ilk saatlarında sağlığı konusunda kaygılanmaya başladı. Son zamanlarda akciğer kanlanması yüzünden iki kişinin öldüğünü anlattı. Adamların ikisi de İtalya'da ölmüş ve bu Scott'ı derinden etkilemişti.

Ben akciğer kanlanmasının zatürreenin modası geçmiş adı olduğunu açıklayınca bu konuda hiç bir şey bilmediğimi

ve tümden yanlış olduğumu söyledi. Akciğer kanlanması Avrupa'ya özgü bir hastalıkmış, Amerikalılar yalnızca kesinkes Amerika'ya özgü hastalıklarla uğraştıkları için babamın hekimlik kitaplarını okumuş olsam bile bu konuda pek bir şey bilemezmişim. Babamın Avrupa'da da okuduğunu söyledim. Gelgelelim Scott akciğer kanlanmasının son zamanlarda yalnızca Avrupa'da görüldüğünü, babamın bu konuda belki de tümden bilgisiz olabileceğini açıkladı. Ayrıca hastalıklar Amerika'nın değişik yörelerinde başka başka olduğu için eğer babam Orta-Batı yerine New York'ta hekimlik yapmış olsaymış tümden değişik bir hastaltk takımına tanış olurmuş. **Takım** sözcüğünü kullanıyordu.

Bu noktada çok haklı olduğunu, gerçekten de belirli hastalıkların Birleşik Devletlerin bir yöresinde egemen olmasına karşın başka yörelerde hiç görülmediğini söyledim ve o sıralar cüzama New Orleans'da çok, oysa Chicago'da az rastlandığını örnek olarak verdim. Bununla birlikte hekimlerin, aralarında bilgi ve haber alışverişi yapmak gibi bir kuralları olduğunu, sonradan anımsadığımıza göre Amerikan Tıp Derneği Dergisi'nde Avrupa'da akciğer kanlanması üzerine, hastalığın tarihini Hippocrates'a dek inceleyen güvenilir bir makale okumuş ol-

duğumu da söyledim. Bu onu bir an için durdurdu; fırsat bilip onu bir Macon daha içmeye zorladım, çünkü alkol içeriği az ve orta kıvamlı iyi cins beyaz şarap bu hastalığın az çok ilâcı sayılırdı.

İçkiden sonra Scott biraz keyfe geldi, ama çok geçmeden yine eski durumunu aldı. Avrupa'ya özgü akciğer kanlanmasının ateş ve sayıklama ile kendini gösterdiğini anlatınca, bunlar başlayana değin büyük bir kasabaya varıp varamayacağımızı sordu. Bunları Neuilly'deki Amerikan hastanesinde boğazımın dağlanması için beklerken aynı hastalık üzerine bir Fransız tıp dergisinde okumuş olduğum bir makaleden çevirerek anlattığımı söyledim. Dağlanmak sözcüğü Scott üzerinde rahatlatıcı bir etki yaptı. Ancak o, kasabaya ne zaman varabileceğimizi öğrenmek istiyordu daha çok. Durmadan yol alırsak yirmi beş dakika ya da en çok bir saat içinde varabileceğimizi söyledim.

Scott o zaman ölümden korkup korkmadığımı sordu, ben de, bazen daha çok, dedim.

Derken yağmur delice bastırınca en yakın köydeki bir caféye kapağı attık. O öğlesonunun bütün ayrıntılarını anımsayamıyorum, ama Châlon-sur-Saône'da mıydı neydi bir otele yerleştiğimizde o kadar geç olmuştu ki bütün eczaneler kapalıydı. Otele varır varmaz Scott soyu-

nup yattı. Akciğer kanlanmasından ölsem de aldırmam, diyordu. Tek derdi Zelda'ya ve küçük Scotty'ye kimin bakacağıydı. Karım Hadley ile küçük oğlum Bumby'ye zar zor bakabiliyor iken bir de onlara nasıl bakabileceğimi pek iyi kestirememekle birlikte, elimden geleni yapacağımı söyledim. Scott bana teşekkür etti ve Zelda'nın içmemesine, Scotty'ye de bir İngiliz dadı tutulmasına dikkat etmemi öğütledi.

Giysilerimizi kurutmaya göndermiş, pijamalarımızı giymiştik. Dışarda yağmur hâlâ yağıyordu, ama elektrikle aydınlanan odamız huzur vericiydi. Scott, hastalıkla savaşmak için gerekli gücünü harcamamak amacıyle uzanmış yatıyordu. Nabzını aldım; yetmiş ikiydi, alnı ise serindi. Derin derin soluk aldırarak göğsünü dinledim; anormal bir şey yoktu.

«Bak, Scott,» dedim, «demir gibisin. Eğer soğuk almamanın en iyi yolunu sorarsan yataktan çıkma, yeter; şimdi ikimize birer limonata ve viski getirteceğim, içkinle birlikte bir aspirin aldın mı açılırsın, o zaman soğuk da işlemez sana.»

Scott, «Kocakarı ilâcı bunlar,» dedi.

«Ateşin falan yok. Ateşsiz akciğer kanlanması hangi cehennemde görülmüş, sorarım sana?»

«Sövme bana,» dedi Scott. «Ateşim olmadığını nerden biliyorsun?»

«Nabzın normal, elime de hiç bir sıcaklık gelmedi.»

Scott, «Eline,» dedi acıyla. «Eğer gerçek arkadaşsan bana bir ısıölçer bul.»

«Üstümde pijamam var.»

«Birini gönder.»

Zili çalıp garsonu çağırdım. Gelmeyince bir daha çaldım ve aramak için koridora indim. Scott yavaşça ve özenle soluyarak gözleri kapalı yatıyordu, mum gibi soluk rengi ve kusursuz yüz çizgileriyle küçük bir haçlı ölüsünü andırıyordu. Yazınsal yaşamdan bıkmaya başlamıştım; benimkine de yazınsal yaşam denirse tabiî; hiç bir iş yapmamayı çoktan beri özlüyor, yaşamda bomboş geçen günlerin sonuna doğru duyulan o ölümcül yalnızlığı duyuyordum. Scott'tan ve bu aptalca güldürüden usanmıştım artık, ama yine de garsonu bulup bir ısıölçer ve bir tüp aspirin alması için para verdim, ayrıca iki **citron pressé**[1] ile iki duble de viski ısmarladım. Viskiyi şişeyle almak istediysem de burda içkiyi perakende sattıkları için olmazmış.

Odaya döndüğümde Scott'ı kendisi için yapılmış bir mezartaşı gibi gömütünün üzerinde yatıyor durumda buldum; gözleri kapalıydı ve örnek bir soyluluk içinde soluk alıyordu.

[1] Limon

Odaya girdiğimi duyunca konuştu: «Isıölçer buldun mu?»

Yaklaşıp elimi alnına koydum. Mezar gibi soğuk değilse de serin sayılırdı, nemli ise hiç değildi.

«A-ah,» dedim.

«Getirdin sanmıştım.»

«Almak için birini gönderdim.»

«Aynı şey değil bu.»

«Yoo, değil. Sen ne dersin?»

Scott'a ancak bir kaçığa kızabileceğiniz kadar kızabilirdiniz, daha fazla değil, ben asıl kendime kızıyordum bu saçma işe nerden burnumu soktum diye. Yine de Scott'ın haklı olduğu bir nokta vardı ki bunu çok iyi biliyordum. O günlerde ayyaşların çoğu bugün hemen hemen kökü kazınmış olan zatürreden ölmekteydi. Ne ki, onu bir ayyaş olarak kabul etmek güçtü, çünkü en ufak alkoldan bile etkileniyordu.

O günlerde Avrupa'da şarabın yemek kadar mutluluk, gönenç ve sevinç kaynağı olduğuna inanılırdı. Şarap içmek ne züppelik, ne bozulma, ne de din belirtisiydi, yemek kadar doğaldı, benim için gerekliydi de; şarap, ya da elma suyu, ya da bira içmeksizin yemek yemeyi düşünemezdim bile. Tatlı ya da tatlımsı şaraplar ile çok ağır olanlar dışında bütün şarapları severdim, oldukça hafif ve susuz bir iki şişe beyaz Macon'a ortak olmanın

Scott'ta, kendisini serseme çevirecek kimyasal değişimlere yol açabileceğini aklıma bile getirmemiştim. Sabahleyin viski-Perrier içmiştik, ama alkol konusundaki o zamanki bilgisizliğimle tek bir viskinin yağmur altında açık bir arabada yol alan bir kimseye dokunabileceğini düşünememiştim. Alkolun çok kısa bir zaman içerisinde oksitleneceğini samyordum.

Garsonun ısmarladığım şeyleri getirmesini beklerken oturup bir gazete okudum ve son durduğumuzda açılmış olan Macon şişelerinden birini bitirdim. Fransa'da yaşıyorsanız gazetelerde günbegün izleyebileceğiniz bir iki renkli cinayet vardır mutlaka. Bu cinayetler sürekli öyküler gibi çıktığı için ve ayrıca Amerikan dizi öykülerinde olduğu gibi özetlere yer verilmediğinden açılış bölümünü mutlaka okumuş olmak gerekirdi, ki aslını ararsanız en önemli ilk bölümü okumadıktan sonra Amerikan dergilerindeki öykülerin de pek tadı olmaz. Fransa'da yolculuk yaparken çeşitli **crime**,[1] **affaire**[2] ya da **scandaleları** sürekli olarak izleyemediğiniz ve bir caféde oturup onları okumak zevkinden yoksun kaldığınız için gazeteler düş kırıklığına uğratır insanı. Şu gece, Paris gazetelerinin sabah baskılarını okuyabile-

[1] Cinayet.
[2] Duruşma.

ceğim, insanları seyredebileceğim, ve akşam yemeğine hazırlanmak üzere Macon'dan biraz daha oturaklı bir şey içebileceğim bir caféde olmak için neyimi vermezdim! Gelgelelim Scott'a bakmak zorundaydım, bu yüzden buranın keyfini çıkarmaya bakmalıydım.

Garson sıkılmış limon suyu, buz, viskiler, ve Perrier suyu şişesi ile döndü ve eczane kapalı olduğu için ısıölçer bulamadığını söyledi. Birkaç aspirini de ödünç almıştı. Garsondan ödünç bir ısıölçer bulup bulamayacağım araştırmasını rica ettim. Scott gözlerini açtı ve adama İrlandalılara özgü, uğursuz bir bakış fırlattı.

«İşin ne denli ciddî olduğunu anlattın mı ona?» diye sordu.

«Sanırım anlıyor.»

«Lütfen daha iyi anlat.»

Daha iyi anlattım, garson, «Bulmaya çalışacağım,» dedi.

«Bahşişini bol verdin mi? Yalnızca bahşiş için çalışır bunlar.»

«Bunu bilmiyordum,» dedim, «otelin kendilerine ayrıca ücret verdiğini sanırdım.»

«Demek istediğim, dolgun bir bahşiş almadan işini görmezler. Ahlâkın a'sı yoktur çoğunda.»

Evan Shipman'ı, Closerie des Lilas'da Amerikan barım yaptıklarında bıyığı-

nı kesmeye zorlanan garsonu, ve henüz Scott ortalarda yokken Evan'ın garsonun bahçesinde nasıl çalıştığını, Lilas'daki arkadaşlığımızın ne derece ileri olduğunu ve ne kadar uzun sürdüğünü, bütün ayrılışları ve bunların bizim için ne demek olduğunu anımsadım. Bu Lilas meselesini Scott'a da anlatmayı düşündüm ki, galiba bundan ona daha önce de söz etmiştim, fakat ne garsonların, ne sorunlarının, ne de olağanüstü inceliklerinin ve sevgilerinin, onu ilgilendirmediğini biliyordum. O sıra Scott Fransızlardan nefret ederdi ve düzenli olarak gördüğü tek Fransızlar dillerinden anlamadığı garsonlar, taksi şoförleri, garaj işçileri, ve evsahipleri olduğundan nefret ettiği bu insanları aşağılamak ve onlara sövmek için bol bol fırsat bulmaktaydı.

Scott, İtalyanlardan, Fransızlardan da çok nefret ederdi, öyle ki, onlar hakkında ayık olduğu zaman bile sakin konuşamazdı. İngilizlerden de nefret ederdi genellikle, ama arasıra onlara anlayış gösterdiği ve ender de olsa bazılarına hayranlık duyduğu da olurdu. Almanlara ve Avusturyalılara ne duyardı bilmem. Onlarla ya da İsviçrelilerle hiç tanışıklığı olmuş mudur, onu da bilmem.

Otelde geçirdiğimiz bu akşam Scott'ın rahat durması beni sevindiriyordu. Limonata ile viskiyi karıştırıp iki aspirinle

birlikte ona vermiş, o da hiç karşı koymaksızın, hayranlık uyandıran bir sessizlikle aspirinleri yutmuştu, şimdi de içkisini yudumluyordu. Gözleri açıktı ve uzaklara dalmıştı. Gazetenin iç sayfasındaki crime'ı okuyordum ve oldukça keyifliydim; oldukça değil pek çok keyifliymişim anlaşılan.

Scott, «Çok soğuk bir insansın, yalan mı?» diye sordu, ona bakarken tanı'mda değilse bile reçetemde yanılmış olduğumu, viskinin bize karşı çalıştığını anladım.

«Nasıl yani, Scott?»

«Orada oturup şu pis Fransız gazete paçavralarını okursun da, öldüm mü kaldım mı diye hiç sormazsın.»

«Doktor çağırmamı ister misin?»

«Hayır. Taşralı pis Fransız doktorlarını istemiyorum.»

«Ya ne istiyorsun?»

«Ateşimin alınmasını. Sonra da giysilerimin kurutulmasını ve bir Paris ekspresine atlayıp Neuilly'deki Amerikan hastanesine gitmemizi istiyorum.»

Bu tartışma epey sürdükten sonra garson bir ısıölçer getirdi.

«Ancak bunu mu bulabildin?» diye sordum. Garson içeri girince Scott gözlerini kapatmıştı, o denli hasta görünüyordu ki Camille'i bile geçmişti. Yüzündeki kanı bu kadar büyük bir hızla yitiren baş-

ka birine rastlamamıştım, kanın nereye gittiğini merak ediyordum doğrusu.

Garson, «Oteldeki tek ısıölçer bu» diyerek ısıölçeri uzattı. Arkası ağaçtan ve suda batması için gerekli madensel ağırlığı olan bir banyo ısıölçeriydi. Ekşi içkiden çabuk bir yudum alarak bir an için pencereyi açtım ve dışardaki yağmura baktım. Döndüğümde Scott beni izlemekteydi.

Isıölçeri uzmanca silktim ve, «Şansın varmış ki gödensel ısıölçer değil.»

«Nereye konur bunlar?»

«Koltuk altına» dedim ve ısıölçeri koltuğumun altına sıkıştırdım.

Scott, «Derecesini yükselteceksin» deyince ısıölçeri aşağı doğru tek, kesin bir silkmeyle yeniden salladım ve üst pijamasının düğmelerini açarak aracı koltuk altına yerleştirdim; aynı anda serin alnını yoklayıp nabzını yeniden ölçerken o dosdoğru ileriye bakıyordu. Nabzı yetmiş ikiydi. Isıölçer için dört dakika bekledim.

Scott, «Yalnızca bir dakika beklenir sanıyordum» dedi.

«Bu büyük bir ısıölçer» diye açıkladım. «Isıölçerin büyüklüğünün karesi ile çarpılır. Santigratlı ısıölçer bu.»

Sonunda ısıölçeri çıkarıp okuma ışığının altına götürdüm.

«Kaçmış?»

«Otuz yedi onda altı.»

«Normali nedir?»

«Normali budur.»

«Emin misin?»

«Eminim.»

«Bir de kendinde dene. Emin olmam gerek.»

Isıölçeri aşağı doğru salladım, pijamamı açıp koltuk altıma yerleştirdim, ve saat tutarak bekledim. Sonra çıkarıp baktım.

«Kaç?» Isıölçeri inceledim.

«Seninkinin aynısı.»

«Nasıl duyuyorsun kendini?»

«Demir gibi» dedim. Otuz yedi onda altının gerçekten normal olup olmadığını anımsamaya çalışıyordum. Ama önemi yoktu bunun, çünkü ısıölçer bana mısın dememiş, otuzda çöreklenip kalmıştı.

Scott biraz kuşkuluydu; bir deneme daha yapmak isteyip istemediğini sordum.

«Hayır» dedi. «Sorun bu kadar çabuk çözümlendiği için sevinebiliriz. İyileşme gücüm her zaman yüksek olmuştur.»

«İyisin» dedim. «Fakat sanırım yatakta kalıp hafif bir yemek yesen iyi olur, böylece sabah erkenden yola çıkabiliriz.» Birer yağmurluk almayı tasarlamıştım, ama bunun için Scott'tan borç almam gerekiyordu ve bu konuda tartışmaya girmeyi hiç gözüm yemiyordu şimdi.

Scott yatakta kalmaya niyetli değildi. Kalkıp giyinmek ve aşağı inerek iyi olduğunu bildirmek için Zelda'yı aramak istiyordu.

«İyi olmadığını ne diye düşünsün?»

«Evlendiğimizden bu yana ondan ayrı yattığım ilk gece bu; onunla konuşmalıyım. Bunun bizim için ne demek olduğunu anlıyorsundur herhalde?»

Anlamasına anlıyordum, ama onun ve Zelda'nın daha geçen gece birlikte nasıl yatabildiklerini aklım almıyordu, ama tartışılacak şey değildi bu. Scott ekşi içkiyi büyük bir hızla dibine kadar içti ve bir tane daha söylememi rica etti. Garsonu bulup ısıölçeri geri verdim ve giysilerimizin ne durumda olduğunu sordum. Bir saate kadar falan kurumuş olacaklarını sanıyordu. «Onları hizmetçiye bir sıktırıver, tamam. Kupkuru olmasalar da olur.»

Garson soğuk algınlığına karşı iki içkiyi getirdi; kendi içkimi yudumladım, Scott'a da yavaş içmesini söyledim. Üşütür diye kaygılanmaya başlamıştım, şimdi anlıyordum ki Scott'ın başına soğuk algınlığı türünden kötü bir şey gelmiş olsaydı belki de hastaneye kaldırılması gerekecekti. Fakat içki bir an için ona dünyayı tozpembe gördürdü; bu gecenin, Zelda ile onun, evlendiklerinden beri ilk ayrılık geceleri oluşunun acıklı sonuçları-

na karşın yine de mutluydu. Sonunda Zelda'yı aramak için daha fazla bekleyemedi ve şehirlerarasını bulmak üzere geceliğini giyerek aşağıya indi.

Bağlantı kurmaları biraz zaman alırdı; Scott yukarı çıktıktan az sonra garson iki duble ekşi içki daha getirdi. O güne değin Scott hiç bu kadar çok içmemişti, ama bunun, onu daha canlı ve konuşkan yapmaktan başka bir etkisi de olmadı, bana Zelda'yla geçen yıllarının özetini anlatmaya başladı. İlk kez savaş sırasında nasıl karşılaştıklarını, sonra onu yitirip yeniden kazanışını, evlenmelerini, bir yıl önce St-Raphael'de başlarından geçen acıklı olayı anlattı. Zelda ile bir Fransız deniz subayı arasındaki sevi öyküsünün bu ilk baskısı yürek parçalayıcıydı ve gerçekti, buna inanıyorum. Daha sonraları bana bu öykünün, bir romanda kullanmak üzere deniyormuşçasına, başka baskılarını da anlattı, ama hiç biri ilki kadar dokunaklı değildi; anlatılanlardan herhangi biri doğru olabilirdi ise de ben hep ilkine inanırdım. Öykü her kezinde daha iyi anlatılıyordu, ama hiç biri insanı ilki kadar sarsmıyordu.

Scott güzel konuşur ve öykü anlatmayı iyi becerirdi. Ne sözcüklerin yazımına ne de noktalamaya özen göstermemesine karşın onu okurken bir bilisizin henüz düzeltmeden geçmemiş mektupları-

nı okuyor duygusuna kapılmazdı insan. Adımı söylemeyi öğrendiği zaman tanışıklığımız iki yılı geçmişti; gerçekte adım uzundu ve galiba her Allahın günü gecelemek ona epey güç geliyordu, bu yüzden sonunda adımı tastamam söylemeyi öğreninceye değin ona çok anlayışlı davrandım. O daha önemli şeylerin söylenişini öğreniyordu ve bir sürüsü üzerinde de doğru düşünmeye çalışıyordu.

Bu gece ise benden St-Raphael'de olup biteni öğrenmemi, anlamamı, ve yargılamamı istiyordu; her şey o denli açıktı ki tek kişilik deniz uçağının dalış salını vızıldatışını, denizin rengini, dubaların biçimini ve oluşturdukları gölgeyi, Zelda'nın ve Scott'ın yanık tenlerini, saçlarının koyu ve açık sarılığını, ve Zelda'ya tutulan oğlanın güneşten epesmer olmuş yüzünü görebiliyordum. Aklımı kurcalayan şu soruyu bir türlü soramadım: eğer bu öykü doğru ve bütün bunlar olmuş ise Scott her gece Zelda ile aynı yatakta nasıl yatabiliyordu? Bu öyküyü şimdiye kadar işitmiş olduğum öteki öykülerden daha dokunaklı yapan işin bu yönüydü belki de; hem, kim bilir, belki de unutmuş gitmiştir; geçen geceyi unuttuğu gibi.

Giysilerimiz telefondan önce geldi, akşam yemeğini yemek üzere giyinip aşağıya indik. Scott biraz sallanıyordu ve çevresindekilere dövecekmiş gibi bakı-

yordu. Başlangıç olarak bir sürahi Fleury ile birlikte çok güzel salyangoz yedik; henüz yarılamıştık ki Scott'ın telefonu geldi. Scott bir saate yakın görünmedi, sonunda, içine ekmek parçacıkları doğranmış tereyağlı, sarmısaklı, ve maydanozlu salçaya batırarak onun salyangozlarını da yedim ve Fleury sürahisini bitirdim. Scott döndüğünde ona başka bir salyangoz getirteceğimi söyledimse de istemedi. Daha yalın bir şey istiyordu. Ne biftek, ne domuzyağlı ciğer, ne de omlet; bir piliç yiyecekti. Öğleyin çok güzel soğuk piliç yemiştik, ama buranın piliçleri de ünlü olduğu için birer **poularde de Bresse** ile bu yörenin hafif ve hoş şarabı Mantagny'den bir şişe getirttik. Scott çok az yedi ve şaraptan da ancak bir bardak içti. Derken başı kollarının üzerinde, masada bayıldı. Bu çok doğaldı ve büyütülecek bir yanı yoktu, dahası, sanki hiç bir şeyi kırıp dökmemeye özen gösterir gibiydi. Garsonla birlikte onu odasına çıkarıp yatağına yatırdık; üstündekileri fanilasına değin çıkarıp astım, yatağın üstündeki örtüleri kaldırarak üzerine örttüm. Pencereyi açtım, dışarda havanın açık olduğunu görünce kapamadan bıraktım.

Aşağı inip yemeğimi bitirdim ve Scott'ı düşündüm. Ağzına bir damla bile içki koymaması gerektiği artık apaçık-

tı, ona pek iyi bakmış sayılmazdım. İçkinin bir yudumu bile sinirlerini fazlasıyle uyarıyor, sonra da zehirliyordu, bu yüzden ertesi günü içkiyi en aza indirmeyi tasarlıyordum. Hemen Paris'e döneceğimizi, çünkü yazmak için alıştırma yapmam gerektiğini söyleyecektim. Aslında doğru değildi bu. Alıştırma yöntemim yemekten sonra, ya da yazmaya başlamadan önce, ya da yazarken içmek olamazdı hiç bir zaman. Yukarı çıkıp bütün pencereleri ardına değin açtım ve soyundum; yatağa yatar yatmaz uyumuşum.

Ertesi sabah güzel bir günde Côte d'Or yoluyle Paris'e doğru yola çıktık; hava yıkanmış, tertemiz olmuştu; tepeler, tarlalar, ve üzümlükler tümden yenilenmiş gibiydiler; Scott'ın keyfi, neşesi, ve sağlığı yerindeydi, Michael Arlen'ın kitaplarının her birini tek tek özetledi bana. Michael Arlen'ın izlenmesi gerekli bir yazar olduğunu, ikimizin de ondan birçok şey öğrenebileceğimizi söyledi. Onun kitaplarını okuyamadığımı söyleyince bunu yapmak zorunda olmadığımı, bana kitapların özetlerini anlatıp kişileri betimleyeceğini bildirdi. Gören de Michael Arlen üzerine profesörlük tezi verdiğini sanırdı.

Zelda'yla telefonda görüşürken bağlantının iyi olup olmadığını sordum, bağlantının fena olmadığını, konuşacak bir

sürü şey çıktığını söyledi. Yemeklerde, bulabildiğim en hafif şaraptan, o da yalnızca bir şişe getirtiyordum; Scott'a, yazmaya başlamadan önce alıştırma yapmam ve hangi koşullar altında olursam olayım yarım şişeden fazla içmemem gerektiği için daha çoğunu getirtmeme engel olursa bana büyük bir iyilikte bulunacağını anlattım. Bana gerçekten çok yardımcı oldu, dahası, tek şişenin sonuna doğru sinirlerimin oynadığını görünce payının birazını bana veriyordu.

Scott'ı evine bıraktıktan sonra bir taksi tutarak bıçkıevine geldim; karımı görmek ne kadar güzeldi! Bir içki içmek üzere birlikte Closerie des Lilas'ya çıktık. Ayrı kaldıktan sonra yeniden buluşmuş çocuklar gibi mutluyduk. Ona geziyi anlattım.

«Yani hiç eğlenemedin, hiç bir şey öğrenemedin, öyle mi Tatie?» diye sordu.

«Michael Arlen'ı öğrendim, onu da dinlediysem eğer. Bir de bana göre olmayan şeyler öğrendim.»

«Scott hiç mutlu değil mi?»

«Belki.»

«Zavallı adamcağız.»

«Bir şeyi iyi öğrendim.»

«Neyi?»

«Sevmediğim biriyle bir daha yola çıkmamayı.»

«Bu iyi ama?»

«Doğru. Ve... İspanya'ya gidiyoruz.»

«Evet. Gitmemize altı haftadan az bir zaman kaldı. Bu yıl tatilimizi kimseye çarçur ettirmeyeceğiz, değil mi?»

«Hayır. Pamplona'dan sonra Madrid'e, ordan da Valencia'ya gideceğiz.»

Karım, bir kedi gibi, yumuşak, «Mmm» dedi.

«Zavallı Scott.»

«Zavallı insanlar» dedi. Hadley. «Gösteriş budalaları.»

«Biz çok şanslıyız.»

«Hep böyle kalmak için güçlü olmalıyız.»

İkimiz de café masasına vurunca garson bir isteğimiz var mı diye geldi. Ne var ki, isteğimizi ne o yerine getirebilirdi, ne bir başkası, ne de tahtaya ya da bu café masasının üstündeki mermere vurmak. Ama o gece bundan haberimiz yoktu ve delicesine mutluyduk.

Geziden bir ya da iki gün sonra Scott kitabını getirdi. Kitabın cafcaflı bir kılıfı vardı; onun zorlayıcı, zevksiz, ve kuşkulu havasının bana ne kadar sıkıntı verdiğini anımsıyorum. Kötü bir bilim-kurgu kitabının kılıfına benziyordu. Scott yanlış şeyler düşünmemi, kılıfın çok önemli olan Long Island'daki bir karayolunda bulunan bir ilân tahtası ile ilintili olduğunu anlattı. Önceleri kılıfı sevdi-

ğini, şimdi ise hiç beğenmediğini söyledi. Kitabı okumak için kılıfı çıkarttım.

Kitabı bitirdiğim zaman şu kanıya vardım ki, Scott ne yapmış, nasıl davranmış olursa olsun, bunun bir tür hastalık olduğunu düşünerek elimden gelen hiç bir yardımı esirgememeli ve iyi bir dost olmaya çalışmalıydım. Onun iyi, hem de çok iyi bir sürü dostu, tanıdığım herkesten de çok dostu vardı. Ona yararım dokunur muydu bilmem, ama bu dostlar arasına ben de katıldım. **Görkemli Gatsby** gibi güzel bir yapıt çıkaran Scott'ın çok daha iyisini de yazabileceğine emindim. Oysa Zelda'yı tanımıyordum henüz, dolayısıyle Scott'ın aleyhindeki korkunç eşitsizlikten haberim yoktu. Fakat çok yakında bunları da öğrenecektik.

ATMACALAR PAYLAŞMAZ

18

Scott Fitzgerald bizi rue de Tillsitt'teki evlerine, karısı Zelda ve küçük kızı ile birlikte öğle yemeğine çağırmıştı. Evden tek aklımda kalanlar, evin karanlık ve havasız oluşu ile içerde, Scott'ın başlıkları altından, açık mavi deri ciltli ilk kitapları dışında kendilerine aitmiş görünümünü veren başka hiç bir şeyin bulunmayışı idi. Scott bize yayımladığı öykülerin getirdikleri paralarla birlikte yıl sırasına göre dizilmiş, ayrıca sinema uyarlamalarından gelen paraların, satışların, ve kitap satış paylarının yazılmış olduğu kocaman bir kayıt defteri gösterdi. Her şey gemi seyir günlüğünde olduğu gibi büyük bir özenle işlenmişti, bunları bize

gösterirken üzerinde müze eminlerine özgü tarafsız bir gurur vardı. Scott canlı ve konukseverdi, sanki sorun oymuş gibi tutup bize kazanç hesabını gösterdi. Oysa böyle bir şey yoktu.

Zelda büyük bir içki sersemliği içindeydi. Önceki gece Montmartre'daymışlar ve Scott esrik olmak istemediği için kavga etmişler. Anlattığına göre Scott içmemeye ve sıkı çalışmaya karar vermiş, bu yüzden de Zelda onu huysuzluk ve oyunbozanlıkla suçlamaktaymış. Zelda'nın Scott için kullandığı iki sözcük bunlardı, Scott karşı suçlamada bulununca Zelda hemen, «Hayır. Böyle bir şey yapmadım. Bu doğru değil Scott» der, biraz sonra da bir şey anımsamış gibi keyifle gülerdi.

O gün Zelda formunda değildi: güzelim koyu sarı saçları, yağmur nedeniyle arabalarını bırakmak zorunda kaldıkları Lyon'da yaptırmış olduğu berbat bir perma yüzünden geçici bir süre için de olsa perişan olmuştu; gözlerinden yorgunluk akıyordu ve yüzü davul derisi gibi çekilip gerilmişti.

Hadley'le bana gösterdiği ilgi töre yerini bulsun gibilerdendi, varlığının büyük bir bölümü burda değil, o sabah ayrılmış olduğu partideydi hâlâ. O ve Scott, her ikisi de, Scott'la benim Lyon'dan buraya çok eğlenceli ve harika bir yolculuk

yapmış olduğumuza inanmış görünüyorlardı, dahası, Zelda bizi kıskanmış bu yüzden.

Scott'a şöyle dedi: «Siz ikiniz birlikte gidip gününüzü gün edebildiğinize göre, hani ben de burda Parisli yakın dostlarımızla biraz gönül eğlendirsem haksız sayılmam.»

Scott evsahipliğini çok iyi beceriyordu; berbat bir yemek yedik; şarap, yemeği biraz neşelendirdi, ama fazla değil. Küçük kız, sarışın, tombul yanaklı, ve güzel bedenliydi; yüzünden sağlık fışkırıyor ve İngilizceyi tam bir Londralı gibi konuşuyordu. Scott, büyüdüğünde kızının Lady Diana Manners gibi konuşmasını istediği için ona bir İngiliz dadı tutmuş olduğunu açıkladı.

Zelda'nın atmaca gözleri ve ince bir ağzı vardı, davranışları ve vurgulaması uzak güneylilerinki gibiydi. Yüzüne bakarken bilincinin masadan ayrılıp geceki partiye gidişini ve bir kedininkiler gibi bomboş gözlerle geri gelişini, sonra da keyiflenişini izleyebilirdiniz; keyfi dudaklarının ince çizgisinde açıkça belli olur, sonra yitip giderdi. Scott güleryüzlü evsahipliğini sürdürüyordu; şarabı içerken Zelda ona baktı, gözleri ve de ağzı keyifle gülümsedi. Bu gülümsemeyi çok iyi tanıyordum: Scott yazamayacak anlamına geliyordu.

Zelda, Scott'ın işini kıskanırdı, onları daha yakından tanıdıkça bu kıskançlığın düzenli olarak sürdüğünü gördük. Scott, tüm gece içki partilerine gitmemeye, her gün biraz alıştırma yapmaya, ve düzenli çalışmaya kesinkes karar verip çalışmaya koyuluyor, tam istim üzerindeyken Zelda gelerek ne denli sıkıldığını anlatıp yakınmaya başlıyor ve sonunda adamcağızı işinden ayırıp başka bir ayyaşlar partisine sürüklüyordu. Bir dövüşür, bir barışırlardı, Scott terleyip alkol atmak için benimle uzun yürüyüşlere çıkardı. Her seferinde, bu kez oturup adamakıllı çalışacağım, diye kesin karar verir, sonra her şey yeniden başlardı.

Scott, Zelda'ya delicesine tutkundu ve onu çok kıskanırdı. Zelda'nın Fransız deniz pilotuna sevdalanışını yürüyüşlerimiz sırasında kezlerce anlatmıştı bana. Fakat o olaydan bu yana Zelda gerçek bir kıskançlık yaratmamıştı. Bu bahar ise Scott'ı başka kadınlarla kıskandırmaktaydı; Scott, Montmartre partilerinde kendinin olduğu kadar karısının bayılacağından da korkuyordu. İçtikleri zaman bilinçlerini yitirmeleri her zaman en büyük savunmalarıydı. İçkiye alışkın birinin dişinin kovuğuna bile girmeyecek kadar likör ya da şampanya içtikten son-

ra hemen sızar, çocuklar gibi uyumaya başlarlardı; gören de esrik oldukları için değil de sinirleri uyuşturulmuş olduğu için bilinçsizleştiklerini sanırdı; onları yataklarına dostları, bazen de taksi şoförleri götürürdü; bilinçlerini, bedenlerine zarar verebilecek kadar alkol almadan önce yitirdikleri için, uyandıkları zaman dipdiri ve keyifli olurlardı.

Şimdi ise bu doğal savunmalarını yitirmişlerdi. Artık Zelda Scott'tan daha fazla içebiliyor, bu yüzden de Scott, onun, o bahar edinmiş oldukları dostlarıyle birlikte gittikleri yerlerde herkesin içinde bayılacağından korkuyordu; Scott, bu yerlerden de, bu dostlardan da nefret ediyor ve bu duruma dayanabilmek için, kaldırabileceğinden de, denetleyebileceğinden de fazla içmek zorunda kalıyordu, bir gün geldi ki sık sık bayılmaya ve ayıldıktan sonra uyanık kalabilmek için içmek zorunda kalmaya başladı. Sonunda iki dakika bile çalışamaz duruma geldi.

Hep yazmaya çabalıyordu. Her allahın günü yazmayı deniyor, ama beceremiyordu. Suçu, bir yazarın çalışabilmesi bakımından dünyanın en iyi örgütlenmiş kenti olan Paris'e yüklüyor ve durmadan, Zelda ile birlikte yeniden iyi bir yaşam sürebilecekleri bir yerin varlığından dem vuruyordu. Güzelim mavi denizi, kumsalları, çam ormanları, ve denize

doğru uzanan Esterel dağları ile Riviera'yı düşünüyordu; o zaman henüz gelişip serpilmemişti burası. Scott Riviera'yı, millet yazları oraya taşınır olmazdan önce Zelda ile birlikte bulmuş oldukları durumuyle anımsardı.

Scott bana Riviera'yı anlatıp, önümüzdeki yaz mutlaka gelmelisiniz, dedi; birlikte gidecektik ve bize orda pahalı olmayan bir yer bulacaktı; ikimiz de her gün sıkı sıkı çalışacak, yüzecek, kumlarda yatıp esmerleşecek, öğle ve akşam yemeklerinden önce yalnızca birer aperitif içecektik. Zelda orda mutlu olur, diyordu. Zelda yüzmeyi severdi ve iyi bir dalıcıydı, onu ancak böylesi bir yaşam mutlu edebilirdi; o zaman Scott'ın çalışmasını ister, böylelikle her şey yoluna girerdi. O, Zelda, ve kızları o yazı orada geçireceklerdi.

Onu, öykülerini elinden geldiği kadar iyi yazmaya, açıkladığı gibi bir formüle falan uydurmak hilelerinden vazgeçirmeye zorluyordum.

«Artık güzel bir roman sahibisin» dedim. «Ucuza kaçmamalısın.»

«Roman satmıyor» dedi. «Öykü yazmalıyım; satacak öyküler yazmalıyım.»

«Yazabileceğin en iyi öyküyü en doğru şekilde yaz.»

«Yazacağım.» dedi.

Gelgelelim evdeki hesap çarşıya uy-

madı; şu kadarcık iş bile yapsa şanslı sayılırdı. Zelda, dediğine bakılırsa, kendisine kur yapanlara pas vermiyormuş, çünkü hiç birisiyle ilgisi yokmuş. Ne var ki bu iş onu eğlendirirken Scott'ı kıskandırıyor, bu yüzden de gittiği yerlerde onu yalnız bırakmıyordu. Artık ne iş kalıyordu, ne bir şey; Zelda ise onun işini her şeyden çok kıskanırdı.

O baharın sonları ile yazbaşı arasında Scott çahşmak için didindi durdu, fakat ancak kısa sürelerle çalışabildi. Ne zaman görsem neşeliydi, bazen umutsuzca neşeli; güzel nükteler yapardı ve arkadaşlığına doyum olmazdı. En sıkıntılı anlarında ikisi arasındaki dertlerini dinler ve onu yazmak için yaratılmış olduğuna, kendini koyvermezse yazabileceğine ve ölümden başka her şeyin değiştirilebileceğine inandırmaya çalışırdım. O zaman kendisini matrağa alırdı; işte bunu yapabildiği sürece tehlike yok, derdim. Bütün bu hırgür içinde iyi denecek tek bir öykü yazdı: Zengin çocuk; ben bundan daha da iyisini yazabileceğine emindim; ve yazdı da.

Yaz boyunca İspanya'daydık; romanımın ilk taslağına orada başladım ve eylülde Paris'e döndüğümüzde bitirdim. Scott'la Zelda ise Cap d'Antibes'e gitmişlerdi; Scott'ı o güzün Paris'te gördüğüm zaman çok değişmişti. Riviera'da bir dü-

zelme göstermemişti anlaşılan: geceleri bir yana, gündüzleri de esrikti artık. Çalışan varmış, yokmuş hiç aldırmıyor, her kafayı bulduğunda gündüz olsun, gece olsun, 113 rue de Notre-Dame-des-Champs'a damlıyordu. Aşağılarına ya da aşağı gördüklerine çok kaba davranmaya başlamıştı.

Scott bir gün bıçkıevinin kapısmdan geçerek kızıyle birlikte bize gelmişti —o gün İngiliz dadının izin günü olduğu için çocuğa kendisi bakıyordu—, merdivenlerin ucuna vardıklarında küçük kız banyoya gitmesi gerektiğini söyledi, Scott da onu soymaya başladı; bizim altımızdaki katta oturan evsahibi içeri girip, «Monsieur, tam önünüzde merdivenlerin solunda bir **cabinet de toilette** var» deyince,

Scott'ın yanıtı, «Evet; dikkat etmezsen seni de sokarım oraya» olmuştu.

Bu çekilmezliği bütün güz sürdü; öte yandan, ayık olduğu zamanlar bir roman üzerinde çalışmaya başlamıştı. Onu ayık olarak çok ender görürdüm, ama ayık olduğu zaman oldum olası tatlıydı: yine nükteler yapar, bazen kendisini bile maytaba alırdı. Gelgelelim, kafayı tuttuğu zamanlar genellikle gelip beni bulur, esrik kafasıyle işime karışmaktan zevk alırdı; aynı Zelda'nın onun işine karışmaktan zevk alması gibi. Bu durum yıl-

larca sürdü, ne var ki yine yıllarca, ayık olduğu zamanki Scott'tan daha gerçek bir dostum olmadı.

O güz, yani 1925 güzü Güneş de Doğar'ın ilk taslağının elyazmasını ona göstermeyince içerlemişti. Romanı gözden geçirip yeni baştan yazmadan önce görmesinin bir yararı olmayacağım, daha önce onu kimseyle tartışmak ya da kimseye göstermek istemediğimi söyledim. İlk kar düşer düşmez Avusturya'nın Vorarlberg bölgesindeki Schruns'a gidecektik.

Elyazmasının ilk yarısını orada yeni baştan yazdım ve sanırım ocakta tümünü bitirdim. Romanı New York'a götürüp Scribner's yayımevindeki Max Perkins'e gösterdim, sonra Schruns'a dönüp kitabı yeni baştan yazmayı bitirdim. Scott kitabı ancak nisanın sonunda, yeni baştan yazılması tamamlanmış ve düzene girmiş elyazması Scribner's'a gönderildikten sonra görebildi. Bu yüzden ona takılışımı, onun da her iş olup bittikten sonra yaptığı gibi üzüntü ve endişe içinde yardım etmek isteyişini anımsıyorum. Fakat yeni baştan yazdığım süre içerisinde ondan yardım istemiş değildim.

Biz Vorarlberg'deyken, romanın yeniden yazılma işi bittiği sıralarda Scott, karısı, ve çocuğu Paris'ten ayrılıp aşağı Pireneler'deki içmelere gitmişlerdi. Zelda,

aşırı şampanyanın yol açtığı ve o zaman kolit olarak tanılanmış olan o eski barsak rahatsızlığından yatağa düşmüştü. Scott artık içmeyecek, çalışmaya başlayacaktı, haziranda Juan les Pins'e gelmemizi istiyordu. Bize ucuz bir yazlık bulacaklardı; Scott bu kez içmeyecek, her şey eski güzel günlerdeki gibi olacaktı: yüzecek, sağlığımızı artıracak, esmerleşecek, öğle ve akşam yemeklerinden önce birer aperitif içecektik. Zelda yeniden düzelmiş; ikisi de iyiymişler ve romanı çok iyi gidiyormuş. **Görkemli Gatsby**'nin yatro uyarlamasından iyi para alıyormuş; oyun çok tutulmuş, sinemaya da satılacakmış, sözün kısası hiç bir endişesi kalmamış. Zelda gerçekten düzelmiş ve işler yoluna giriyormuş.

Mayısı Madrid'de kendi başıma çalışarak geçirmiştim; üçüncü sınıf bir trenle Bayonne'dan Juan les Pins'e geldiğim zaman kurt gibi acıkmıştım, çünkü paramı budalaca harcayıp tüketmiş, en son olarak Fransa - İspanya sınırındaki Hendaye'de yemiştim. Yazlığımız güzeldi ve Scott'ın daha da güzel evine oldukça yakındı; yazlığa iyi bir çekidüzen vermiş olan karımı ve dostlarımızı görmek beni fazlasıyle sevindirdi; öğlen yemeğinden önceki tep aperitif çok iyi geldi, daha birkaç tane içtik. O gece Casino'da bize küçük bir hoşgeldiniz partisi verdiler; par-

tide MacLeish'ler, Murphy'ler, Fitzgerald'lar, ve yazlıkta oturan biz ikimiz vardık. Şampanyadan daha kuvvetli bir şey içen olmadı, öyle anlaşılıyordu ki burası şen şakrak ve yazmak için eşi bulunmaz bir yerdi. Yalnız kalmak dışında insanın yazmak için gerekseyebileceği her şey vardı burada.

Zelda çok güzeldi: teni nefis bir altın rengine bürünmüştü, saçları ise koyu altın rengindeydi, ve çok canayakındı. Atmaca gözleri açık ve dingindi. Öne eğilip büyük gizini açıkladığı zaman her şeyin yolunda olduğunu ve sonunda işlerin düzeleceğini anladım: «Ernest, Al Jolson İsa'dan daha büyük değil midir, sence?»

Kimsenin bunu düşündüğü yoktu o zaman. Zelda'nın benimle paylaştığı bir gizdi yalnızca; sanki atmacalar paylaşırmış gibi. Oysa atmacalar paylaşmaz. Onun ruh hastası olduğunu öğreninceye değin Scott iyi denecek bir şey yazmadı bir daha.

BİR ÖLÇÜ SORUNU

19

Çok sonraları, Zelda'nın, o zamanki adıyle ilk sinir bunalımını geçirmesinden sonraki günlerde, ki bu sıralarda biz de Paris'te bulunuyorduk, Scott beni rue Jacob ile rue des Saints-Pères'in kesiştiği köşedeki Michaud's lokantasında öğle yemeğine çağırmıştı. Bana kendisi için dünyadaki her şeyden çok, çok daha önemli ve kesinkes doğru yanıtlamam gereken bir şey soracağını bildirdi. Ben de elimden geleni yapacağımı söyledim. Benden, gerçekten güç bir iş olan kesinkes doğruyu söylememi istediği zaman dediğini yapmaya çalışırdım, ama ne söylesem kızdırırdı onu; çoğunlukla hemen kızmazdı, daha sonra, hatta bazen aradan uzun bir

zaman geçtikten ve söylediklerimi enine boyuna düşündükten sonra. Anlaşılan sözlerim zamanla yok edilmesi gerekli fikirlere dönüşüyordu, bazen elinde olsa beni de yok etmek isterdi belki.

Yemekte şarap içti, ama hiç etkilenmedi, yemekten önce de hazırlayıcı bir şey içmemişti zaten. İşlerimiz ve insanlar üzerine konuştuk, bana son günlerde göremediğimiz kişileri sordu. Güzel bir eser yazmakta olduğunu ve bunu yaparken de birçok nedenlerden ötürü büyük sıkıntılar çektiğini biliyordum, ama konuşmak istediği bu değildi. Kesinkes doğru yanıtlamam gereken sorunun çıkmasını bekleyip duruyordum, ama yemeğin sonuna değin ağzındaki baklayı çıkarmadı; sanki iş yemeği yiyorduk.

Sonunda, kiraz turtasını yerken son şarap sürahisi de gelince açıldı: «Biliyorsun, Zelda'dan başka hiç kimseyle yatmadım.»

«Hayır, bilmiyordum.»

«Anlatmış olduğumu sanıyordum.»

«Yoo. Bana bir sürü şey anlattın, ama bunu değil.»

«Sana sormam gereken şey bu işte.»

«İyi öyleyse. Devam et.»

«Zelda yapımdan ötürü hiç bir kadını mutlu edemeyeceğimi, kendisini asıl öfkelendirenin de bu olduğunu söyledi. Bir ölçü sorunuymuş bu. Bunu söylediği

andan beri huzursuzum, doğrusunu bilmem gerek.»

«Gel, büroya gidelim,» dedim.

«Büro nerede?»

«Le water'da.»

Odaya girip masaya oturduk.

«Maşallahın var,» dedim. «Demir gibisin. Hiç bir eksiğin yok senin. Kendine yukardan bakarsan kısa görünürsün. Louvre'a gidip bir oradaki heykellere bak, bir de eve dönüp aynadaki profiline bak.»

«O heykeller doğru olmayabilir.»

«Oldukça doğrudurlar. Birçok insan onlardan örneklenir.»

«Öyleyse niye söylesin bunu?»

«Seni işinden koparmak için. Bir insanı işinden koparmanın dünyadaki en eski yoludur bu. Scott, benden doğruyu söylememi istedin; sana daha bir sürü şey anlatabilirim, ama kesinkes doğru olan ve sana gereken budur. Bir doktora görünebilirdin.»

«Canım çekmedi. Doğruyu senin söylemeni istedim.»

«Şimdi bana inanıyor musun?»

«Bilmiyorum,» dedi.

«Gel, Louvre'a gidelim,» dedim. «Tam caddenin altında, ırmağın karşı tarafında.»

Karşıya geçip Louvre'a gittik; Scott heykelleri gördü, ama kendisi hakkında hâlâ kuşkuluydu.

«Asıl önemli olan rahattaki büyüklüğü değildir,» dedim, «hazıroldaki büyüklüğüdür. Yaptığı açı da önemli tabi.» Ona yastık kullanmayı ve bilmesinde yarar gördüğüm bir iki başka şeyi anlattım.

«Bana çok hoş davranan bir kız var,» dedi. «Ama Zelda'nın söylediğinden sonra...»

«Zelda'nın söylediğini unut,» dedim. «Çılgının biri Zelda. Hiç bir eksiğin yok senin. Kendine güven ve kızın istediği şeyi yap. Zelda'nın tek isteği seni yok etmek.»

«Zelda hakkında hiç bir şey bilmiyorsun sen.»

«Peki,» dedim. «Burada kapatalım konuyu. Ama yemeğe bir soru sormak için gelen sendin, ben de sana dürüst bir yanıt vermeye çalıştım.»

Kuşkusu hâlâ gitmemişti.

«Gidip birkaç resme bakalım mı?» diye sordum. «Mona Lisa dışında bir şey görmüşlüğün var mı burada?»

«Resme bakacak durumda değilim,» dedi. «Ritz barında bazı dostlarla buluşmaya söz verdim.»

Yıllar sonra Ritz barındaydım; II. Dünya Savaşı biteli epey olmuştu; Scott'ın Paris'te yaşadığı sıralarda chasseurlük[1] yapan, şimdi ise bar şefi olan Georges,

[1] Uşak.

«Papa,[1] herkesin bana sorup durduğu şu Monsieur Fitzgerald kimdi?» diye sormuştu.

«Tanımıyor muydun onu?»

«Hayır. O günlerin bütün kişilerini anımsıyorum, ama şu sırada sordukları tek kişi o.»

«Ne anlatıyorsun onlara?»

«Duymak istedikleri, hoşlarına gidecek ilginç ne varsa. Ama söyler misin, kimdi o?»

«Yirmilerin ilk yıllarının Amerikalı yazarlarından biriydi o, daha sonraları bir süre Paris'te ve dışarlarda yaşadı.»

«Ama ben neden anımsayamıyorum? Nasıl, iyi bir yazar mıydı?»

«Çok güzel iki kitap yazdı, bir üçüncüsü ise yarım kaldı; onun yazı biçimini en iyi bilenlerin söylediğine göre onun da ötekilerden geri kalır yanı yokmuş. Ayrıca güzel bazı küçük öyküler de yazdı.»

«Bara çok sık gelir miydi?»

«Öyle sanırım.»

«Fakat yirmilerin başlarında sen bara hiç gelmezdin. O zamanlar yoksul olduğunu ve başka bir semtte oturduğunu biliyorum.»

«Param oldu muydu Crillon'a giderdim.»

[1] Hemingway'e, dostları, "baba" anlamına gelen bu adı vermişlerdi.

«Onu da biliyorum. İlk karşılaşmamız dünmüş gibi aklımda.»

«Benim de..»

«Onunla ilgili hiç bir anımın olmaması garip,» dedi Georges.

«Bu adamların hepsi öldü.»

«Yine de, öldüler diye kişileri unutmuyor insan. Anılarım için onunla ilgili bir şey anlatmalısın bana.»

«Anlatırım.»

«Bir gece Baron von Blixen'le gelişinizi anımsıyorum — kaç yılındaydı?» Gülümsedi.

«O da öldü.»

«Evet. Fakat insan unutamıyor. Ne demek istediğimi anlıyorsun?»

«İlk karısı çok güzel yazardı,» dedim. «Afrika üzerine okuduğum kitapların belki de en iyisini o yazmıştı. Sir Samuel Baker'ın, Habeşistan'ın Nil Beylikleri konusundaki kitabını saymazsak tabiî. Bunu aklında tut. Öyle ya, artık yazarlara merak sarmışsın.»

«Güzel,» dedi Georges. «Baron unutulacak biri değildi. Ha, kitabın adı?»

«Afrika'dan Uzakta,» dedim. **«Blickie** ilk karısının eserleriyle her zaman gurur duyardı. Fakat karısı o kitabı yazmadan çok önce de tanırdık birbirimizi.»

«Ya şu, bana sorup durdukları Monsieur Fitzgerald.»

«O, Frank'ın zamanındaydı.»

«Evet. Fakat ben **chasseur**düm o zaman. **Chasseur**'ün ne olduğunu bilirsin.»

«Paris'teki ilk günler üzerine yazacağım kitaba onunla ilgili bazı şeyler katmak niyetindeyim. Bunu yapacağıma kendi kendime söz verdim.»

«Güzel.»

«Onu, ilk tanıdığım gün aklımda kaldığı gibi koyacağım kitaba.»

«Güzel,» dedi Georges. «Eğer buraya gelmiş ise o zaman anımsarım onu. Ne de olsa, insan insanı unutmuyor.»

«Gezmenler?»

«Doğallıkla. Buraya sık mı gelirdi demiştin?»

«Ona göre çok sık sayılırdı.»

«Sen onu aklında kaldığı gibi yazdıktan sonra eğer buraya gelmişliği varsa anımsarım onu.»

«Göreceğiz.»

PARİS'İN SONU YOKTUR

20

Sayımız yalnızca ikiyken üçe çıktıktan sonra kış aylarında soğuğun ve kötü havaların etkisiyle ister istemez Paris'ten ayrılmak zorunda kalıyorduk. Yalnız başınızaysanız alıştıktan sonra hiç bir sorun yoktu. Yazmak için bir caféye gidebilirdim her zaman; garsonlar caféyi süpürüp temizlerlerken, hava da yavaş yavaş ılınırken bir café crème ile bütün sabah çalışırdım. Karım ise çalarken üşümemek için yeterli sayıda kazak giyerek soğuk bir yere piyano dersi vermeye gider, Bumby'ye bakmak için eve dönerdi. Bebeği kış zamanı caféye götürmek olacak iş değildi; hiç ağlamayan ve her şeyle ilgilendiği için canı sıkılmayan bir bebek bi-

le olsa. O zamanlar çocuk oyalayıcılar yoktu. Bumby yüksek parmaklıklı yatağında F. Puss adlı kocaman sevgili kedisiyle birlikte keyifle otururdu. Bebeği bir kediyle bırakmanın tehlikeli olduğunu söyleyenler vardı. En geri kafalıları ve önyargılıları ise kedinin, bebeğin soluğunu emerek onu öldüreceğini, bir bölüğü de bebeğin üstüne yatarak ağırlığıyle onu boğacağım söylüyorlardı. Oysa biz ve **femme de ménage**[1] Marie dışardayken F. Puss yüksek parmaklıklı yatakta Bumby'nin yanında oturur, kocaman sarı gözleriyle kapıyı gözetler, ve bebeğin yanına kimseyi yanaştırmazdı. Çocuk oyalayıcılara gerek yoktu. F. Puss yapıyordu bu işi.

Ne var ki yoksul olanlar için, —ki Kanada'dan dönüşümüzde gazeteciliği bıraktığım ve hiç bir öykü satamadığım sıralar gerçekten çok yoksulduk— bir bebekle Paris'te kışı çıkarmak çok güçtü. Bay Bumby daha üç aylıkken New York'tan kalkıp Halifax'a uğrayan küçük bir Cunarder ile ocak ayında on iki günde Kuzey Atlantik'i geçmişti. Yolculuk sırasında hiç ağlamadı; havalar ağırlaştığında düşmesin diye sağını solunu siperlediğimizde keyifli keyifli gülüyordu. Ne var ki bizim Paris ona göre çok soğuktu.

Avusturya'nın Vorarlberg yöresinde-

[1] Temizlikçi.

ki Schruns'a gittik. İsviçre'den geçtikten sonra Feldkirch'te Avusturya sınırına vardık. Tren Liechtenstein'ı geride bıraktıktan sonra Bludenz'de durdu; burda başlayan ikinci derece bir hat çiftliklerle ve ormanlarla kaplı bir koyaktan geçen bol çakıltaşlı bir alabalık ırmağını izleyerek bıçkıevleri, depoları, ve hanlarıyle güneşli bir pazar kasabası olan Schruns'a ulaşıyordu; kaldığımız yer Taube adlı yıl boyu işletilen bir oteldi.

Taube'nin odaları genişti; kocaman sobaları, kocaman pencereleri, ve kalın battaniyelerle yün yorganların örttüğü kocaman yatakları rahatlığın simgeleriydi. Yemekler yalın, ama çok güzeldi; yemek odası ile ağaç kaplamalı genel bar iyi ısıtılıyordu ve sevimli bir havaları vardı. Koyak geniş ve açıktı, bol güneş alıyordu. Yatak-yemek ücreti üçümüz çin günde iki dolardı. Avusturya şilini enflasyonla değer yitirdiği için odamız ve yediklerimiz günden güne daha ucuza gelmekteydi. Enflasyon ve yoksulluk hiç bir yerde Almanya'daki kadar korkunç olmamıştır. Şilin bir düşüyor, bir yükseliyordu, ama genel eğilim düşme yönündeydi.

Schruns'da ne teleski vardı ne de teleferik ama yüksek tepelere varan dağ koyaklarına çıkaran bir sürü tomruk deresi ve keçiyolu vardı. Kayaklarınızı taşıyarak bacağınıza kuvvet tırmanır, ka-

rın gittikçe derinleştiği yukarlarda ise kayakların tabanlarına ayı balığı derisi takmak zorunda kalırdınız. Dağ koyaklarının tepelerinde yaz dağcıları için Dağcılık Derneği'nin kocaman kulübeleri bulunurdu, yaktığınız odunun parasını bırakmak koşuluyle bu kulübelerde geceleyebilirdiniz. Bazılarında ise odunu sağlamak size düşüyordu, yok, eğer yüksek tepelerde ve buzullarda uzun bir geziye çıkmaya niyetliyseniz odunla birlikte öteberiyi de sağlayacak bir adam tutup kamp kurmamz gerekiyordu. Yükseklerdeki bu kamp kulübelerinin en ünlüleri Lindauer Hütte, Madlener Haus, ve Wiesbadener Hütte'ydi.

Taube'nin arkasında meyvelikler ve tarlalar arasında geçen bir çeşit deneme inişi vardı, böyle güzel başka bir iniş de koyağın karşı yamacındaki Tchagguns'un ardındaydı; orada, içki salonunun duvarlarında zengin bir dağ keçisi boynuzu biriktirisi (koleksiyonu) bulunan şirin bir han vardı. Bu iniş, koyağın öbür ucundaki kereste köyü Tchagguns'un ardından başlayarak sonunda dağları kesinceye değin güzel güzel çıktıktan sonra Silvretta üzerinden Klosters bölgesine ulaşıyordu.

Schruns, Bumby için sağhkh bir yerdi, kendisini güneşli havalarda kızağa bindirecek ve arkasından göz kulak ola-

cak koyu saçlı bir kız arkadaşı vardı, bizimse önümüzde öğrenilecek geniş bir ülke ve yeni köyler uzanıyordu, kasaba halkı çok canayakındı. Yüksek dağ kayağının öncülerinden olan ve bir zamanlar tırmanma ve her türlü kar koşulu için kayak mumu üretimi işinde Arlberg'in büyük kayakçısı Hannes Schneider ile ortaklık yapmış bulunan Herr Walther Lent bir Alp Kayağı okulu açıyordu; ikimiz de yazıldık. Walther Lent'in sistemi, öğrencilerini deneme inişlerinden olabildiğince erken kurtarıp yüksek tepelere çıkarmaktı. O zaman kayakçılık şimdiki gibi değildi: belkemiği kırılması henüz yaygınlaşmamıştı, kırık bir bacağın sağaltım giderlerine hiç kimsenin gücü yetmezdi. Kayak devriyesi diye bir şey yoktu. Kayarak nasıl indiyseniz, öyle de çıkmak zorundaydınız. Ama böylece bacaklarınız kayma konusunda daha bir ustalaşırlardı.

Walther Lent'e göre kayağın zevkini çıkarmanm en iyi yolu, sizden başka hiç kimsenin bulunmadığı, karın ise el değmemiş olduğu en yüksek tepelere çıkıp Alpların en yüksek geçitleri ve buzulları yoluyle Kayak Derneği kulübelerinin birinden ötekine kayıp kaymaktı. Düştüğünüzde ayağınızın kırılmasına yol açabilecek bir bağlantı olmamalı, kayaklar daha önceden sıyrılıp çıkmalıydılar. Onun asıl delisi olduğu şey halatsız buzul kayağıydı,

ancak bunun için baharın gelmesini ve yarıkların iyice kapanmasını beklemek zorundaydık.

Hadley'le ben kayağı İsviçre'de ve Dolomites bölgesinde Cortina d'Ampezzo'daki ilk denemelerimizden beri severdik; Milano'daki doktor karıma kayağı sürdürme iznini, benden, düşmeyeceği yolunda söz aldıktan sonra vermişti. Bu ise arazinin ve kayak yolunun seçiminde çok özenli olmayı ve kaymanın kesinkes denetim altında yapılmasını gerektiriyordu; Allahtan ki bacakları, güzel oldukları kadar da güçlü, hem de çok güçlüydüler ve kayakları üzerindeki denetimi oldukça iyiydi, bu yüzden hiç düşmedi. Her türlü kar koşuluna alışkındık hepimiz, ayrıca herkes derin toz karda nasıl kayılacağım iyi bilirdi.

Vorarlberg'e de, Schruns'a da bayılırdık. Şükran günlerine yakın oraya gider, hemen hemen Paskalya'ya değin kalırdık. Schruns bir kayak merkezi için yeterli yükseltide değildi, kuvvetli kar düşen kışlarda belki, bununla birlikte kayağı hiç eksik olmazdı. Öte yandan tırmanmak da zevkli bir işti, dolayısıyle kimsenin buna aldırış ettiği yoktu o günlerde. Tırmanma hızınızı erişebileceğiniz hızın epey altında tutarsanız işler kolaylaşır, böylelikle yüreğiniz sıkışmadan tırmanır ve sırt çantanızın ağırlığından gu-

rur duyardınız. Madlener Haus'a kadarki tırmanışın bir bölümü dik ve çok çetindi. Ama ikinci denemenizde tırmanma biraz daha kolaylaşır, en sonunda da, ilk baştaki yükünüzün iki katı bir yükle aynı tırmanışı daha kolay yapar duruma gelirdiniz.

Karnımız her zaman açtı ve her öğün büyük bir olay olurdu. Beyaz ya da esmer bira ile taze şarap, üstünden henüz bir yıl geçmiş şaraplar içerdik. En iyisi beyaz şaraptı. Öbür içkilere gelince, koyakta yapılan kirsch ile dağ centiyanasından yapılan Enzian cini vardı. Bazı akşamlar bol kırmızı şaraplı salçalı tavşan güveci, arasıra da kestane salçalı karaca eti yerdik. Beyaz şaraptan daha pahalı bile olsa bu tür yemeklerle kırmızı şarap içerdik; en iyisinin litresi yirmi sente gelirdi. Normal kırmızı şarap çok daha ucuzdu, onu küçük fıçılar içinde Madlener Haus'a taşırdık.

Sylvia Beach'in kış için yanımıza izin verdiği bir sürü kitabımız vardı, ayrıca otelin yazlık bahçesine giden dar yolda kasabalılarla dokuz kuka oynayabilme olanağına sahiptik. Haftada bir ya da iki kez otelin, bütün pencereleri kapatılmış, kapısı da kilitlenmiş olan yemek salonunda poker oynanırdı. O sıralar Avusturya'da kumar yasaktı; oyundaşlarım otel müdürü Herr Nels, Alp Kayağı Oku-

lu'ndan Herr Lent, kasabanın bir bankacısı, genel savcı, ve jandarma yüzbaşısıydı. Yüksek oynardık; kayak okulu iyi para getirmediğinden dolayı çılgınca oynayan Herr Lent'i saymazsak oyundaşlarımın tümü de iyi pokerciydiler. Jandarma yüzbaşısı kapının dışında dönüşlerini yapmakta olan iki jandarmamn seslerini duydu mu parmağını kulağına götürür, biz de onlar geçip gidene değin sesimizi keserdik.

Sabahın ayazında, gün ışır ışımaz hizmetçi gelip pencereleri kapatır, kocaman çini sobayı yakardı. Oda ısınır, biz de kahvaltı ederdik; kahvaltıda genellikle taze ekmek ya da üstüne nefis meyve reçelleri sürülmüş tost, büyük fincanlarla kahve, taze yumurta, ve eğer istemişsek jambon bulunurdu. Yatağımızın dibinde uyuyan Schnautz adında bir köpeğimiz vardı, kayak gezilerine katılmaya ve yokuş aşağı kayarken sırtıma ya da omuzlarıma çıkmaya bayılırdı. Bay Bumby' nin arkadaşıydı aynı zamanda, küçük kızağın yanında o ve bakıcısıyle birlikte yürüyüşlere çıkardı.

Schruns çalışmak için iyi bir yerdi. Gerçekten öyleydi, çünkü **Güneş De Doğar'ın** ilk taslağını çıkarıp sonra da romana dönüştürmem gereken 1925 1926 kışında taslağın yazılmasını altı hafta gibi olağanüstü kısa bir süre içerisinde

orada bitirmiş, o zamana değin yapmış olduğum yeni baştan yazma işlerinden çok daha zorunu yine orada tamamlamıştım. Orada hangi öyküleri yazdığımı anımsayamıyorum. Ama sanırım birkaç iyi öykü yazmıştım.

Omuzlarımızda kayaklar ve kayak değnekleri olduğu halde gecenin ayazında köye dönerken köy yolundaki karın hışırdayışım, gözlerimizle ışıkları arayışımızı, neden sonra evleri buluşumuzu ve yoldaki insanların birbirlerine 'Grüss Grot'[1] deyişlerini anımsıyorum. Çivili çizmeleri ve dağ giysileriyle köylüler Weinstube'den hiç eksik olmazlardı; içerinin havası dumanlıydı ve tahta döşemeler çivilerden delik deşik olmuşlardı. Gençlerin çoğu askerliklerini Avusturya dağcılık alaylarında yapmışlardı, bunlardan biri de bıçkıevinde çalışan ve ünlü bir avcı olan Hans'tı; onunla çok iyi dost olduk, çünkü savaşta ikimiz de İtalya dağlarının aynı yöresinde bulunmuştuk. Birlikte içer, birlikte dağ ezgileri söylerdik.

Koyağın üst yamacındaki çiftliklerin meyvelikleri ve tarlaları içinden geçen yolakları, kocaman sobalarıyle çiftlik evlerini, kardaki kocaman odun yığınlarını anımsıyorum. Kadınlar mutfaklarda yünü tarayıp eğirerek gri ve kara ipliklere dö-

[1] Merhaba.

nüştürürlerdi. Çıkrıklar bir ayak pedalıyle çalışırdı ve yün iplik boyanmazdı. Kara iplik kara koyun yünündendi. Yün doğaldı ve yağı temizlenmezdi, bu yüzden Hadley'in bu yünden ördüğü başlıklar, kazaklar ve uzun atkılar karda hiç mi hiç ıslanmazlardı.

Bir yılbaşı Hans Sachs'ın, okul müdürünce yönetilen bir oyunu oynanmıştı. İyi bir oyundu; otel sahibinin çevirisiyle bölge gazetesine oyunun bir eleştirisini yazmıştım. Başka bir yıl kafası kazınmış ve her yanı yara bere dolu eski bir Alman deniz subayı Jutland Çatışması üzerinde bir konuşma yapmaya gelmişti. Fenerli kayarlar iki savaş filosunun devinimlerini gösterirken dikkati Jellicoe'nun ödlekliğine çekmek isteyen deniz subayı işaret sopası olarak bir bilardo çubuğunu kullandı; bazen öylesine öfkeleniyordu ki sesi nerdeyse kısılıyordu. Bilardo çubuğunu perdeye batıracak diye okul müdürünün ödü kopayazdı. Bir süre sonra deniz subayı kendini firenleyemez duruma geldi, Weinstube'de kimsede huzur muzur kalmamıştı. Onunla yalnızca genel savcı ve bankacı içti; ayrı bir masaya oturmuşlardı. Renanyalı olduğu için Herr Lent konuşmada bulunmamıştı. Kayak yapmak için gelmiş olan Viyanalı bir çift vardı, tepelere çıkmaya pek niyetli değildiler. bu yüzden Zurs'a gideceklerdi, ki

duyduğuma göre orada bir çığ altında kalıp ölmüşler. Adam, konuşmacının Almanya'yı batıran domuzların tipik bir örneği olduğunu ve aynı haltı yirmi yıl içerisinde bir daha yiyeceklerini açıkladı. Yanındaki kadın ona Fransızca susmasını, buranın küçük bir yer olduğunu, ve kimseye güvenilemeyeceğini söyledi.

İşte bir sürü insanın çığ altında kalıp öldüğü yıl, o yıldı. İlk büyük yitik bizim koyağın dağlarında, Arlberg bölgesindeki Lech'te verildi. Bir grup Alman, yılbaşı tatillerinde gelip Herr Lent ile birlikte kaymak istemişlerdi. O yıl kar geç düşmüştü, büyük bir çığ geldiği zaman bile tepeler ve dağ yamaçları güneşin sıcaklığını henüz yitirmemiş durumdaydılar. Kar derin ve tozaktı, toprağa hiç bir şekilde bağlanmamıştı. Bu koşullar altında kayak yapmak delilikten beterdi, Herr Lent Berlinlilere gelmemelerini telledi. Gelgelelim adamların tatili şimdiydi, durumdan haberleri yoktu, ve çığ mığ diye bir korku da bilmiyorlardı. Adamlar Lech'e varınca Herr Lent onları götürmeyi reddetmiş. İçlerinden biri ona korkak demiş ve bu işi kendi başlarına yapacaklarını söylemiş. Sonunda Herr Lent adamları bulabildiği en güvenli inişe götürmüş. Önce kendisi geçmiş, ardından da ötekiler... Ve birdenbire bütün yamaç adamların üstünde bir gelgit dalgası gibi

kabararak yuvarlanmaya başlamış. Çıkarılan on üç kişiden dokuzu ölmüştü. Alp Kayağı Okulu daha önce de zaten bir gelişme göstermemişti, ama bu olaydan sonra üye olarak hemen hemen bir biz kaldık. Her çeşit çığ konusunda ve çığdan nasıl sakınılacağı, çığa yakalanınca da nasıl davranılması gerektiği üzerinde usta birer öğrenci olduk. O yıl yazdıklarımın çoğunu çığ mevsiminde yazdım.

O çığların kışından aklımda kalan en kötü şey, çığ altından çıkarılan bir adamcağızdı. Bize de öğrettikleri gibi çömelmiş durumdaydı ve kollarını başının önünde tutarak bir kutu oluşturmuştu, böylece kar üzerine yığılırken soluyacak hava kalacaktı içerde. Çığ kocaman bir şeydi, herkesi tek tek çıkarmak saatlar alıyordu, bu adamcağızı da en son bulmuşlardı. Öleli çok olmamıştı henüz, boynu bir yandan öbür yana öylesine aşınmıştı ki adamın kastelleri ve kemikleri apaçık görünüyordu. Belli ki karın basıncına karşı kafasını bir o yana, bir bu yana sallayıp durmuştu. Çığ, kaymaya asıl neden olan taze hafif karın içine bir miktar eski, katılaşmış karın karışmasıyle ortaya çıkmış olmalıydı. Fakat adamın kafa sallamayı bilinçli olarak mı, yoksa kendinde olmadan mı yaptığına bir türlü karar veremedik. Her neyse, ama bölge papazı adamın Katolik olduğuna ilişkin hiç bir

kanıt olmadığı için kutsanmış araziye gömülmesine izin vermedi.

Schruns'da kaldığımız zamanlar, Madlener Haus'a tırmanmadan önceki geceyi geçirdiğimiz, koyağın üst yanındaki hana doğru uzun yürüyüşler yapardık. Eski olmasına eski, ama çok güzel bir handı burası; yemek yeyip içtiğimiz odanın duvar tahtaları her yıl yapılan boyadan ötürü ipek gibi olmuşlardı. Masa ve iskemleler de öyle. Kocaman yatağımızda kuştüyü yorgamn altında sımsıkı yatarken pencereler açık olur. Yıldızlar çok yakın ve çok parlak görünürlerdi. Sabahleyin kahvaltının ardından bütün yüreklerimizle yola koyulur, kayaklar omuzlarımızda karanlıkta tırmanmaya başlardık; yıldızlar çok yakın ve çok parlak görünürlerdi. Taşıyıcıların kayakları kısa olurdu, ağır yükleri onlara taşıtırdık. Aramızda kim en fazla yükle tırmanabilir diye yarışırdık, ama ashında, bu, Montafon diyeleğinden başka dil bilmeyen asık yüzlü bodur köylülerle kimse yarışamazdı; yük atları gibi hiç sektirmeden tırmanırlar, tepeye, karla örtülü buzulun yamacındaki düz kayalığa kurulmuş olan Dağcılık Derneği kulübesine varır varmaz yükleri kulübenin taş duvarına fırlatırlardı; anlaştığımız paranın daha fazlasını isterler, ona yakın bir şey kopardılar mıydı ok gibi fırlar, kısa kayaklarının

üzerinde yeraltı cücelerine özgü çabuklukla gözden yiterlerdi.

Yanımızda bizimle birlikte kayak yapan bir Alman kız arkadaşımız vardı. Ufak tefek, ama çok güzel bedenli usta bir kayakçıydı, benimkine eşit ağırlıkta bir sırt çantasını benden daha uzun süre taşıyabilirdi.

Kız, «Şu taşıyıcılar insanın yüzüne sanki seni öldürmeye dünden hazırlarmış gibi bakarlar hep,» dedi. «Tırmanma ücretini baştan saptadıkları halde daha fazlasını istemesinler, görülmüş şey değil.»

Schruns'a kış gelince kardan yansıyıp yüzümü yakan eriten güneşten korunmak üzere sakal bırakır, tıraşı falan hiç dert edinmezdim. Bir akşam geç saatlarda tomruk derelerine aşağı kayarken Herr Lent, Schruns'un yukarısındaki yollarda yanlarından geçtiğim köylülerin bana 'Kara İsa' dediklerini, Weinstube'ye gelen bazılarının ise 'Kirsch içen Kara İsa' adını uygun gördüklerini anlattı. Oysa, Madlener Haus'a çıkmamıza yardım eden taşıyolları kiraladığımız Montafon'un en yukarı kesimindeki köylülere göre biz, herkesin evinde oturması gerektiği bir sırada yüksek tepelerde gezinme babaları tutan yabancı iblislerden başka bir şey değildik. Çığ bölgelerini, güneşin etkisiyle tehlikeli bir durum almadan önce geçmek için şafaktan önce yola koyu-

luyor olmamız lehimize puan sağlamıyordu. Bu, bizim tüm yabancı iblisler gibi düzenbaz olduğumuzu kanıtlıyordu, o kadar.

Çamların kokusunu, ağaç kesicilerin kulübelerinde gürgen yapraklarının oluşturduğu yataklarda uyuyuşumu, tavşanlarla tilkilerin izlerinden giderek ormanda kayışımı anımsıyorum. Ağaç sınırının üzerindeki tepelerde, hayvanın görüş alanına girinceye değin bir tilkinin izinden gidişim, hayvanın sağ ön ayağı kalkık şekilde dikilişi, özenle ilerleyip duruşu ve sonra birdenbire atılışı, karlar arasından büyük bir gürültüyle çıkıp sırta doğru uçarak uzaklaşan ak kekliğin telâşı ve bembeyazlığı dünmüş gibi aklımda.

Rüzgârın oluşturabileceği bütün kar olaylarını, kayak üzerindeyken doğurabileceği tehlikeleri de unutmuş değilim. Sonra dağcılık kulübesindeki tipiler... Ortahğı öylesine kasıp kavururlardı ki doğru yolu bulmak için, sanki buraları daha önce hiç görmemişiz gibi dört gözle aranıp dururduk. Doğruydu, aslında görmemiştik, çünkü her yer yeniydi bizim için. Sonunda bahara doğru sıra ünlü buzul kayağına gelirdi; pürüzsüz, ve bacaklarımızın dayanabildiği sürece dümdüz olan buzulda hızın etkisiyle topuklarımızı bitişik olarak yere değecekmişçesine kayar, kırılgan tozun sessiz hışırtısı içinde hiç sonu gelme-

yecekmiş gibi kayar, kayardık. Bu, uçmaktan da, hepsinden de daha güzeldi; bu beceriyi ve formu ağır sırt çantaları taşıdığımız uzun tırmanışlar sırasında kazanmıştık. Tepelere çıkmanın başka da yolu yoktu. Bütün kış bu beceriyi kazanmak için çalışmıştık, kış da bunu olanaklı kılmak için elinden geleni esirgememişti.

Dağlardaki son yılımız içersinde yaşamımıza yeni insanlar girmişti ve bu giriş öylesine derindendi ki artık hiç bir şey eskisi gibi olmayacaktı. En büyük zevkin kılığına bürünmüş olan gelecek kışın, yani karabasanların kışının ve onu izleyen kanlı yazın yanında çığların kışı çocuklukta kalmış kışlar gibi mutluluk ve saflık doluydu. İşte, varsılların ortaya çıktığı yıl, o yıldı.

Varsılların önünden giden bir tür kılavuz balık vardır; bu balık bazen biraz sağır, bazen de biraz kördür, ama oldum olası tatlı tatlı kokar ve önde duraksamalarla ilerler. Kılavuz balık şöyle konuşur: «Bilmiyorum işte. Evet, gerçekten bilmiyorum. Ama onlardan hoşlanıyorum. İkisinden de hoşlanıyorum. Evet, yemin ederim, Hem, hoşlanıyorum onlardan. Ne demek istediğini anlıyorum ama gerçekten hoşlanıyorum onlardan, insanı kahreden bir şey var onda.» (Kızın adını sevgiyle fısıldar.) «Hayır,. Hem, aptallaşıp işleri güçleştirme. Gerçekten hoşlanıyo-

rum onlardan. Her ikisinden de, yemin ederim.» (Bebek ağzıyle küçük adını söyleyerek,) «Tanıyınca hoşlanacaksın ondan. Gerçekten ikisinden de hoşlanıyorum.»

Sonunda kavuşursunuz varsıllara, artık hiç bir şey eskisi gibi değildir. Kılavuz balığın işi kalmamıştır, gider. O, her zaman, ya bir yerden geliyordur, ya da bir yere gidiyordur, hiç bir yerde demir atmaz. Nasıl ülkelerin ve ilk günlerinde insanların yaşamlarına girip çıkarsa, politikaya ve tiyatroya da öylece girip çıkar. Hiç bir şey yakalayamaz onu; yakalanıp ölenler ona inananlardır yalnızca. O, piçlerin yeri doldurulamaz ilk eğitimine ve uzun süre yadsınıp gizli kalmış bir para hırsına sahiptir. Kazandığı her doların genişliğince sağa kayarak sonunda varsıl olur.

Utangaç, gülünç, şaşırtıcı, ve yaratmaya hazır olduğu için, yanıltmayan bir kılavuz balık olduğu için bu varsıllar onu sever, ona inanırlar.

Nasıl ki güçlü bir fener geceleyin göçmen kuşları güvenle çekerse, birbirini seven mutlu ve neşe dolu, birine ya da her ikisine ait başarılı bir çalışmada bulunan iki insan da öteki insanları tıpkı öyle çekerler. Eğer bu iki insanın yapıları fenerinki gibi güçlüyse kuşlar dışında kimseye zarar gelmez bu işten. Gelgelelim, mut-

lulukları ve başarılarıyle insanları çekenler genellikle deneyimsizdirler. Ezilmemenin ve kaçmanın yolunu bilmedikleri gibi, hiç bir kötü niteliği bulunmayan, her güne bir bayram havası veren, ve gereksedikleri besini sömürüp geçtikten sonra her şeyi, Attilâ'nın atlarının toynaklarınca sökülmüş bir otun köklerinden daha ölümcül kılan güzel, çekici, büyülü, sevecen, gönlübol, ve anlayış dolu varsıllardan da pek haberleri yoktur.

Varsıllar kılavuz balık öncülüğünde geldiler. Bir yıl önce taş çatlasa gelmezlerdi. Çünkü o zaman hiç bir kesinlik yoktu. İşimdeki başarım aynıydı, mutluluğum ise daha büyüktü, ama ortada roman yoktu henüz, dolayısıyle emin olamazlardı. Emin olmayan bir konuda da ne zamanlarını, ne de albenilerini harcarlardı. Neden harcasınlar ki? Picasso cepte keklikti, hem de hiç kuşkusuz bizimkilerin resmin varlığını öğrenmelerinden çok önce. Başka bir resimciden de çok emindiler. Başka birçoklarından da. Fakat bu yıl kuşkuları kalmamıştı artık, kılavuz balık gerekli bilgiyi vermiş ve yüzünü göstermişti, böylece ötekilerin yabancı olduklarını sezmeyeceğimiz gibi onlara güçlük de çıkartmayacaktım. Kılavuz balık dostumuzdu kuşkusuz.

O günlerde kılavuz balığa, Akdeniz için düzeltilmiş Subilgileri Bürosu Deniz-

cilik Yönergesine, ya da Brown'ın Deniz yıllığına inandığım kadar inanırdım. Bu varsılların albenisi altında, elinde tüfek olsun da kim olursa olsun, biriyle ava çıkmaya can atan bir av köpeği kadar, ya da sonunda kendisini yalnızca kendisi için sevip değerleyecek birini bulan eğitilmiş bir sirk domuzu kadar saf ve budalaydı. Her günün bayram olması düşüncesi bana olağanüstü bir buluş gibi görünmüştü. Artık yazmış olduğum romanın bazı yerlerini yüksek sesle okumaya başlamıştım; o roman ki, bir yazara nasip olabilecek en bayağı şeydi ve bir yazar olarak sahibi için, kış bütün karlarını yağdırıp çatlakları kapamadan önce halatsız buzul kayağı yapmaktan çok daha tehlikeliydi.

«Çok güzel Ernest. Gerçekten çok güzel. Yapıtının ne kadar değerli olduğunu bilemezsin,» dediklerinde zevkle kuyruğumu sallamış, büyülü değneği bulabilir miyim acaba diyerek kendimi yaşam eşittir bayram kavramına kaptırmıştım, oysa, «Bu hergeleler romanı beğendiğine göre bunda bir iş var,» diye düşünmeliymişim. Eğer bu işin uzmanı olsaydım böyle düşünürdüm herhalde, ama aslında öyle olsaydım kitabı onlara hiç okumazdım ya...

Bu varsıllar henüz gelmeden biz, dünyanın en eski hilesine başvuran başka bir

varsılca zaten süzülmüştük. Bu, bekâr bir genç kadının, evli olan bir başka kadının bir süre için en yakın arkadaşı olması, karı-kocayla birlikte yaşaması, sonunda da farkında olmadan ve günahsızca, kocayla evlenmek gibi amansız bir karara varmasıdır. Eğer koca bir yazar ise ve işi de bozarsa, bu yüzden de zamanının çoğunu işine verip günün büyük bir bölümünde karısına göstermesi gereken ilgiyi gösteremiyorsa, işin aslını astarını öğrenince-ye değin böylesi bir ilişkinin üstünlükleri olduğunu düşünür insan. Öyle ya, işini bitirdiğinde kocanın çevresinde iki güzel kız birden vardır. Bunlardan biri yeni ve değişiktir, adam şanssızsa eğer, tutar, ikisini de sevmeye başlar.

Artık iki kendileri ve çocukları yerine üç kişi olmuşlardır. Bu, başlangıçta uyarıcı ve eğlendiricidir, bir süre de öyle gider. Böylece bütün günahlar günahsızlıkla başlamış olur. Artık gündelik yaşamaya başlar, olanla yetinir, sıkıntıya girmezsiniz. Yalan söyler, kendinizden nefret edersiniz, işte bu sizi çökertir; her gün daha tehlikeli olmaya başlar, ama siz, savaştaymışsınız gibi gündelik yaşamayı sürdürürsünüz.

Yayımcıları yeniden ayarlamak üzere Schruns'dan ayrılıp New York'a gitmem gerekiyordu. New York'taki işimi yapıp Paris'e döndüğümde Gare de l'Est'de, be-

ni Avusturya'ya götürecek ilk trene atlamalıymışım. Gelgelelim sevdiğim kız o sıra Paris'teydi, bu yüzden ne ilk trene bindim, ne ikinciye, ne de üçüncüye.

Tren, dizilmiş kütükler arasından istasyona girerken rayların yanında durmakta olan karımı yeniden gördüğüm zaman, ondan başkasını sevmeden önce ölseydim keşki, diye düşündüm. Gülümsüyordu, sevimli yüzü kardan ve güneşten yanıp esmerleşmişti, boyuyle posuyle güzeldi, bütün kış başıboş ve güzelim-güzelim serpilmiş saçları güneşte altın kırmızısına çalıyordu. Yanında duran Bay Bumby ise sarışınlığı, tıknazlığı, ve kızarmış yanakları ile terbiyeli bir Vorarlberg çocuğuna benziyordu.

Karımı kollarımda tutarken, «Oh, Tatie,» dedi, «döndün artık, çok başarılı bir yolculuk yaptın. Seni seviyorum, seni öyle özledik ki...»

Ben de onu sevdim, yalnızca onu; kendi başımıza güzel, büyülü günler geçirdik. İyi çalışıyordum, sürekli gezilere gidiyorduk, kurşun-geçmez olduğumuza yeniden inanmıştım, ne var ki baharın sonlarında dağlardan ayrılıp Paris'e döndüğümüzde öteki şey yeniden başladı.

Böylece Paris'in birinci perdesi sona ermiş oluyordu. Gerçi Paris her zaman Paris'ti ve değişti mi sizi de değiştirirdi, ama yine de aynı Paris olmayacaktı ar-

tık. Bir daha Vorarlberg'e gitmedik; varsıllar da öyle.

Paris'in sonu yoktur, orda yaşayan herkesin başka başka anıları vardır. Kim olursak olalım, Paris nasıl değişmişse değişsin, ne gibi güçlüklerle ya da kolaylıkla ulaşılırsa ulaşılsın, sonunda hep ona döndük. Paris buna her zaman değerdi, çünkü ona ne verirseniz verin karşılığını alırdınız mutlaka. Fakat çok yoksul, çok da mutlu olduğumuz ilk günlerde Paris böyleydi işte.

Ernest Hemingway, bu eserini yazmaya başladığı yıllarda Paris'te